

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**DR. REŞİT GALİP'İN MİLLİ EĞİTİM
BAKANLIĞI VE
MİLLİ EĞİTİM DÜŞÜNCESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ertuğrul TURGUT

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR

İstanbul 2007

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

**DR. REŞİT GALİP'İN MİLLİ EĞİTİM
BAKANLIĞI VE
MİLLİ EĞİTİM DÜŞÜNCESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ertuğrul TURGUT

459

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İstanbul 2007

DÜZELTME METNİ

1. Dr. Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Düşüncesi konulu tezin bütünündeki imla hataları ve eş anlamlı kelimeler düzenlenmiştir.
2. Birinci bölümün VII. alt başlığındaki Dr. Reşit Galip'in eserleri II. alt başlığa alınmıştır.
3. Türk Ocakları konusu genişletilmiştir.
4. 1933 yılı köy kalkınması daha detaylı irdelenmiştir.
5. Birinci Türk Tarih Kongresindeki Dr. Reşit Galip ile Fuat Köprülü ve Zeki Velidi Togan) arasındaki görüş ayrılıklarına değinilmiştir.
6. Reşit Galip'in Üniversite'nin İnkılâp Tarihi Kürsüsü Başkanlığına getirilmesi ve istifası ile ilgili bölümler genişletilmiştir.
7. Yukarıdaki düzeltmelerde teze eklenen kaynaklar:
 - Ali Arslan, **Darülfünun'dan Üniversiteye**, İstanbul, Kitapevi Yayınları, 1995.
 - Ali Yıldırım, **Türk Üniversite Tarihi**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1998.
 - Bülent Erantepli, "1933 Üniversite Reformu ve Türk Üniversitelerinin Gelişim Sürecindeki Yeri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1996.
 - Büşra Behar Ersanlı, **İktidar ve Tarih**, 2.bs., İstanbul, Alfa yayınları, 1996.
 - Çetin Yetkin, **Türkiye'de Tek Parti Yönetimi**, İstanbul, Altın Kitaplar Matbaası, 1983.
 - François Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900–1930)**, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
 - H. Cevahir Kayam, "Bir "Dönüm" Politika", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı 8, Y.4/2005, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınevi Müdürlüğü, 2007, s.61–90.
 - Işıl Çakan, "Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı 2, Y.1/2002, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınevi Müdürlüğü, 2002, s.85–127.
 - Mehmet Ali Ayni, **Darülfünun Tarihi, İstanbul**, Kitabevi Yayınları, 2007.
 - Ragıp Nurettin Ege, "Reşit Galip Maarif Vekili", Ahmet Şevket Elman, **Dr. Reşit Galip**, Yeni Matbaa, Ankara, 1955, s.129–131.
 - Server Rifat, "Doktor Reşit Galip Bey'in Evinde", **Yedigün**, Y.1, Sayı 14, 14 Haziran 1933, s.10–13.
 - Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi-Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938 – 14 Mayıs 1950)**, 4.Kitap, I.Bölüm, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999.
 - Şevket Süreyya Aydemir, "İnkılâbın İdeolojisi, İnkılâp Kürsülerinde İnkılâp İlmileşmelidir", **Kadro**, C.III, Sayı 28, Nisan 1934, s.5–8.
 - Taner Timur, **Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000.
 - Utkan Kocatürk, "Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İlgili Notlar", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.I, Sayı 1, Ankara, 1984, s.7–10.
 - Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Ankara, Yurt Yayınevi, 1982.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında 459 numaralı Ertuğrul TURGUT'un hazırladığı "Dr. Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Düşüncesi" konulu **YÜKSEK LİSANS TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28.Maddesi uyarınca günü saat'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin'ne* **OYBİRLİĞİ/ OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA

34452 Beyazıt-İSTANBUL Tel:0212 440 00 00 Fax:0212 513 54 57

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Dr. Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Düşüncesi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16 / 05 / 2007
Ertuğrul TURGUT

ÖZET

Cumhuriyet'in ilanının ardından Mustafa Kemal'in eğitime verdiği önemle beraber, Türk milli eğitiminde ciddi gelişmeler kaydedilmiş, halkın yetiştirilme tarzında büyük değişiklikler olmuştur. Cumhuriyet öncesi verilen eğitimden çağdaş, ileri bir milli eğitime geçilen süreçte karşılaşılan ve aşılacak sorunlar incelendiğinde bu süreçte rol oynayan kişilerin önemi daha da iyi anlaşılabilir. Mustafa Kemal'e göre, bir ulusun saygın bir seviyeye gelebilmesi ve düzgün bir var oluş sergileyebilmesi için ülkenin bilgili insanlara sahip olmasının gerektiği kadar, o ulusun insanların da belli bir gelişmişlik düzeyini yakalamış olması gerekmektedir. Böyle bir yaradılışa sahip olmayan bireyler ve o bireylerden oluşan uluslar hiçbir zaman gerçek bir devlet oluşturamayacaklardı. İşte Mustafa Kemal'in eğitim konusundaki bu değerli görüşlerinin tamamıyla uyduğu insan olarak Dr. Reşit Galip Türk Milli Eğitim dünyasına Milli Eğitim Bakanı (19.09.1932–13.08.1933) olarak adım atmıştı.

Kendisinin Milli Eğitim Bakanlığı yapmaya başlamasıyla birlikte bakanlığın görev ve sorumluluklarında yenilikler ve düzenlemeler yapmış, işleyişlerin çok daha kolay ve pratik ilerlemesi adına bakanlığı bölümlere ayırmış ve herkesin sorumluluklarını da buna göre belirlemiştir. Ayrıca öğretmenlerin hakları ilgili de birçok çalışmaya imza atmış, özellikle maaşlar ve emeklilik konularına çözümler getirilmesini sağlamıştır. Türk Dil Kurumu'nda var olan düzensizliklerle de ilgilenen Dr. Reşit Galip, özellikle farklı dillerin (Arapça, Farsça ve Fransızca gibi yabancı dillerin etkisinde kalmış) kullanımı konusunda ilgili olarak gazetelerin aynı dili kullanmasını da önermiştir. İlk ve orta öğrenime dayalı düzenlemelere de önem veren Dr. Reşit Galip, bu konuda yasalar çıkarılmasında etkili olmuş, bunların destekçisi olarak da Milli Kütüphane, Milli Müze ve İlimler ve Sanatlar Akademisi kurulması amacıyla da projeler gündeme getirmiştir. Kendisi tarihi ve milli değerlere çok önem veren bir kişiliğe sahip olduğundan, çalışmalarında da bu konulara her zaman yer vermiştir. "Köycü Reşit Galip" olarak bilinen Dr. Reşit Galip köycülük konusuna Milli Eğitim Bakanlığı hayatında da önem vermiş, köylerdeki öğrencilerin olabildiğince iyi yetişmesi adına adımlar atmış, köylere en iyi yetişmiş öğretmenleri en hızlı ve iyi şekilde eğitmek için görevlendirilmelerine öncülük etmiştir. Bugün de hala okunan öğrenci andını yazıp yürürlüğe koymuştur. Darülfünun'un iyileştirilmesi konusuna da eğilmiş ve bu alanda önemli çalışmalar yapmış, fakülteler için yönetmelikler çıkarmış, öğretim üyesi sorunlarıyla ilgilenmiş ve sonucunda da üniversitenin temellerini en iyi şekilde atmıştır.

Kendisi kısa süren Milli Eğitim Bakanlığı hayatı boyunca elindeki imkânları Türk eğitim hayatı adına en iyi şekilde kullanmaya gayret göstermiş, hem Türk halkının eğitimine ciddi katkılarda bulunmuş hem de Türk halkının ihtiyacı olan milli duyguların kabarmasına, milliyetçilik anlayışının halka aşılmasına da büyük katkılar sağlamıştır. Geçirdiği rahatsızlık sonucu 1934 yılında hayata veda etmiş, kısa süren hayatı boyunca gerçekleştirdiği yeniliklerle de Türk Milli Eğitimi'ne adını yazdırmıştır.

ABSTRACT

After the foundation of Turkish Republic, considerable developments about Turkish education system were reported and there had been serious differences in the education system. Also, there was a serious effect of Mustafa Kemal in these developments. According to Mustafa Kemal, having well educated people was not enough for a nation to have a respectful level among other nations. Nations with people who are not developed and aware of their surroundings can never be successful and never form a real nation. At this point, Dr. Reşit Galip's ideas match with Mustafa Kemal's.

Dr. Reşit Galip's education life started with his position as the Minister of Turkish National Education. Mustafa Kemal had an importance role in Dr. Reşit Galip's education life since he was the most effective man that decides him to be the minister. Especially, Mustafa Kemal had given this decision after he heard the critiques of Dr. Reşit Galip about the existing minister. After he started to work as the minister, he made some new regulations for the ministry. He had separated the ministry into the departments in order to make the works easier and more practical. He had given responsibilities to the employees according to their job titles. Moreover, Dr. Reşit Galip gave importance to the problems of teachers. He helped them about their retirement problems and made new regulations on this topic.

Also, he had focused on the problems of Türk Dil Kurumu and he suggested using the same language in the publishing of newspapers in order to avoid the uncertainty in the usage of language. Another important topic for Dr. Reşit Galip was the primary schools. He provided these schools to become a better level and offered a new project of Milli Kütüphane, Milli Müze and İlimler ve Sanatlar Akademisi. Since national and historical values were very important for Dr. Reşit Galip, he always gave importance to these topics during his education life. In addition to these, he focused on the problems in villages again. He wanted to educate the people who live in villages and desire to have education. He empowered the teachers who are able to work in villages and let people in the villages inform by these teachers. Dr. Reşit Galip also gave importance to the university problems. Firstly he tried to solve the problems about Darülfünun but then, they decided to establish İstanbul University. After establishing the university, he made some new regulations for the faculties of this university. This was the most significant development for the Turkish Education System and the role of Dr. Reşit Galip was very important in this development.

As a conclusion, Dr. Reşit Galip was a very successful and talent minister during his education life. He always worked in order to provide better conditions to the Turkish public. Although his life was not so long, he achieved to be remembered by his innovative and creative characteristic.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ÖNSÖZ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DR. REŞİT GALİP VE MİLLİ KİMLİĞİN OLUŞTURULMASINA KATKILARI

I. Özgeçmişi	8
II. Eserleri	13
A. Kitap ve Broşürleri	14
B. Makaleleri	15
III. Türk Ocaklarındaki Çalışmaları	16
IV. Köylüyü Kalkındırma İdeali ve Çalışmaları	18
V. Halkevleri Çalışmaları	22
VI. Tarih Ve Dil Çalışmaları	26
A. Türk Tarihi Çalışmaları	26
B. Türk Dili Çalışmaları	32
VII. Kültür Ve Güzel Sanatlar Alanındaki Çalışmaları	37

İKİNCİ BÖLÜM

DR. REŞİT GALİP'İN MİLLİ EĞİTİM ANLAYIŞI VE BAKANLIĞI DÖNEMİNDE EĞİTİMİN DÜZENLENMESİ

I. Milli Eğitim Konusundaki Düşüncesi	39
II. Milli Eğitim Bakanlığı'na Atanması	42
III. Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki İlk Çalışmaları	47
IV. Öğretmen Yetiştirme Çalışmaları	49
V. Örgün Eğitim Çalışmaları	61
A. İlk Ve Orta Öğretim	61
B. Yüksek Öğretim	69
VI. Milli Eğitim Bakanlığı'ndan İstifası	85
SONUÇ	89
BİBLİYOGRAFYA	92

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın amacı; Türk Devrim Tarihinin en önemli aşamalarından olan Milli Eğitimin istenen niteliklere doğru ilerlediği kısa ama önemli işlerin başarıldığı Dr. Reşit Galip Bey'in Milli Eğitim Bakanlığı dönemini ve Dr. Reşit Galip'in Milli Eğitime ilişkin düşünce yapısını irdelemektir.

Bu çalışmada İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesi, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul İl Halk Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve Türk Eğitim Derneği Kütüphanesi ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden istifade edilmiştir. Dr. Reşit Galip hakkında bilgi veren yakın dönem Türk tarihinin ana kaynaklarını; Talim Terbiye Kurulu kararları, TBMM Zabıt Cerideleri, dönemin dergi ve gazeteleri, Dr. Reşit Galip üzerine yapılmış araştırma eserleri, bu dönemde önemli görevler almış şahsiyetlerin anıları, Dr. Reşit Galip'in yazdığı kitaplar ve makaleler şeklinde sıralamak mümkündür. Ayrıca Reşit Galip hakkında Mustafa Barut'un "Dr. Reşit Galip Zamanı ve Düşünce Sistemi" konulu tezi de bana yol göstermiş olup araştırmam Dr. Reşit Galip'in siyasi açıdan irdelenmesinden çok milli eğitim çalışmaları üzerine yoğunlaşmıştır.

İstanbul Üniversitesi çatısı altında bizlere bilimsel araştırmalara yönelik ışık tutan değerli hocalarımızın engin birikimleriyle almış olduğum eğitimin gurunu yaşıyorum. Çalışmam esnasında danışmanlığımı üstlenen başta değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Aynur SOYDAN ERDEMİR'e, çalışmalarına hem manen hem de fiilen yardımcı olan sevgili eşim Şenay TURGUT'a ve anlayışından ötürü biricik oğlum Teoman'a; Talim Terbiye Kurulu Kararlarına ulaşmamda değerli yardımları bulunan kardeşim Emel GÜNHAN'a ve bana eğitimin önemini daima aşılایan birer öğretmen olan anne ve babama teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ertuğrul TURGUT
İstanbul / Mayıs 2007

KISALTMALAR

A.e.	: Aynı eser
a.g.b.	: Adı geçen bülten
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.g.	: Adı geçen gazete
a.g.c.	: Adı geçen ceride
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
A.y.	: Aynı yer
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı
Bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
Çev.	: Çeviren
Dos.	: Dosya
Fih.	: Fihrist
[Haz.]	: Hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Basımevi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDTC	: Türk Dili Tetkik Cemiyeti
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTTC	: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti
Y.	: Yıl
Yay.	: Yayınları
[y.y.]	: Basım Yeri Yok

GİRİŞ

İnsanlığın temel bir etkinliği olarak eğitim “bireyin çevresini algılama, anlama ve denetlemeye yönelik olarak tek başına ya da bir grup içinde sürdürdüğü zihinsel çabadır”.¹ Bu çaba bireyin bireyselleşmesinin aracı olurken, eğitim yoluyla bilgi iletişiminin ve değerler oluşturma sürecinin içinde bulunulmasıyla da bireyin toplumsallaşması söz konusu olmaktadır. Diğer deyişle, toplumsal, siyasal ve kültürel değerlerin iletilmesi işlevi eğitim kurumlarının en temel görevlerindedir. Bir sosyal oluşum olarak eğitim kurumlarının varlık sürdürebilmeleri toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeleriyle orantılıdır. Tarihe bakıldığında bu kurumların ihtiyaçlara cevap veremedikleri zamanlarda değişime uğradıklarını, ya da ortadan kaldırıldıklarını ve yerlerine yeni kurumların oluşturulduğu² görmek mümkündür.

Osmanlı İmparatorluğu’nda da kuruluş yıllarında oluşturulan eğitim kurumları uzun zaman toplumun ihtiyaçlarını karşılamış, ancak değişen dünya koşulları nedeniyle ortaya çıkan eğitim ve bilgi üretme sistemindeki yetersizlik 17. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş hissedilir hale gelmiştir.³ Avrupa’da 17.yüzyıldan başlayarak düşünce ve bilim alanında bir çeşit devrim yaşanmakta ve yeni dönem Aydınlanma Çağı olarak adlandırılmaktaydı. Osmanlı Devleti’nde ise hissedilmeye başlanan yetersizliğe rağmen özellikle Müslüman kesimin eğitim ve bilgi üretim sisteminde önemli bir değişiklik söz konusu olmamıştı. Müslüman olmayan milletlerin eğitimindeyse ulusçuluk hareketlerine paralel olarak eğitimde “kitleye yönelme ve laikleşme” başlamıştı.⁴ Müslüman kesimde eğitimin kitleye dönük, laik hale getirilmesi için 19. yüzyılı beklemek gerekecekti. Bu dönüşüm elbette ki

¹ İzzettin Önder, “Eğitim Üzerine”, **Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? Yök: Nereye**, Haz: Faruk Alpkaya v.d., İstanbul, Ütopya Yayınları, 1999, s.19.

² Hasan Ali Koçer, **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, (1773–1923)**, İstanbul, MEB Yayinevi, 1991, s.1.

³ Mustafa Ergün, **Atatürk Dönemi Türk Eğitimi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982, s.44–46.

⁴ İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara, TTK Yayınları, 1993, s.194.

Osmanlı İmparatorluğu'nun katmanlaşmasındaki değişimlere ve yapılan reformlara paralel olarak gerçekleşmişti.⁵

Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında ilk yenileşme hareketi ordunun subay, teknik eleman ve hekim ihtiyacını karşılamak üzere askeri teknik ve ihtisas okullarının açılmasıyla gündeme gelmiş, bu hareket Tanzimat'la birlikte genişletilmiş ve Avrupa örneğinde yeni okullar⁶ açılarak eğitimde laikleşme başlamıştır. Bu gelişmeye rağmen din merkezli geleneksel eğitim kurumları olarak medreselerle gayrimüslim okulları varlıklarını sürdürmüş, her alanda olduğu gibi eğitim alanında da kendini gösteren birbiriyle uzlaşmaz ikili yapı Cumhuriyet döneminde çözülebilmiştir.⁷

İkili yapının yarattığı sorunlar nedeniyle Cumhuriyet döneminde eğitime ilişkin ilk temel ilke eğitimi birleştirme ve bütünleştirme yönündedir. Bu ilke çerçevesinde bir taraftan “Müslüman halkın eğitim kurumlarındaki ikiliğin kaldırılması”, diğer taraftan “Müslüman olan ya da olmayan ilköğretimin devlet yetkisi alanı içine alınması” öngörülerek milli eğitim kavramı gündeme getirilmiştir.⁸ Kurtuluş Savaşı'nın önderi, Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün milli eğitim konusunun ortaya atılmasında önemli etkisi olduğu bilinmektedir. Henüz Kurtuluş Savaşı döneminde 1921 yılı Temmuz'unda Ankara'da düzenlenen Maarif Kongresi'nde Atatürk milli eğitimin önemine vurgu yapmıştır. Atatürk için milli eğitim (terbiye) ; “eski devrin batıl inançlarından ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğudan ve Batı'dan gelen tüm etkilerden tamamen uzak ve milli tarihi özelliğimizle uyumlu bir kültür(dür)”⁹ Atatürk konuşmasında milli bir eğitim yoluyla, milli varlığını koruması kendisine en temel değer olarak öğretilmiş”

⁵ A.y.

⁶ Osmanlı Devleti'nde açılan yeni tür okulların oynadığı en önemli rol, başta Mustafa Kemal olmak üzere cumhuriyeti kuran ve çağın gereklerine uygun bir devlet ve toplum düzenine hızla kavuşturmak isteyen bir kadroyu yetiştirmesiydi. Bkz. Ali İhsan Gencer-Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, 9.bs., İstanbul, Der Yayınları, 2004., s.235.

⁷ A.y.; Osmanlı döneminden Cumhuriyet eğitimine devredilen en önemli eğitim kurumu ilk kez 13 Ocak 1863'te açılan Darülfünun'dur. Mali problemler ve öğretmen yetersizliği gibi etkenler sonucunda çeşitli defalar kapatılmak zorunda kalınan Darülfünun, ancak 1900'de tekrar sürekli bir eğitime başlayabilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, yabancı eğitimcilerden de faydalanılarak eğitim kalitesinin artırılması ve idari yapının geliştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunulmuşsa da, nitelikli bir yüksek öğretim yapısına ulaşamamıştır. Bkz. Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 2001'e)**, 8. bs., İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s.155, 217, 249 .

⁸ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s.532-533.

⁹ Akyüz, **a.g.e.**, s.293.

“yeni insan”ın yetiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁰ Atatürk milli eğitimin gerekliliği konusundaki bu düşüncesini 1922 yılında Meclis’te yaptığı bir konuşmada da “...yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye’nin istiklaline kendi benliğine, ananât-ı milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir...”¹¹ şeklinde ifade etmiştir.

Cumhuriyet döneminde milli eğitimin, aynı zamanda çağdaş ve laik özellikler taşıması için çalışılmıştır. Gerçekleştirilen inkılâplar özünde ‘garplılaşmak’ bir başka ifadeyle ‘medenileşmek’ yani ‘asrîleşmek’ anlayışına dayanmaktadır. Bunu sağlamak bir hayat meselesidir ve yapılması şarttır. O dönemde batı medeniyeti en ileri tek medeniyettir ve temelinde akılcılık ve gerçekçiliğe dayalı bilimsel düşünce anlayışı yatmaktadır. Türk toplumunun çağdaşlaşabilmesi için bu düşüncenin temel alınması dolayısıyla eğitimin dinin tesirinden kurtarılarak laik esaslara göre yeniden düzenlenmesi gerekiyordu ki, bu doğrultuda laikleşme hareketlerine ağırlık verildi. Böylece, milli ve laik bir eğitim politikası ile ümmet toplumundan millet toplumuna geçiş sağlanmaya çalışıldı.¹² Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince öğretimin birleştirilmesi bu yöndeki politikaya ilişkin en temel uygulamadır. Daha 1923 yılında Halk Fırkası’nın 9 Umde denen programında ilköğretimde öğretimin birleştirilmesi ve bütün okulların gereksinmelere ve çağdaş esaslara uygun duruma getirilmeleri kararı gündeme getirilmişti.¹³ Diğer taraftan, Cumhuriyetin ilk Milli Eğitim Bakanı olan İsmail Safa (1923) döneminde eğitim politikasının tespiti için oluşturulan ‘*Misak-ı Maarif*’te eğitim ve öğretimin hedeflerini belirleyen ilkelere yer verilmiştir: “İlköğretimi fiilen umumi hale getirmek, herkese okuma yazma öğretmek, vatandaşları milliyetçi, halkçı ve cumhuriyetçi yetiştirmek”. Aynı Misak’ta eğitimin genel hedefi ise, “Türk milletini medeniyet safında en ileriye götürmek ve yeni nesilleri Türk olmak haysiyetinin istilzam ettiği gayeye en kısa zamanda varmayı mümkün kılacak aşk, irade ve kudretle yetiştirmek”¹⁴ olarak belirlenmişti.

¹⁰ Akyüz, a.g.e., s.289.

¹¹ **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, C.I, Atatürk Araştırma Merkezi, 1977, s.239.

¹² Prof.Howard E. Wilson -Dr. İlhan Başgöz, **Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk**, Ankara, Dost Yayınları, 1968, s.85.

¹³ Şerafettin Turan, **Türk Devrimi Tarihi- Yeni Türkiye’nin Oluşumu (1923–1938)**, 3. Kitap-Birinci Bölüm-, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995, s.68.

¹⁴ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, (Çev.M.Kıraltı), Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2000, s.50.

3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla, tüm bilim ve öğretim kurumları, Şeriye ve Evkaf Vekâleti'nce yönetilen tüm mektep ve medreseler Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.¹⁵ Eğitimde sağlanan bu birlik milli, demokratik, laik eğitimin kapılarını da açmıştır.¹⁶

Yaşamının her döneminde eğitim meselesiyle yakından ilgili olan Atatürk, eğitim konusunda büyük ve köklü değişimler öngörmüştür. Bu değişim, eski düzenin köhnemiş, çağdışı, hurafelere dayanan eğitim sistemini; modern, bilimsel, akılcı bir eğitim sistemine dönüştürmeyi amaçlamıştır. Kazanılan bağımsızlığı devam ettirebilmek ve medenileşmek için, kültürlü bir halka ve eğitilmiş kadrolara ihtiyaç vardır. Atatürk'ün deyimiyle "fikri hür, irfanı hür" nesiller Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan, çağın icaplarına uyum sağlayamamış eğitim kurumlarının mutlak dönüştürülmesiyle gerçekleştirilebilir. Bu bakış açısı çerçevesinde halkın bir an önce hızlı bir şekilde eğitilmesi ve bilgisizlikten kurtarılması için gerekli çalışmalara başlanmıştır, kısa vadede, milletin okuma yazma seviyesini yükseltmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Öncelikli olarak, ülkenin asıl unsuru olan köylü topluluğunun, eğitimden uzak bırakılmasıyla oluşan cehaleti yok edip okuma yazma seviyesini yükseltmek için programlar hazırlanması; eğitim için lüzumlu olan ilk bilgilerin verilmesi ülke gelişimini karşılayacak ara eleman ihtiyacı için eğitim kurumlarının kurulması esas alınmıştır.¹⁷ Eğitimin çağa uygunluğunun ve köylünün eğitilmesinin önemini konuşmalarında sıkça vurgulayan Atatürk henüz Cumhuriyet kurulmadan önce yaptığı bir Meclis konuşmasında konuyu şöyle ele almıştır:

"Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi maarif işleridir. Bu işlerde muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeye mecburuz ki program milletimizin bugünkü haliyle, sosyal, hayati ihtiyacıyla, çevrenin şartları ve asrın icaplarıyla tamamen mütenasip ve uygun olsun. Bunun için muazzam ve fakat hayali ve güç anlaşılır mütalalardan tamamen vazgeçerek hakikati gören gözlerle bakmak ve el ile temas eylemek lazımdır...

¹⁵ Akyüz, **a.g.e.**, s.299. Aynı gün çıkarılan iki önemli kanun daha çıkarılmış, bunlardan biri Hilafet'in kaldırılmasını, bir diğeri de Şeriye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılmasını sağlamıştır.

¹⁶ Gencer-Özel, **a.g.e.**, s.238. Tevhid-i Tedrisat sonrasında okullar için oluşturulan laik esasların azınlık okullarında da uygulanması sağlanmıştır. Bkz. Wilson-Başgöz, **a.g.e.**, s.83.

¹⁷ Turhan Oğuzkan, "Atatürk'ün Eğitimci Kişiliği", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, Unesco Milli Komisyonu, 1987, s.19.

Demiştim ki; bu memleketin ilk sahibi ve topluluğumuzun esas unsuru köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne kadar maarif nurundan mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh, bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli evvela mevcut cehaleti yok etmektir. Teferruata girmekten sakınarak, bu fikrimi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki mutlaka umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihi, dini ve ahlaki malumat vermek ve dört işlemi öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir... Bir taraftan bilgisizliği yok etmeye uğraşırken bir taraftan da memleket evladının sosyal ve iktisadi hayatta fiilen etkili ve faydalı kılabilmek için zorunlu olan iptidai bilgileri pratik bir tarzda vermek maarif yönetimimizin esasını teşkil etmektedir".¹⁸

Mustafa Kemal Atatürk'e göre, bir ulusun saygın bir konuma sahibi olması ve varlık gösterebilmesi için bilgili insanların varlığı yeterli değildi. Sahip olunacak bütün bilimlerin üstünde o ulusun belli bir gelişmişlik düzeyini yakalaması gerekmektedir. Toplumda kadın erkek ayrımı gözetmeksizin, tüm fertlerin bu değerleri kazanmasını sağlamak için, döneminde birçok okul açılmış, kaliteli eğitmenler yetiştirilmiş, yeni nesillerin gelişimi için geniş imkânlar hazırlanmıştır.

Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarını oluşturan diğer bir belirleyici unsur ise doğrudan doğruya Atatürk ilkelerinin içinde bulunmaktadır. *Halkçılık İlkesi* ile eğitimde fırsat eşitliğini yaratmaya çalışmış ve seçkin azınlık eğitiminden kitle eğitimine geçişi sağlamıştır. Kadın, erkek tüm halkın eğitimi için başlatılan seferberliğin bu ilkeye can verdiğini görmekteyiz. *Laiklik İlkesi* eğitim sistemini en fazla etkileyen ilkedir. Eğitim sisteminin tümünü, amaçlarını ve süreçlerini geniş ölçüde etkilemiştir. Atatürk, yeni bir eğitim sistemini çağdaşlaşmanın ilk koşulu olarak gördüğünden sistemin laikleştirilmesine büyük önem vermiştir. *Devrimcilik İlkesi* ile diğer bütün ilkelerin yayılması ve korunmasında; eğitim sürecinin gücünden, eğitim kurumlarının etki alanından ve eğitimcilerin inançlı çabalarından yararlanılması sağlanmıştır. *Ulusçuluk İlkesi* ile ulusal bilinçlenme amaçlanmıştır. Bu husus eğitime de yansımış, eğitimin amaçları ve programlarında, yazı ve dildeki yenileşmelerde, coğrafi ve laik sınırlamalarda kendini göstermiştir. *Devletçilik İlkesi* ile devlet işletmeleri bürokratik eğitim merkezleri olmuşlardır. Bu işletmelerden yetişenler daha sonra büyük özel kesimlerin kuruculuğunu yapmışlardır. Bazı yüksek

¹⁸ 1 Mart 1922 tarihli Meclis açılış konuşması için Bkz. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C.I, s.244–245.

öğretim kurumları programlarını bu işletmelerin insan gücü gereksinimine göre yenilemişlerdir.¹⁹

Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde Türk toplumunu ayağa kaldırabilmek, çağdaş dünyada güçlü bir devlet konumuna getirebilmek için sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda yeni bir savaş başlatılmıştır. Devlet şeklinin Cumhuriyet olarak belirlenmesi, ülkedeki tüm eğitim ve öğretim kurumlarının devletin gözetimi ve denetimi altına alınması, Medeni Kanun'un çıkarılması, yeni Türk harflerinin benimsenmesi, ölçülerin, rakamların, giysilerin çağdaşlaştırılması v.b. birçok yenileştirme hareketi, hep bu maksatla gerçekleştirilmiştir. Bu devrimler önemli olmakla birlikte, Türk insanının kendine ve dünyaya bakışını değiştirmeye yönelik daha birçok yeniliğe ihtiyacı vardır. İşte, 1929 yılından başlayarak ölümüne değin Mustafa Kemal Atatürk, kendini bu alanlardaki yenileştirme hareketlerine vermiştir. Kimi araştırmacılarca “Kültür Devrimleri Dönemi” (1929–1938) olarak adlandırılan²⁰ bu dönemde dil, tarih ve sanat alanlarında ciddi çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Böylece, Türk insanının kafasında yeni bir tarih, dil ve sanat bilinci oluşturulmuştur. Kuşkusuz, Atatürk bu devrimleri birçok Türk düşünürünün, aydınının ve devlet adamının da katkısıyla gerçekleştirmiştir. İşte bu aydın devlet adamlarından biri de Dr. Reşit Galip'tir.

Atatürk'ün Reşit Galip'le ilk karşılaşması 1923 yılında Atatürk'ün ülkenin güneyine yaptığı gezide Mersin'e gidişi dolayısıyla gerçekleşmiştir. Mersin toplantısında bir konuşma yapan ve Atatürk'e “senin asıl büyüklüğün milletin bir ferdiyim deyip övünmendir” diyen genç Mersin Türk Ocağı Başkanı Reşit Galip'tir. Düşünce sistematigi ve etkili konuşmasıyla Atatürk'ü etkilemiş, sonraki yıllarda Meclis'te bulunan boş milletvekilliklerinin doldurulması gündeme geldiğinde de Atatürk'ün önerisiyle Aydın ilinden milletvekili olmuştur.²¹

Reşit Galip milletvekili seçildiği günden başlayarak inançlı bir devrimci olarak çalışmış, özellikle toplumun kültürel dönüşümünü etkileyecek alanlarda

¹⁹ Perran Yorgancıgil, “Cumhuriyet Döneminde Orta Öğretimde Çağdaşlaşma Hareketleri (1924–1951)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2004, s.36.

²⁰ Ergün, **a.g.e.**, s.125.

²¹ M. Fethi Ülkü, “Reşit Galip”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, Unesco Milli Komisyonu, 1987, s.235, 237.

yoğun çalışmalar gerçekleştirmiştir. Türk Ocakları'nda, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nde, Halkevlerindeki çalışmalarda üst düzey görevler alması ve bu görevlerdeki başarısı onun 1932 yılında Milli Eğitim Bakanı olarak atanmasıyla sonuçlanmıştır. Milli Eğitim Bakanı olarak görev yaptığı dönemde diğer alanlardaki çalışmalarının yanında Yüksek Öğretim'in dönüştürülmesinde öncü görev üstlenerek Osmanlı Dönemi'nin Yüksek Öğretim Kurumu olan Darülfünun'un tasfiyesinde etkili olmuştur.

Eğitime bireyci değil toplumcu bir görüşle yaklaşmaya çalışan Reşit Galip Türk çocuklarının iyi bir eğitim almalarını, Türk Devleti'nin en önemli görevlerinden biri olarak görmüştür. Reşit Galip, İstiklal Mücadelesinin ortaya çıkardığı genç ve yüksek sınıflardan biriydi ve daha gençlik yıllarında, Türk kültürünün köylere kadar yayılmasının milli uyanışın en büyük çaresi olduğunu değerlendirerek, birkaç arkadaşıyla birlikte köye yerleşmişti. Milli Mücadele esnasında da Mustafa Kemal'in yukarıda bahsettiğimiz düşünceleriyle uyumlu çaba içinde bulunan Dr. Reşit Galip yaşamının daha sonraki evrelerinde de Mustafa Kemal'e ve inkılâplarına gönülden bağlılığını²² ifadeleri ve eylemleriyle ortaya koyan aydın devlet adamlarından biri olmuştur.

²² Reşit Galip'in Atatürk'e ve inkılâplarına bağlılığını Reşit Galip'in Atatürk için yazdığı makalelerden çok açık bir şekilde anlayabiliriz. Bkz. Dr. Reşit Galip, "Gazi Mustafa Kemal", **Ülkü**, Sayı 1, Şubat 1933, s.11-13 ve Reşit Galip, "Büyük Ata", **Kemalizm**, Sayı 184, Kasım 1977, s. 4-6.

BİRİNCİ BÖLÜM

DR. REŞİT GALİP VE MİLLİ KİMLİĞİN OLUŞTURULMASINA KATKILARI

I. Özgeçmişi

1893 yılında¹ Rodos Adası'nın Hamza Bey Mahallesi'nde dünyaya gelen Reşit Galip'in babası Bulgaristan'ın İslimye kasabasından mahkeme reisi Hacı Mehmet Bey, annesi ise Rodoslu Münevver Hanım'dır. İlköğrenimine Rodos'ta başlayan Reşit Galip, daha sonra orta öğrenimine İzmir'de devam etmiş ardından da tekrar Rodos'a dönerek Sen Jean Babtis Fransız Koleji'nde Fransızca eğitimi almıştır.² İzmir'de henüz İdadi'de olduğu yıllarda okuma yazma öğrenmenin dışında kendisini kültürel anlamda da yetiştiren Reşit Galip, birkaç arkadaşıyla beraber "Ferda-i Temmuz" adlı bir gazetenin çıkmasında da görev almıştır. Bundan sonra Tıbbiye'de "Hakikat", "Mizahi Mektep", gazetelerini hazırladığı öğrenciliği sıralarında, arkadaşlarının ve hocalarının dikkatini çekmişti. Bununla beraber İstanbul'da çıkan gazete ve mecmualara da toplum sağlığı konularına ilişkin yazılar yazmaya başlamıştı.³

1911 yılı Reşit Galip'in hayatında ciddi adımların atıldığı bir yıl olmuştur. O yıl hem İstanbul'daki Askeri Tıbbiye'ye girmiş hem de bir grup arkadaşıyla beraber

¹ T.B.M.M. Azasının Tercümeihal Kâğıdı Örneği No:455; Reşit Galip'in doğum yılı farklı kaynaklarda 1892 ve 1897 olarak da belirtilmiştir. Bkz. Çığır, Reşit Galip Özel Sayısı, 1934, kapak; Enver Behnan Şapolyo, Dr. Reşit Galip, [Haz.] Ahmet Şevket Elman, Ankara, Yeni Matbaa, 1955, s.21.

² Hüseyin Namık, "Reşit Galip", Ülkü Halkevleri Mecmuası, C.III, Sayı 14, Nisan 1934, s.88.

³ Enver Behnan Şapolyo, "Reşit Galip'in Hayatı", Çığır, Reşit Galip Özel Sayısı, 1934, s.225; Yusuf Keçecioğlu, "Cumhuriyet Döneminde Bir Tıbbiyeli, Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip", Dirim, Sayı 3-4, Mart-Nisan 1997, s.120.

“Türk Ocakları”nı kurmuştur.⁴ Daha sonra da yine Türk Ocakları’na bağlı olarak kurulmuş olan “Askeri Okullar, Mülkiye Tıbbiyeliler ve Baytar Mektepleri Birliği”nin teşkilat müfettişliği görevine getirilmiştir. Öğrenciliği devam ederken kendi isteğiyle⁵ Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı’na katılan Reşit Galip, Çatalca ve Kafkas Cephelelerinde yer almıştır.⁶ Bu cephelelerde tabiplik yapmıştır. Kafkas cephesinde Batum ve havalisinde 1,5 yıl Artvin, Hopa ve Orhun civarındaki askeri harekâtlara katılmıştır. Daha sonra Giresun seyyar jandarma müfrezesiyle birlikte Tortum havalisindeki Onuncu Kolorduya katılmıştır.⁷ Bu cephelelerin ardından İstanbul’a dönmüş ve Tıbbiye’deki eğitimini tamamlamıştır. Bir süre asistan olarak çalışmasının ardından, Harbiye Nazırı Cemal Paşa’nın emriyle Şam’ a tayin olmuş ve 4. Ordu Hıfzısıhhası’nda görev yapmıştır. 1918 yılında tekrar İstanbul’a dönüp burada bir süre Tedavi Seririyatı ve Tecrübî Fenni derslerinin asistanı olmuş⁸ ve Darüleytamlar Merkez Hastanesi dâhiliye mütehasıslığı yaptıktan sonra, 1919’da tüm görevlerini bırakarak yine bir grup arkadaşıyla Anadolu’ya geçmiştir. Köylülere yardım ederek ülkeye çok daha faydalı⁹ olduğuna inanan Dr. Reşit Galip, Kütahya’nın Tavşanlı ilçesinde ve bağlı köylerinde halkla işbirliği yaparak bir “Köycülük Teşkilatı” projesi hazırlamıştır.¹⁰ Bunun üzerine arkadaşları ve halk

⁴ Asım Us, “Reşit Galip”, **Dr. Reşit Galip**, [Haz.] Ahmet Şevket Elman, Ankara, Yeni Matbaa, 1955, s.60; Şapolyo, **a.g.m.**, s.222.

⁵ Savaşa gönüllü gidişi ve arkadaşlarını da nasıl etkilediğini Hüseyin Hulki Bey anlatıyor: “...Cihan Harbi başladığı zaman biz (Mektebi Tıbbiyei Askeriye)nin dördüncü sınıfında idik. Mektebin tatil olmasına rağmen (Maltepe) hastanesine tayin edildik. Fakat Reşit hastaneye tayininden bir nevi ârû hicap duymuş gibi son derece müteessirdi. Kendisiyle hemfikir olduğu arkadaşlarıyla beraber bir içtima tertip eyledi...Cephede çalışmak zamanının geldiğine ve Türkçülük idealinin Kafkas yollarında tahakkuk edeceğine, eski tıbbiyelilerin fedakârlıklarını misal getirerek onlar gibi müsbet sahada cesur ve mefkûreci olmak lüzumuna işaret eyledi. Nutku kuvvetli ve müessirdi. Ve bizi yerimizden oynatmaya kâfi gelmişti. Harbiye Nezaretine bilvasıta yaptığımız müracaat is’af edildi. Bu esnada, devrin Harbiye Nazırı kabına sığmayan bu ateşli gençleri görmek istedi. Doktor Süleyman Paşa, bizi Enver Paşa’ya takdim etti. Bu vatanperverane tezahürattan çok mütehasıs olan Harbiye Nazırı bize çok iltifat etti. Reşit, mukabele etmek için usulen izin istedi. Gençliğin milli ülkü uğrunda vazife telâkkisini izah etti. Onun açık, serbest ve cesurane söyleyişini bugün gibi hatırlarım. Merhum, Enver Paşa’nın hayret ve takdirini mucip oldu.” Bkz. Elman, **a.g.e.**, s.30-31.

⁶ Şapolyo, **a.g.m.**, s.221.

⁷ Erdoğan Başar, **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri 1920–1960**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, s.263.

⁸ Hüseyin Namık, **a.g.m.**, s.88; Bu teşkilatta, Hasan Ferit Cansever, Fazıl Doğan, Mustafa Emet, ve Dr. Mehmet Ali Reşit Galip ile birlikteydiler. Bkz. Ragıp Nurettin Ege, “Reşit Galip Maarif Vekili”, **Dr. Reşit Galip**, s.129.

⁹ Ülke işgal altındaydı ve Anadolu’da Mustafa Kemal önderliğinde Milli Mücadele başlamıştı. Bu koşullarda İstanbul’da kalamazlardı; bu konuda Fazıl Doğan şöyle diyor: “...Memleket cihan harbini müteakip bir istilaya maruz kaldığı esnada Irak’tan (Reşit Galip) terhislen dönüyordu. Reşit Galip’in Dr. Hasan Ferit’le artık köylerde çalışmak üzere beni beklediklerini haber aldım. Hemen ilk günü görüşmemizde, istilanın verdiği elem ve keder acılarından duraklayacak yerde mütemadi bir faaliyetle çalıştığını ve neleri varsa satarak temin ettiği tıp malzemesi ve bir sürü kitap sandıklarını çivilemekle meşgul olduğunu gördüm.” Bkz. Fazıl Doğan, “Reşit Galip ve Türk Köycülüğü”, **Dr. Reşit Galip**, s.80.

¹⁰ Lütfü Kırdar, “Reşit Galip”, **Kaynak**, Sayı 38, 19 Mart 1936, s.50.

tarafından “Köycü Reşit Galip” olarak anılmıştır.¹¹ Dr. Reşit Galip ve arkadaşları hem halkın hastalıklarını tedavi etmiş hem de ülkenin içinde bulunduğu durumu halka açıklamaya çalışıp onları bilinçlendirmişler ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulmasına çalışmışlardır.¹² Bu durum Kütahya’nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesine kadar aynı şekilde devam etmiş, Dr. Reşit Galip işgalin ardından önce Burdur’a ardından da Denizli ve Antalya’ya geçmiştir.¹³

O dönemde ülkenin her yanında işgalci güçlere karşı “Müdafaa-i Hukuk-u Milliye” adlı direnme teşkilatları kuruluyordu. Dr. Reşit Galip Denizli Bölgesi’nde bu teşkilatın kurulmasında öncülük etmiştir. Aynı zamanda, Burdur ve Antalya illerindeki milliyetçi muhacirlere sıhhi ve sosyal yardımda bulunmak amacıyla oluşturulmuş olan “Hilal-i Ahmer Cemiyeti İmdat Heyet Başhekimliği” görevini almıştır.¹⁴ Bu havalide yüz bin felaketzede vatandaşa yardıma koşan bu heyetteki görevine bir yıl devam etmiştir.¹⁵ Hilal-i Ahmer Baştabipliğinde bulunduğu sıralarda sıtma mikroplarının boyanması için mevcut usulleri tadil ve ıslah ederek yeni bir usul bulmuştur. Sıhhiye Vekilliği bünyesinde görev yaptığı dönemlerdeki tecrübeleri sonucunda bu yeni yöntemi 10 İkinci teşrin 9415/58 numaralı tamimle bütün memleketin Sağlık kurumlarına kabul ettirmiştir.¹⁶

1921’de Sakarya Meydan Savaşı sırasında Ankara’ya gelmiş, Sıhhiye Vekâleti Umumi Hıfzı sıhha Muavini olmuş¹⁷ daha sonra buradan 1922’de Mersin Hükümet Tabipliği’ne atanmış, Gümrük Kimyagerliği ve İstihbarat Müdürlüğü Vekâletinde bulunmuştur.¹⁸ Kendisine bu arada Ayıntap Sıhhiye Müdürlüğü, Sıhhiye Vekâleti İstatistik ve Neşriyat Müdürlüğü ve Mübadele ve İskân Vekâleti Sıhhiye Müşavirliği gibi görevler önerilmişse de Reşit Galip bu görevleri kabul etmeyerek istifa etmiş ve Mersin’de serbest hekimliğe başlamıştır.¹⁹ Mersin Reşit Galip’in

¹¹ Hüseyin Namık, **a.g.m.**, s.89.

¹² **A.y.**

¹³ M.Tahir Hatipoğlu, “Dr. Reşit Galip ve Üniversitesi”, **Abece Eğitim ve Sanat Dergisi**, Sayı 141, Mayıs 1998, s.9.

¹⁴ Hüseyin Namık, **a.g.m.**, s.89.

¹⁵ Şapolyo, **a.g.m.**, s.224.

¹⁶ **A.y.**, s.225.

¹⁷ Kırdar, **a.g.m.**, s.51.

¹⁸ Erdoğan Başar, “Maarif Vekili Olarak Reşit Galip”, **Askeri Tarih Bülteni**, Şubat 1996, Sayı 40, s.44; Kırdar, **a.y.**, s.51.

¹⁹ Başar, **A.y.**; Bu istifanın nedenini Hüseyin Namık şöyle anlatıyor: “İstiklal Savaşından sonra Reşit Galip Bey resmi vazifesinden istifa etmiş, Mersin’de hususi hayata başlamıştı. Burada bir taraftan doktorluk

hayatında farklı bir rol oynamış ve Galip'in Mustafa Kemal'le tanışmasına, siyasete de girmesine vesile olmuştur. 1923'te 8. Muhtelit Mübadele Komisyonu'na katılan Galip aynı yıl hükümet tabipliğinden ayrılarak bir süre serbest tabip olarak çalışmıştır.²⁰ Reşit Galip, bütün hizmetleri süresince milliyetçi, halkçı, son derece Cumhuriyet'e ve inkılâplara bağlı bir fikir adamı olarak tanınmıştır. Çevresinde inandırma yeteneği güçlü, dürüst, zeki, iyi bir hatip, çalışkan, devlet adamı özellikleri taşıyan bir insan olarak tanınmıştır. Bu bilgiler, Gazi'de ve öteki yetkililerde Reşit Galip'in iyi bir devlet adamı olabileceği fikrini kuvvetlendirmiştir. Reşit Galip Aydın ilinden İkinci Dönem milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir.²¹

11 Şubat 1925'te Doğu Anadolu'da başlayan Şeyh Sait Ayaklanması ve devamındaki olayların soruşturulması amacıyla kurulan İstiklal Mahkemesi'ne üye seçilmiştir.²²

Bu olayların ardından Cumhuriyet Halk Fırkası Meclis Grubu İdare Üyeliğine seçilen Reşit Galip, Cenevre Beynelmilel Himaye-i Etfal Teşkilatı Merkezi İcra Heyetinde 5 sene müddetle üyelik yapmıştır.²³

Reşit Galip Mustafa Kemal'in buyruğu üzerine Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)'na 9 Ağustos 1930'da katılmış, fakat İzmir olayları üzerine partiden ayrılmıştır.²⁴

yapıyor bir taraftan da Gençler Birliği ve Türk Ocaklarının mühim faaliyetlerinde bulunuyordu. Aynı zamanda Mersin Ticaret İdadisinde Tabii İlimler Muallimliği yapıyordu.” Bkz. Hüseyin Namık, **a.g.m.**, s.89.

²⁰ Mecdi Derviş, “Doktor Reşit Galibi de Kaybettik”, **Resimli Şark**, Sayı 40, Nisan 1934, s.1.

²¹ Yusuf Akçura, **Yeni Türk Devletinin Öncüleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, s.133.; Mete Tunçay, **T.C.'de Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923–1931)**, Ankara, Yurt Yayınları, 1955, s.302.

²² Sema Ilıkan-Faruk Ilıkan, **Ankara İstiklal Mahkemesi Resmi Zabıtlar**, İstanbul, Simurg Yayınevi, 2005, s.325; Mete Tunçay Reşit Galip'in Şeyh Sait isyanını dini bir ayaklanmadan ziyade bir Kürt hareketi olarak değerlendirmiş olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu nedenle İsmet İnönü ile aynı görüşte olmamıştır. Bkz. Tunçay, **a.g.e.**, s.129.

²³ Hüseyin Namık, **a.g.m.**, s.90; Şapolyo, **a.g.m.**, s.221.

²⁴ Çetin Yetkin, **Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası**, 2.bs., İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997, s.63–64; Bu konuda Tunçay, , Reşit Galip'in SCF'ye katılmasından “SCF'ye girmişken, parti kapanmadan CHF'ye dönen milletvekili” diye söz etmiş , Mustafa Kemal'in SCF'ye katılan 15 milletvekili için “...Bunların çoğu zaten İsmet Paşa'ya siyasetine aleyhtardır. Ben rastgele teklifte bulunmadım...” sözlerine yer vermiştir. Bkz. Tunçay, **a.g.e.**, s.260-261; Reşit Galip'in SCF'den ayrılma nedeni açık olmamakla beraber bu ayrılış SCF'nin daha doğarken ölümüne işaret olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Yetkin, **a.g.e.**, s.64.

1931’de Cumhuriyet Halk Fırkası 3. büyük kongresinde Umumi İdare Heyeti üyeliğine seçilip, Kültür ve Gençlik İşleri Başkanlığına getirilmiştir. 1932’de Semih Fırat Bey’in vefatının ardından Reşit Galip, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Genel Kâtipliğine getirilmiştir.²⁵

Çeşitli alanlardaki etkili çalışmaları daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı’na atanmasına neden olmuş kendisi bu görevde 19.09.1932’den 13.08.1933 tarihine kadar toplam olarak 10 ay, 25 gün çalışmıştır.²⁶

On bir ay süren kısa vekillik hayatında gece yarlarına kadar çalışarak önemli işler yapmıştır. Darülfünun’un ıslahında ve yeni üniversitenin kurulmasında büyük hizmetleri olmuştur. 1932’den 1933’e kadar üstlendiği Milli Eğitim Bakanlığı görevi sırasında Halkevlerinin kurulmasında, arkeoloji ve müzeciliğin gelişmesi konularında da ciddi etkileri olmuştur. Türk Tarih Arkeolojya ve Etnoğrafya dergilerinin çıkarılmasını sağlamıştır.²⁷

Kendisini birçok farklı alanda da geliştirmeyi hiçbir zaman ihmal etmeyen ve okumayı çok seven²⁸ Reşit Galip’in Cumhuriyet, Vakit, Hâkimiyet-i Milliye, Akşam

²⁵ Şapolyo, a.g.m., s.225.

²⁶ Başar, Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri 1920–1960, s.262; Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığı’na atanma sebeplerine ilişkin olarak Atatürk ile diyalogları, eğitim alanıyla ilgilenmesi, Mersin’de öğretmenlik yapması ve T.T.T.C.’nin hazırladığı Tarih kitaplarının dördüncü cildinde “Cumhuriyet’in maarif ve terbiye gayeleri” yazısı gibi açıklamalar olmasına rağmen en genel izahı Cavit Binbaşoğlu yapmıştır: “Dr. Reşit Galip, 1923 yılından sonra, Atatürk’ün çevresinde toplanan devrimciler arasında yer almıştır, ...Milli Eğitim Bakanlığı’na getirilişi de, Milli Eğitim Bakanlığı’nın bu yeni anlayışa [ulusal kültürün çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarılacağı] göre düzenlenip çalışmasına yönelik umutların bir gereği olmalıdır.” Bkz. Cavit Binbaşoğlu, “Dr. Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığındaki Hizmetleri ve Bu Hizmetlerin Türk Eğitim Bilimleri Tarihindeki Yeri”, Çağdaş Eğitim, Y.24, Sayı 250, Ocak 1999, s.5.

²⁷ Elman, a.g.e., s.186.

²⁸ Mecdî Derviş, Dr. Reşit Galip’in okumayı çok seven bir insan olduğunu, özel hayatında en zevk aldığı işlerin okumak ve bağcılıkla ilgilenmek olduğunu belirtilmiştir. Bkz. Derviş, a.g.m., s.2.; Server Rifat [İskit] Bey Reşit Galip ile yaptığı söyleşide bu konuyu şöyle dile getirmiştir: “Yanımdan geçtiğimiz her masada, her pencere içinde kitap dolu idi. Anlaşıyordu ki Reşit Galip Bey için kitap bir süs değil bir vasıta. Dışarı çıktık, bana bahçesini gezdirdi. Sade fakat sevimli bir bahçecik ve güzel bakılmış meyve ağaçlarıyla süslü bir bağ...

...Klâsik sorguya başladım, tereddüt etmeden cevaplarını veriyor:

— En zevk aldığım iş okumak ve bağda çalışmaktır. Bağımı gördün ya... gül gibidir.

— Edebî hangi eserleri sevdiğimi soruyorsunuz? Bu suale cevap verebilmek bir hayli naziktir. Eskiden edebî eserleri daha muntazam okuyabiliyordum. Şimdi vakit buldukça, tatil aylarında takip edebiliyorum. Şu kanaattem ki, edebiyatımızın son zamanlarda bilhassa romancılık sahasında, çabuk ve kuvvetli inkişafa mazhar olduğu muhakkaktır.” Bkz. Server Rifat, “Doktor Reşit Galip Bey’in Evinde”, **Yedigün**, Y.1, Sayı 14, 14 Haziran 1933, s.12–13.

gibi gazetelerde ve Türk Yurdu, Öz Dilimize Doğru gibi dergilerde yayınlanmış çok sayıda eseri bulunmaktadır.²⁹

Reşit Galip bu kısa vekillik döneminde çok işler başarmış ve yeni ıslahatlar yapmıştır. Darülfünun çalışmaları sırasında Fenerbahçe açıklarında ailesi ve çocuklarıyla birlikte çıktığı sandal sefası sırasında bir deniz kazası geçirmiş ve çocuklarını kendisi kurtarmıştır.³⁰ 13 Ağustos 1933'de Üniversite reformu ile ilgili kamuoyundaki eleştiriler sonucu bedeni yorgunluğunu gerekçe göstererek görevinden çekilmiştir.³¹ Reşit Galip, Eylül 1933'te geçirdiği deniz kazasının ardından, zatürree teşhisiyle tedavi gördüğü Ankara'daki evinde 5 Mart 1934 tarihinde hayata veda etmiştir. 41 yaşında ölen Dr. Reşit Galip Cebeci mezarlığında yatmaktadır. Toprağa verildiği gün gazeteler memleketin büyük bir inkılâpçısını, ateşli bir milliyetperverini, temiz bir politikacı ve devlet adamını, samimi bir halkçısını, canlı bir hatip ve doktorunu kaybettiğini yazmışlardır.³² Ölüm yıldönümlerinde Ankara Halkevinde Reşit Galip'i anma törenleri yapılmıştır.³³

II. Eserleri

Reşit Galip'in yazı hayatı öğrencilik yıllarında başlamıştır. Daha lise son sınıfta iken (II. Meşrutiyet'in ilânı yıllarında) "Ferda-i Temmuz" isimli bir gazete, daha sonra Tıbbiye'de öğrenci iken "Hakikat" ve "Mizahi Mektep" gazetelerini yayınlamıştır. Tıp Fakültesi öğrencisi iken de "Sivrisinek" isimli bir gazetenin sahibi ve yazarıdır. Yine o dönemde, çeşitli İstanbul gazetelerinde, başta köycülük olmak üzere, sosyal ve siyasal konularda bir takım yazılar yazmıştır. Doktor olduktan sonra

²⁹ Elman, **a.g.e.**, s.21.

³⁰ Derviş, **a.g.m.**, s.2.

³¹ **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1933, s.1.

³² **Cumhuriyet**, 6 Mart 1934, s.1; **Akşam**, 6 Mart 1934, s.1; **Hâkimiyeti Milliye**, 6 Mart 1934, s.2; Derviş, Reşit Galip'in ölümü hakkında " O'nun aramızdan ayrılışı ile memleket büyük bir inkılâpçı, ateşli bir milliyetperver, temiz ve dürüst bir politika ve devlet adamı, samimi bir halkçı ve canlı bir hatip, bir müceddit, bir doktor kaybetti. Açılan boşluk nispetinde duyduğumuz teessürün hududu yoktur." demiş ve T.D.T.C. namına söylenen nutuktan "Büyük bir insan, büyük bir zekâ, büyük bir arkadaş, büyük bir enerji daha kaybettik..." şeklinde alıntı yapmıştır. Bkz. Derviş, **a.g.m.**, s.2.

³³ **Akşam**, 5 Mart 1935, s.1; **Cumhuriyet**, 5 Mart 1935, s.2.

da başta tıbbî konular olmak üzere, dil, tarih, eğitim vb. konularda çok miktarda makale ve inceleme türünde eserler kaleme almıştır.³⁴

Bu dönemde İnsan Bedeni, Dört Azgın Canavar, Çocuk Bakımı Öğütleri adlı kitap ve broşürler yayımlamış, İ.İshak'tan (Protection sociale de la Sante et l'action medicosociale) adlı eseri dilimize çevirmiştir. 1918 de (Tıp Fakültesinin Tedavi ve Islah Çareleri) adlı bir broşürü, (Dertler ve Dertleşmeler) başlığı altında Adana'da "Türksözü" gazetesinde yer almıştır. Uzun bir inceleme yazısı olarak 1929'da(Köy Muallimleriyle Sıhhi Muhasebeler) yayımlandı.1931 yılında hazırlanan 4 Ciltlik Tarih kitabına katkıları vardır. Bunların dışında Çığır Dergisinde 'Yeni Türk Tarih Tezi ve Esasları' başlığı altında bir seri yazısı yayınlanmıştır.³⁵

A. Kitap ve Broşürleri:

- **Tıbbiye'nin Tedavi Ve Islah Çareleri**, İstanbul, 1918.
- **Köycülük Raporu**, Ankara, 1918.
- **İnsan Bedeni**, İstanbul, 1921.
- **Yiyecekler**, İstanbul, 1929, (2. Baskı, 1933)
- **Sıhhati Koruma Bilgisi**, İstanbul, 1929.
- **Çocuk Bakımı Öğütleri**, İstanbul, 1929.
- **Dört Azgın Canavar (Verem, Tifo, Sıtma, Frengi)**, İstanbul, 1929.
- **Dertler Ve Dertleşmeler Tıbbî Ve İçtimaî Muhasebeler**, İstanbul, 1932.
- **Sağlığın Sosyal Korunması, (J. İshok'un "La Protection Sociale de la Santi et Medico Sociale" isimli tercümesi)**, İstanbul, 1932.
- **Anadolu Eti İmparatorluğu'na Kadar Küçük Asya (Yakın Şark-Anadolu-Mezopotamya- Ege Havzası ve Mısır)**, İstanbul, 1932.
- **Köy Muallimleri İle Sıhhî Muhasebe**, İstanbul, 1933.
- **Türklük ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış**, İstanbul, Tarihsiz.

³⁴ Barut, **a.g.t.**, s.103.

³⁵ Unesco Türkiye Milli Komisyonu, **a.g.e.**, s.251.

B. Makaleleri:

- “Cuma Tatili”, **Yeni Adam**, 11 Mayıs 1922.
- “Türk Milleti’nin Tarihini Yeniden Buluşu ve Türk Tarih Tezi”, **Fikirler**, Sayı 7, Haziran 1931; **Çığır**, 1933.
- “Samih Rifat Türk Tarihi’ne Göçtü”, **Özdimize Doğru**, Sayı 8, Ocak 1932.
- “Maarif Ordusunun İzmihlâlleri”, **Yeni Mersin**, 14 Ocak 1932.
- “Tıp Fakültesi’nin İstanbul Tarafına Taşınması Üzerine Yapılan Yayınlar Hakkında Cevapları”, **Cumhuriyet**, 7 Haziran 1932.
- “Türk Irk ve Medeniyet Tarihine Bakış (I. TTTC Kongresinde sunulan tebliğ)”, **Birinci Türk Tarih Kongresi**, 2 Temmuz 1932.
- “Ano’da Yapılan Hafriyat Hakkında (I. TTTC Kongresinde sunulan tebliğ)”, **Birinci Türk Tarih Kongresi**, 2 Temmuz 1932.
- “Hint Akraba Kavimleri Hakkında (I. TTTC Kongresinde sunulan tebliğ)”, **Birinci Türk Tarih Kongresi**, 2 Temmuz 1932.
- “Birinci Türk Dil Kurultayında Maarif Vekili Dr. Reşit Galip Bey’in Nutku”, **Çığır**, Eylül 1932.
- “Maarif Vekili Dr. Reşit Galip’in İstanbul Üniversitesi’ne Ziyaretleri Dolayısı İle Yaptıkları Konuşma”, **Cumhuriyet**, 9 Ekim 1932.
- “Maarif Vekili Dr. Reşit Galip’le Mülâkat”, **Muallimin Sesi**, Sayı 1, Ocak 1933.
- “Gazi Mustafa Kemal”, **Ülkü**, c.1, Şubat 1933.
- “Halk Evleri’ni Açış Konuşması”, **Ülkü**, Sayı 1, Şubat 1933.
- “Osmanlı Tarihçiliği”, **Çığır**, Sayı 4, Mart 1933.
- “Türk Dili Söz Derleyicilerine”, **Özdimize Doğru**, Sayı 3, Mart 1933.
- “Türk Tarih İnkılâbı Ve Yabancı Tezler”, **Ülkü**, c.1, Sayı 3, Mart 1933.
- “Üniversitelerimizde Islahat”, **Özdimize Doğru**, Sayı 5, Mayıs 1933.
- “Türk Tarih Tezi Esasları”, **Fikirler**, Sayı 10, Nisan 1933.
- “Üniversite Reformu”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 1 Ağustos 1933.
- “Tarihçi Yetiyecek Gençlerimize”, **Çığır**, Sayı 4, Eylül 1933.
- “Cumhuriyet’in 10. Yıldönümü Münasebeti ile Ankara’da Söylediği Nutuk”, **Çığır**, Sayı 5, Eylül 1933.

- “Türk Milletinin Tarihini Yeniden Buluşu Ve Türk Tarih Tezi Esasları”, **Çığır**, Sayı 8, Eylül 1933.
- “Muhasır Yabancı Tezler”, **Çığır**, Sayı 8, Eylül 1933.
- “Yarını Görüş”, **Fikirler Mecmuası**, Sayı 5, Ekim 1933.
- “Üniversite Reformu”, **Özdimimize Doğru**, Sayı 16.
- “Halkevlerinin Çatısı Altında”, **Ülkü**, C.2, Sayı 11, Aralık 1933.
- “Köy”, **Çığır** (Dr. Reşit Galip Özel Sayısı), Sayı 1, Mart 1934.
- “Ülkü Ölmez”, **Özdimimize Doğru (Ben Köylü Dostu Bir Hekimim)**, Sayı 17, 12 Mart 1934.
- “Üniversite Açılırken”, **Özdimimize Doğru**, Sayı 18, 30 Nisan 1934.
- “Durmadan Yürüyelim”, **Özdimimize Doğru**, Sayı 12, Mayıs 1934.
- “Yeni Tez Karşısında Almanya’nın Irki Vaziyeti”, **Çığır**, Sayı 14, Haziran 1934.
- “Yeni Germen Nazariyesi”, **Özdimimize Doğru**, Sayı 21, Ekim 1934.
- “Atatürk”, **Çığır**, Sayı 11 – 12, Kasım 1938.

III. Türk Ocaklarındaki Çalışmaları

1912 yılında resmen kuruluşunu açıklayan Türk Ocakları, Türk milliyetçiliğini yaymak amacıyla kurulmuş bir örgüttür. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte CHF’ nin etkisi altında kalmaya başlayan örgüt olarak, döneminde yapılan yeniliklerin topluma kabul ettirilmesinde önemli bir aygıt olmuştur.³⁶ Türk Ocağı başkanı olan Hamdullah Suphi tarafından, ulusal propaganda teşkilatı şeklinde de tanımlanan³⁷ Türk Ocakları’ nın 1927 yılına gelindiğinde 60 bin üyeye sahip olduğu

³⁶ Esat Öz, **Türkiye’ de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Ankara, Gündoğan Yayınları,1992, s.108.

³⁷ Kurtuluş Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte, Ankara hükümeti Anadolu’da yeniden ocaklar açılmasını ve merkezlerinin de Türkiye’nin başkentinde kurulmasını teşvik etti. Anlaşılan, Türk Ocakları yeni ideolojiyi yayma konusunda destek alınabilecek bir güçtü. Aralık 1924’te Mustafa Kemal imzalı bir kararname, “*halkçılık ve milliyet memleketin en uzak köşelerinde neşr ve tamime çalışan*” Türk Ocakları’nın kamu yararına çalışan bir dernek olduğunu açıklıyordu. Ayrıca Büyük Millet Meclisi ile Türk Ocakları arasında birçok kişisel bağ da vardı; örneğin 1924 Kongresi’ndeki 64 şube delegesinden 42’si Büyük Millet Meclisi’nde mebusu. Bazı Ocak yöneticileri hükümette önemli görevlerdeydi; bu bağlamda, Ankara hükümetinde iki kez Maarif Vekilliği yapan Hamdullah Suphi’yi saymak yeterli olacaktır. Bkz. François Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900–1930)**, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s.50.

söylenmektedir.³⁸ 1926 yılında, Türk Ocakları' nın millete çok büyük hizmetler verdiği belirtilmiş ve bu yönde devam etmeleri bizzat Mustafa Kemal tarafından istenmiştir. Ancak 1927 yılında CHF' nin hissedilen yeni şekline uygun olarak Türk Ocakları kongresinde yapılan Ocak yasasındaki “ Türk Ocakları, cumhuriyet, çağdaş uygarlık, halk egemenliği ilkelerine sahip olup, aynı idealleri takip eden CHF ile devlet politikasında yekvücut olur” değişikliğiyle, Türk Ocakları kendi konumunu da belirginleştirmiş, firkaya dahil olduğunu onaylamıştır.³⁹

Türk Ocakları Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın tarihinde önemli bir kilometre taşı gibidir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin kozmopolit yapısı içinde, devletin asli unsuru olan Türklerin bilinçlenmesi, Türk Milliyetçiliğinin sistemleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında önemli rol oynamıştır. Türk Ocakları 1912–1932 yılları arasında, duyan düşünen nesiller üzerinde etkili olmuş, resmi yayın organı “Türk Yurdu” dergisi ile bir Türkçülük ideolojisi oluşturmuştur. Özellikle 1. Dünya harbi ve onu takip eden Milli Mücadele döneminde Türklük ruhunu şahlandıran, Türk düşünce ve sanat hayatına ışık tutmuş imparatorluktan milli devlete geçişte uzlaştırıcı ve kaynaştırıcı bir yol oynamıştır.⁴⁰

Cumhuriyet'in ilanından sonra kurtuluşun yalnız silahla değil, kültür ve bilimle sağlanacağına inanan pek çok aydın gibi Reşit Galip de Türk Ocaklarında etkili ve bilinçli hizmetlerini sürdürerek, özellikle Türk dili ve kültürüne ilişkin çalışmaları ile verimli olmuştur. Bu çabaları göz önünde tutularak, Şubat 1925'de Türk Ocakları Merkez Yönetim Kurulu Başkanlığı'na getirilmiştir.⁴¹

Türk Ocakları Türklük ülküsünün gelişmesine paralel olarak “İslam Birliği” fikrinin kuvvet bulacağı yönünü şiddetle savunmuştur. Buna rağmen teokratik bir devlet sisteminden, çağdaş, batıcı ve milli bir devlet sistemine geçen yeni Türkiye Cumhuriyeti 1923–1930 yılları arasında birçok dini ve siyasi ayaklanmalarla karşı

³⁸ C. Joseph Grew, **Gazi ve İsmet Paşa Çalkantılı Dönem (1922–1932)**, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2005, s.113.

³⁹ Öz, **a.g.e.**, s.109.

⁴⁰ Mustafa Barut, “Dr. Reşit Galip Zamanı ve Düşünce Sistemi”, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 1993, s.5–7.

⁴¹ Barut, **a.g.t.**, s.9.

karşıya kalmıştır.⁴² Doğudaki Şeyh Sait İsyanı ve Menemendeki Kubilay olayı Mustafa Kemal Paşa'yı tedirgin etmiş, Cumhuriyet idealini yurdun en ücra köşelerine kadar yayacak yeni müesseselere ihtiyaç olduğunu düşündürmüştür. İşte bu düşünce Halk Evleri gerçeğini ortaya çıkarmış, Türk Ocakları, böyle bir kuruluş için temel oluşturmuştur.⁴³

Türk Ocakları Kurultayı 10 Nisan 1931'de toplanarak Encümen oluşturmuş, Reşit Galip, Hakkı Tarık, Dr. Fuat, Necip Ali ve Mükerrer Beylerden oluşan Encümen'in kurultaya sunduğu öneri oybirliği ile kabul edilmiş ve Türk Ocakları'nın kapatılması⁴⁴ ve bu kuruluşun tüm malvarlığının C.H.F.'ye devredilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kapatma ve birleşme işlemi Mustafa Kemal'in isteği üzerine gerçekleştirilmiştir.⁴⁵ Kurultayda Türk Ocaklarının yerini alacak oluşuma Halkevi adının verilmesi uygun bulunmuştur. Bu yeni kuruluş Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip tarafından gerçekleştirilecekti.⁴⁶

IV. Köylüyü Kalkındırma İdeali ve Çalışmaları

Dr. Reşit Galip'in fikir ve uygulamalarından birisi de halkçılığı ve köycülüğüdür. Vatandaşlar arasında bir fark gözetmemekle birlikte memleket halkın

⁴² Şubat 1925'te Doğu Anadolu'da patlayan isyanın ardından, hükümetin Türk Ocakları'na verdiği destek arttı. Mayıs 1925'te bir Heyet-i Vekile kararnamesiyle, tüm askeri ya da sivil hükümet memurlarına, Türk Ocakları'na ellerinden gelen her türlü yardımı yapmaları bildirildi. Bundan bir ay önce de, Mustafa Kemal'in eşi Latife Hanım Türk Ocakları'nın fahri başkanlığına getirilmişti. Ayrıca hükümet örgüte yardım da çıkardı. 1925'te 5.200 lira olan bu yardım, 1930'da 75.000 liraya yükselecekti. Demek ki Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Jön Türk döneminde olduğu gibi, Türk Ocakları hem siyasi makamların desteğini almayı, hem de özerkliğini korumayı başarmıştı. Bkz. Georgeon, **a.g.e.**, s.50.

⁴³ Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul, Boyut Kitapları, 1999, s.78; Barut, **a.g.t.**, s.10.

⁴⁴ Türkiye'de 1929–1930 yıllarında yaşanan olayları da hesaba katmak gerekir. İlk sırada ekonomik kriz ve yankıları, ülkede alttan alta varlığını sürdüren ama Serbest Fırka deneyinin birdenbire ortaya çıkardığı hoşnutsuzluk yer almaktadır (bu partide Ahmet Ağaoğlu, Mehmed Emin, Reşit Galip gibi Türk Ocakları'nın bazı gözde üyeleri de yer almış, bu da hiç kuşkusuz Halk Fırkası'nın karşıtlığını artırmada bir etken olmuştur). İki önemli olayı daha hatırlamak gerekir: Bir grup yobaz ve dervişin ayaklandığı Menemen hadisesi (Aralık 1930) ve Kürtler arasında yeniden isyan çıkması (Ağrı Dağı isyanı, Temmuz-Aralık 1930). Bu iki olay her zaman mevcut olan dini gericilik tehlikesini ve Doğu'da yürütülen etnik politikanın sınırlarını ortaya koyuyordu. Ve Türk Ocakları her iki sorunla da derinlemesine ilişkiliydi. Bkz., Georgeon, **a.g.e.**, s.69.

⁴⁵ Çetin Yetkin, **Türkiye'de Tek Parti Yönetimi**, İstanbul, Altın Kitaplar Matbaası, Nisan 1983, s.52–53.

⁴⁶ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi-Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938–14 Mayıs 1950)**, 4.Kitap, I.Bölüm, Ankara, Bilgi Yayinevi, 1999.

çoğunluğunu teşkil eden köylülere karşı samimi bir ilgisi vardır.⁴⁷ Daha okul yıllarında köylüyü sağlıklı hale getirmek, okutmak ve refaha eriştirmek için önlemler düşünmüştür.

Dr. Reşit Galip köylerle bu kadar çok ilgili olmasını üyesi olduğu Köycüler Cemiyeti'ne⁴⁸ verdiği bir demeçte şöyle anlatmıştır:

“Türk Ocağının resmen kurulmadığı bir tarihten beri içindeyim. Bunun tuttuğu yolun konferans ve müsamereden ileri gidemeyeceğini daha sekiz sene evvel, içinde şimdiki köycülerden Doktor Mustafa ve Mehmet Ali de dahil olan bazı arkadaşlarımla tahmin ettiğim için köylere dağılarak oralarda çalışmaktan ve hakiki millet cereyanının ancak bu yolda semareder olabileceğinden bahseder ve mektepten çıkar çıkmaz köylere yayılmak için ahtü misak eylerdik. Sonra bizimle hemfikir olanlara rast geldik ve bu yolu tuttuk. Sekiz sene evvel Tolstoy'da okuduğum (saadet, sükûn ve refah köylerdedir, yere batsın saraylar) cümlesinin köylüye olan muhabbetime büyük tesiri olmuştur.”⁴⁹

Memleketin çeşitli yerlerindeki köyleri tetkik ederek, ilk önce köylerde yapılması gereken çalışmaları halkçı ve doktor gözü ile görmüş ve bunları 1929 yılında yazdığı “Köy Muallimleri İle Sıhhi Muhasebeler”⁵⁰ adlı eserinde dile getirmiştir. Bu kitabın başlangıcında köy ve köylü konusundaki düşüncelerini şöyle tarif etmektedir:

“Ben köylü dostu bir hekimim. Köy muallimleri, siz de köylüye dostonuz. Sizinle, müşterek dostumuz olan köylünün saadetine, refahına ve bizi bunları istihsale götürecek yollara, çarelere dair konuşabiliriz. Şüphe yok ki, bizim köylüye muhabbetimiz, aynı zamanda vatana muhabbettir. Çünkü köylü vatanın köküdür, ana unsurudur. Asıl temelidir.

⁴⁷ Kırdar, **a.g.m.**, s.50.

⁴⁸ Savaş sonunda Askeri Tıbbiyeli ve Türk Ocağı militanı olan birkaç genç doktor, amacı köye medeniyet götürmek, köylüleri onlarla birlikte çalışarak, tıbbi yardım sağlayarak ve eğitim vererek uyandırmak olan *Köycüler Cemiyeti*'ni kurdular. Nisan 1919'da içlerinde Reşit Galip ve Hasan Ferit'in de yer aldığı bu doktorların birçoğu Kütahya vilâyetinde Tavşanlı'ya yerleştiler: Köycülük hareketlerini burada hayata geçirmeyi düşünüyorlardı. Bir yılı biraz aşkın bir süre orada kaldıktan sonra Reşit Galip girişilen deneyimi kuramlaştırmaya çalıştığı bir rapor kaleme aldı; bu metnin ana fikri Osmanlı Devleti'nin Türk unsurunun nüfusun diğer kesimlerine göre geri kalmışlıktan kurtulabilmesi için “içtimai köycülük” hareketinin başlatılması gerektiğidir; köylülere gitmek, köy kurumunu otopsi masasına yatırıp zayıf noktalarını, “hastalıklarını” bulmak, teşhis koymak ve ilaçlar önermek yerinde olacaktır. Bkz. Georgeon, **a.g.e.**, s. 56.

⁴⁹ M. Uluğ, “Kaybolan Bir İdealist”, **Çığır**, Reşit Galip Özel Sayısı, 1934, s.252.

⁵⁰ M. Fethi Ülkü, **a.g.m.**, s.251.

O ahlak, sıhhat, fikir ve malumatça, ne kadar ileri giderse vatan o kadar kuvvetlenir, yükselir.

Bilirsiniz ki bir vücut muhtelif uzuvlardan ve her bir uzuv da iptidai hücrelerden terekküp eder. Köy, vatan dediğimiz vücudun; köylü, millet dediğimiz umumi bünyenin esas hücreleridir. Bir uzviyetin neşvünemasında esas hücrenin rolü ne ise, bir milletin terakki ve inkişafında da köylünün rolü odur. Hücreleri iyi yetişmemiş, bozuk, hasta bir vücuttan kuvvet beka umar mısınız? Öyle bir vücut tabiatın şedaidi karşısında kendisini muhafaza ve neslini idame edebilir mi? O zebun mahlûktan ancak mütereddî ve mahkûm bir nesil türeyebilir. Köylüsünün tabii zekâsı, sıhhati, iptidai ahlakı ve seciyesi bozulmuş, hastalanmış milletlerde işte böylece umumi bünye zaafına uğrarlar; hayat mücadelesinde başka sağlam milletlerin önünde ezile ezile adım adım geri giderler; inkıraz mukavemet olunmaz bir mıknaş gibi onları kendi uçurumuna çeker.

Bizim köylümüz bu tabii ve iptidai esaslar; yani zekâ, sıhhat, fazilet, itibari ile başka milletlerin köylüsünden yüksektir. Uzak ve yakın tarihin tükenmez menkıbelerine dayanarak bunu göğsümüzü gere gere iddia ve ispat edebiliriz”...⁵¹

Dr. Reşit Galip köydeki eğitim problemleriyle yakından ilgiliydi. O'nun bu konuya verdiği önemi daha da vurgulamak ve desteklemek amacıyla gazeteler de sürekli olarak köy okullarındaki eğitim açığına ve köylülerin eğitim ihtiyacına dikkat çekiyorlardı. Yazarlar birçok yazılarında köylerde yürütülen eğitim sisteminin bozuk oluşundan ve köylülerin ihtiyacını karşılamadığından bahsediyorlardı. Birçok eleştiri de köylerde bir an önce köylünün eğitimi için acil bir program hazırlanması yolundaydı. Köylerdeki eğitime bu kadar önem verilmesinin ana nedeni ise köylülerin gerek ekonomik gerekse sosyal yönden geri kalmışlığın üstesinden gelme çabasıydı. Eğitimle beraber köylünün kazancının ve dolayısıyla ekonomik rolünün artması bekleniyordu. Ayrıca eğitimin köy insanına farklı sosyal ve kültürel bakış açıları kazandıracağına inanılıyordu. Eğitim görmüş bir insanın birçok boş ve gereksiz konularla uğraşmak yerine daha bilimsel bir düşünce yapısına sahip olması ve kendi geleceği ile ilgili doğru kararlar vererek doğru adımlar atması kaçınılmazdı. Bütün bu eğitim amaçlı girişimlerden köylünün sonuna kadar istifade edebilmesi için halkın da motive edilmesi ve eğitim için gönüllendirilmesi gerekiyordu. Bu amaçla

⁵¹ Reşit Galip, **Köy Muallimleri İle Sıhî Muhasebe**, İstanbul, [y.y.], 1933, s.1-3; Hıfzı Oğuz, “Köy”, **Çığır**, Reşit Galip Özel Sayısı, 1934, s.228-229.

üç yıllık köy okullarının birinci sınıfını geçenlerin askerlik hizmetinden 5 ay, ikinci sınıfını geçenlerin 4 ay ve üç yıllık okulun tamamını bitirenlerin ise 3 ay olmak üzere toplam 12 ay indirim yapılmasına karar verilmiştir.⁵² Bu uygulama Nusret Kemal'in⁵³ önerisiydi.

İstanbul Türk Ocağı'nın çalışma programı sırasındaki münakaşalar Reşit Galip'in köycülük anlayışının biçimlenmesine önemli ölçüde katkı sağlamış ve O'nun halkçı zihniyetinin bir boyutunu oluşturmuştur.⁵⁴ Köylüyü her alanda yükseltmeyi başlı başına bir ülkü olarak gören Reşit Galip, bu amaca başlıca iki yoldan gidilebileceğini savunmuştur. Birincisi Halkevlerinde toplanan gençleri köy ve köylü konularıyla ilgili bilgilendirmek ve bu konularda çalışmalarını sağlamak, ikincisi ise öğretmenler vasıtası ile köylüleri aydınlatmak.⁵⁵ O, her iki sahada da çalışmış ve özellikle Atatürk'ün yarattığı inkılâbı köylüler arasında yaymak ve kökleştirmek, köylülerin sağlığını ve çalışma kabiliyetlerini arttırmak için öğretmenlerden istifade etmeyi düşünmüştür. İyi hazırlanmış ve işine âşık bir öğretmen köyde zirai, iktisadi ve sağlık alanlarında çalışarak çok faydalı bir kişi olabilirdi.

⁵² Nusret Kemal, "Köy Seferberliğine Doğru", **Ülkü**, Sayı 5, Haziran 1933, s.355–357.

⁵³ 1932 yılında Halkevleri kurulduktan sonra yayın organı olarak 19 Şubat 1933'ten itibaren "Ülkü" adlı bir dergi çıkarmaya başladı. Bu derginin yönetmeni Fuat Köprülü'yü. Ülkü dergisinde oluşturulan Köycüler Bölümünün sorumlusu da Nusret Kemal (Köymen) idi. Bu bölüm, bütün Türkiye köycülerinin birbirlerinin çalışmalarını tanyacakları, birbirlerinin tecrübelerinden, görgülerinden faydalanacakları bir bölüm olacaktır. Köycüler Bölümünün hedefi, Türkiye'de köycülük işinin fikri teşkilatını kurmak, memleketin muhtelif yerlerinde muhtelif kanallardan yapılan işleri bir fikir çatısı altında toplayarak, birbirine eklemektir. Bkz. "Köycüler Bölümü", **Ülkü**, C.II, Sayı 7, Ağustos 1933, s.63.; Ülkü dergisinde Nusret Kemal "Köy Rehberleri ve Köy Dükkânları" isimli yazısında köy rehberlerinin kültür bakımından olduğu kadar medeniyet bakımından da muhitlerine rehberlik etmeleri gerekliliğini, muhitinin kültür ve medeniyet seviyesini yükseltmek için sözden ve kendi hareketleriyle örnek olmaktan başka eşyadan da istifade edeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda köy dükkânı, rehberin köyü iktisat sahasında teşkilatlandırmasına ve teknik sahasında ilerletmesine vasıta olacağını ve köy dükkânlarının, köy ile bütün memleket ve bütün medeni dünya arasında bir bağ olacağına inanmıştır. Bkz. Nusret Kemal, "Bir Köycülük Projesi", **Ülkü**, Sayı 8, Eylül 1933, s.118–125.

⁵⁴ Bazı Ocak yöneticileri köycülük hareketinin daha da gelişmesini, hatta Ocaklar'ın temel etkinliği haline gelmesini arzu ediyorlardı. Bu, özellikle Reşit Galip ve Hasan Ferit gibi doktorların düşüncesiydi ve her ikisi de Merkez Heyeti'nde önemli görevlerdeydi. Onlar bir anlamda örgütün "halkçı" kanadını temsil ediyorlar, Ocaklar'ı tek işlevi kendi küçük seçkinler kitlesine yine kendi kafalarındaki görüntüyü sunmak olacak "kültürel kulüpler" olarak görmeyi reddediyorlardı. Bkz. Georgeon, **a.g.e.**, s.57.

⁵⁵ Emin Türk Eliçin, **Kemalist Devrim İdeolojisi**, İstanbul, Ant Yayınları, 1971, s.361.

V. Halkevleri Çalışmaları

Halkevleri, Türk Ocakları Olağanüstü Kurultayının 10 Nisan 1931'de toplanıp lağvedilmelerinden sonra, uzun araştırma ve incelemeler neticesinde 19 Şubat 1932'de ilk defa Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, Konya, Malatya ve Samsun'da açılmıştır. Bundan sonra Halkevlerine her yıl yeni evler katılmıştır. 1932–1952 Yılları arasındaki dönemde 478 Halkevi ve 4322 Halk odası açılmıştır.⁵⁶ Halkın Atatürk inkılâpları doğrultusunda siyasal ve ideolojik eğitimlerini gerçekleştirmek amacıyla kurulan bu örgütler Atatürk inkılâpları açısından yeni bir aşama olmuş ve ülke çapında yeni bir dönemi başlatmıştır.⁵⁷

Reşit Galip'in Halkevlerinin kuruluşu sırasında etkili rolü oldu.⁵⁸ Halk Fırkası'ndaki çalışmaları dikkati çektiği için 10 Mayıs 1931 de yapılan 3. Kurultayda Genel Merkez Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi. Kendisine Kültür ve Gençlik İşleri Başkanlığı verildi. Bu vesile ile öteden beri ilgilendiği kültür konularıyla daha

⁵⁶ Necdet Sakaoğlu, **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, Ankara, [y.y.], 1989, s.51.

⁵⁷ Çeçen, **a.g.e.**, s.92.

⁵⁸ Reşit Galip Mustafa Kemal'e yakındı ve Türk Ocakları içinde Hamdullah Suphi'ninkinden farklı bir çizgiyi temsil ediyordu. Hamdullah Suphi Derneği uygarlık, sanat ve tarih konularında fikir alışverişinde bulunan bir "entelektüeller kulübü" olarak kabul ederken, Reşit Galip Türk Ocakları'nı yoksul kitleler lehine çalışan bir sosyal yardım kuruluşu olarak görüyordu. Hamdullah Suphi, ocakların siyasi iktidardan bağımsızlığının kararlı savunucusu olarak ortaya çıkarken, Reşit Galip derneğin Cumhuriyet Halk Fırkası bünyesine katılmasına taraftar olan yöneticiler arasındaydı. Türk Ocakları'nın kapatılmasından sonra da, tam anlamıyla CHF'nin kültürel kolları olan ve daha halkçı yönelimleriyle onun savunduğu görüşe yakın Halkevlerinin başlıca önderlerinden biri oldu. Bkz. Georgeon, **a.g.e.**, s.45; ...Mustafa Kemal'in bilgi toplamak amacıyla çıktığı uzun Anadolu gezisinin (1930 sonu–1931 başı) ardından, Türk Ocakları'nın kapatılacağı ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kültür kollarına dönüştürüleceği söylentileri dolaşmaya başladı. Mart ayında, Mustafa Kemal, Celal Bayar, Mahmut Esat, Sadri Maksudi, Vasıf Çınar ve Reşit Galip Çankaya'da bir toplantı yaptı. Bu toplantının amacı, Türk Ocakları'nın ne olacağına karar vermektir. Vasıf Çınar ve Reşit Galip, Türk Ocakları'nın özerk bir kuruluş olarak varlığını sürdürmesine gerek kalmadığını ve Fırka bünyesine katılması gerektiğini açıkladılar. Çoğunluğun da katıldığı bu görüşe sonunda Hamdullah Suphi de boyun eğmek zorunda kaldı. 10 Nisan 1931'de hükümetin isteği üzerine, Türk Ocakları Olağanüstü Kurultayı toplandı. Burada Hamdullah Suphi delegelere, Mustafa Kemal'in Türk Ocakları'nın bağımsız varlığına son verme isteğini aktardı. Hamdullah Suphi, Mustafa Kemal'in inkılâpların ülke gençliği nezdinde bir destek bulmasını istediğini açıkladı. Önceki yılın olayları (özellikle de Serbest Fırka) izler bırakmıştı; tutuculuğuyla tanınan bir toplumda ilerici düşünceleri yayabilmek için tüm devrim güçlerini birleştirmek yerinde olacaktı. Oturumun sonunda Kurultay, Türk Ocakları'nın lağvedildiğini açıkladı ve tüm haklarıyla yükümlülüklerinin Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredilmesine karar verdi. Bkz. Georgeon, **a.g.e.**, s.68.

derinliğine meşgul olmaya ve o sırada Büyük Gazi'nin başlattığı Güneş-Dil⁵⁹ teorisini daha iyi kavramaya imkân bulmuştur.⁶⁰

Halkevlerinin⁶¹ hazırlayıcısı ve sorumlusu Reşit Galip, Halkevlerinin açılışında bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında, ulusal davanın uygarlık yarışında yitirilen zamanı kazanmak olduğunu ve yeni açılan Halkevlerinin bu amaçla kurulduğunu söylemiştir. Halkevlerinin çevre ve bölge halkıyla nasıl kaynaştırılacağını, Halkevlerinin başlıca dokuz kol olarak çalışmalarını yürüteceğini, dilin ve yazının yabancı öğelerden kurtularak bir an önce ulusal bir yapıya kavuşması gerektiğini, ulusal benliğimizi kazandırmak amacıyla Türk Tarihinin yeniden yazılması gerektiğini belirtmiştir.

Ayrıca Ankara ve İstanbul gibi büyük merkezlerde oturanların bilimsel çalışmaları izleyebildiklerini ama Anadolu'nun diğer köşelerinde yaşayanların da bunlardan yararlanmasını sağlamanın gerekliliğine değinmiştir. Güzel sanatların toplumun kalkınmasında çok önemli olduğu ve bunlara karşı çıkanların ancak bağnazlıkla tanımlanabileceğini, geçmişten gelen geleneksel Türk sanatlarının Halkevleri çatısı altında yüceltileceğini, temsil şubelerinin tiyatroya daha fazla önem vererek bu alanın toplum içinde yaygınlık kazanmasına yardımcı olacağını beyan etmiştir.

Aynı konuşmada insanların hem ahlak, hem düşünce açısından olduğu kadar bedensel olarak gelişmeleri için spor kollarının oluşturulduğunu, sporun her yaşta kişinin yararlanacağı bir kitle uğraşına dönüştürüleceğini belirtmiştir. Halkevleri

⁵⁹ Türk diline ilginin çok arttığı o günlerde, dillerin kökeni üzerinde çalışan bazı bilim adamlarının, bütün dillerin bir kaynaktan çıktığı görüşüne varmaları, Türkçenin de Hint-Avrupa dilleriyle aynı bölge ve aynı şartlar altında doğması Atatürk'ü "Güneş-Dil Teorisi"ne götürdü. Gerçi Almanlar da 1922'de bir "Ay-Dil Teorisi" öne sürmüşlerdi ama Atatürk'ü bu görüşe getiren esas çalışma Avusturyalı H.F. Kvergie'in "Türk Dilindeki Bazı Öğelerin Psikolojisi" adlı çalışmasıdır. Yeni teoriye Güneş-Dil denmesinin nedeni, bütün insanların dillerinin kaynağının onların hepsine hayat veren güneş olmasıdır. Bütün diller, insanın güneş karşısındaki duygu ve düşüncelerinin ifadesinden çıkmaktaydı. Başlangıçta bütün diller ortaktı. Dillerin gramerleri sonradan çıktı ve dilleri birbirlerinden ayırdı. Güneş-Dil teorisinin ana ilkeleri şunlardı: Bütün dillerde bir kök, bir de buna eklenmiş sesler vardır. Esas dil, kökteki seslerdedir. Ses bakımından birbirine yakın konsonlar birbirinin yerine geçmektedirler. Bazı seslerde bazı anlamlar birikmiştir. Bkz. Ergün, **a.g.e.**, s.132.

⁶⁰ Ülkü, **a.g.m.**, s.237.

⁶¹ "Halkevi, her şeyden önce bir 'ev'dir. Ev, aynı kandan gelen insanların toplandığı yerdir. Halkevi ise aynı kültürden gelen insanların toplandığı yerdir. Orada halk ile aydın tabaka bir araya gelir, kültürü yaşarlar; milli kültürün bütün çeşitleri orada yaşanır. Halkevleri her alanda gerilikle, gericilikle, taklitçilikle, kozmopolitik ve soysuzlukla savaşıyor." Bkz. İ.H. Baltacıoğlu, **Halkın Evi**, Ankara, CHP Halkevleri Bürosu Yayınları, 1950, s.32-33; Ergün, **a.g.e.**, s.155.

çatısı altında hayır işlerinin ve sosyal yardımlaşmanın ayrı bir kol olarak düzenleneceğini ve bu kol aracılığı ile yardıma gereksinimi olan kimselere el uzatılacağını, her Halkevi'nde bir okuma salonu ve kitaplık bulunacağını söylemiş, Türk Ocaklarının 19 yıllık çalışmalarının değerlendirildiğini ve bundan sonra Halkevlerinin model olarak geliştirildiğini, eski birikim ve deneylere dayanılarak Halkevleri için ulusal bir çalışma düzeni ve programı ortaya çıkarıldığını, demokratik yapı açısından her şubenin kendi organlarını kendisi seçmesi gerektiğini, yerli mallarının kullanılmasının yaygınlaştırılması gibi konuları dile getirmiştir.⁶²

Reşit Galip'in konuşmasında bahsetmiş olduğu bu dokuz kol şöyle idi:⁶³

- Dil ve Edebiyat Kolu
- Güzel Sanatlar Kolu
- Temsil Kolu
- Spor Kolu
- Sosyal Yardım Kolu
- Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu
- Kitaplık ve Yayın Kolu
- Köycülük Kolu
- Müzik ve Sergi Kolu

Reşit Galip, Halkevleri'nin amacını başka bir yazısında şöyle açıklamıştır:

“...Bu kuruluş, bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından 19 Şubat 1932'de Türk devletinin temellendirilmesi, Misak-ı Milli sınırları içinde Türk milliyetçiliğinin hızlandırılıp güçlendirilmesi, Türk toplumunun hızla çağdaş medeniyet seviyesine çıkarılması amacı ile kurulmuştur...”⁶⁴

Halkevlerinin ülke çapına yayılması, çalışmaları ve bu çalışmaların yazıya geçirilerek topluma sunulması, hep Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı zamanında gerçekleşmiştir. Reşit Galip, Halkevlerinin ülkeye getirdiği kültür ortamı ile Türk

⁶² Reşit Galip, “Halkevlerini Açılış Konuşması”, *Ülkü*, Sayı 1, Şubat 1933, s.13-14; Çeçen,**a.g.e.**, s.97- 98.

⁶³ Reşit Galip, “Halkevlerinin Çatısı Altında”, *Ülkü*, C.II, Sayı 11, Aralık 1933, s.356-367.

⁶⁴ **A.y.**

insanının Cumhuriyet ve Atatürk ilkelerine uygun yetişmesinde önemli bir rolü ve etkisi olduğunu savunmuştur.⁶⁵

Halkevleri, CHF'nın Altı Ok'u (Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik, İnkılâpçılık) prensipleriyle çalışan, bir kültür savaşı için görev yüklenmiş, kapısı partili partisiz herkese açık kurumlardı. Ancak yönetim kuruluna girmek ve komite üyesi olmak için partiye kayıtlı olma koşulu aranıyordu.⁶⁶

Halkevleri halkı bilgilendirme çalışmalarını yaparken kullandıkları onca yayın, temsil, konser, şölen, yarışma, gezi, inceleme, derleme ve konferanslar⁶⁷ hem kültürü zenginleştiriyor, hem de sözgelimi Âşık Veysel gibi değerlerin ortaya çıkmasını sağlıyordu. Atatürk de Halkevi çalışmalarını yakından takip ediyordu. Ötedenberi çokça konuşulan “Atatürk'ün sofrası” terimi aslında Halkevi çalışmalarının, Atatürk'ün çevresindeki bir sempozyumundan başka bir şey değildi.⁶⁸

Halkevleri ve Halkodalarının CHF'na bağlı bulunması ve parti ile organik bir bağın bulunması, tek parti döneminde önemli bir mesele olmamıştır. Ancak çok partili siyasi hayata geçildiğinde bu durum önemli bir problem olmuştur. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile 8 Ağustos 1951 tarihinde yürürlüğe giren 580 sayılı kanun ile Halkevleri ve Halkodalarının kapatılmasına ve mevcut mallarının hazineye devredilmesine karar verilmiştir.⁶⁹

1951'de, Demokrat Parti iktidarınca Halkevlerinin kapatılması, binalarına ve birikimlerine CHP düşmanlığı ile el konulup tasfiye edilmesi, eğitim tarihimizin acı

⁶⁵ 1937 yılı sonundan başlayarak CHP üniversite hocalarından sistemli olarak yararlanmış, hocalar devrim eğitiminin bir parçası olmuş ve Ankara ve İstanbul Halkevlerinde Üniversite profesörlerine ve doçentlerine konferanslar verilmiştir. Bkz. Işıl Çakan, **Konuşunuz, Konuşturunuz**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004, s.181–182. Bu da Halkevleri çalışmalarının ileriki yıllarda da Reşit Galip'in inandığı ve istediği boyuta geldiğini göstermektedir.

⁶⁶ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.52.

⁶⁷ Bu konferansların başlangıçta halk tarafından gördüğü ilgi sınırlı olmuş, fakat ilk aşamada verimlilik gösteremeyen konferansları Halkevlerinin ilerleyen çalışmalarında etkinlik derecelerini arttırmıştır. Bkz. Çakan, **a.g.e.**, s.223–224.

⁶⁸ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.53'de açıklandığına göre sempozyumlar 'klasik' (yemekli) ve 'modern' olarak iki türdür. Atatürk döneminde klasik sempozyum geçerliydi. O zamanlardaki tanımına göre 'Bir evde, özel bir yemek salonunda toplanılır, nezih bir ziyafetten zevkle yararlanılırken bir yandan da sohbet havasında ve gayri resmi, bir konu 15–20 kişi arasında tartışılırdı. Grup yemeğe başladıktan sonra sempozyum başkanı, önceden belirlenmiş konuyu sunar, sofradakilerde serbest bir şekilde konuşurlardı. Böylece, yemeğe ayrılmış bir zaman, bir problemin çözümü için kullanılırdı.

⁶⁹ Tahsin Banguoğlu, “Halkevleri Ne Zaman Kapandı”, **Halkevleri Dergisi**, Ankara, 1974, s.37.

bir yarasıdır. Bu kurumlar İsmet İnönü'nün tanımıyla 'garazsız ve menfaatsiz birer medeniyet ve irfan yurduydular.' Ulusal ve toplumsal hayatın temelleri, eğitim ve öğretim teknikleri uygulanarak bu evlerde atılmak istenmişti.⁷⁰ Dr. Reşit Galip ölünceye kadar bu kuruluşla olan inançlı beraberliğini sürdürmüştür.

VI. Tarih ve Dil Çalışmaları

A. *Türk Tarihi Çalışmaları:*

Türklerin İslamiyeti kabul etmeden önce de büyük bir tarihleri olduğu ve imparatorluk dışında gerek dil ve gerekse ırk yönünden kendilerine benzeyen bir Türk dünyasında bulunduğu hemen hemen unutulmuş, yerini Hz. Muhammed ile başlayan İslam dünyası almıştı. Türkler hiç şüphesiz İslam tarihindeki rollerini bilen ve bununla gurur duyan insanlardı. Yalnız bu gurur, Türk kavmi olarak değil Osmanlı olarak hissedilmişti.⁷¹ Milli Mücadele sonucunda ulus devletin kurulmasıyla yeni devletin tarihi, onun dayanacağı ana güç olan millet ile yani Türk milleti ile temellendirilecekti. Tarih ulusal bilinç çerçevesinde ele alınacaktı. Hem Türk milleti, tarihini daha iyi öğrenerek daha bilinçli çalışacak, hem de bütün dünyaya yanlış tanıtılmış olan Türk tarihi düzeltilecekti. Atatürk, öteden beri tarihe büyük bir ilgi duyuyor, 1930'lardan itibaren bu alanda bilinçli bir bilgiye sahip bulunuyordu.⁷²

Reşit Galip Türk Tarih tezini en iyi kavrayanlardan birisiydi. Kendi şahsi yorum ve araştırmalarını izah etmekten ziyade yabancı araştırmacıların bu husustaki yazılarını nakletmeyi daima tercih ederdi.⁷³ Reşit Galip bir yazısında yeni Türk tarih tezinden ve nasıl oluştuğundan şöyle bahsetmektedir:

“Türkler tarihini kaybetmiş bir millet gibiydiler. Atatürk'ün 1923 yılında Adana'yı ziyaretleri sırasında bir heyete karşı bir Türk toprağı parçasından bahsederken, “Kırk asırlık Türk yurdu!” tabirini kullandıkları işitilmiştir. Türk tarihinin, Türk vatani gibi Gazi'nin harikalı[harika] şahsiyetinde canlanarak varlığını ve büyüklüğünü dünyaya karşı ifadeye ve

⁷⁰ Sakaoğlu, a.g.e., s.51.

⁷¹ David Kushner, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, İstanbul, Kervan Yayınları, 1979, s.5.

⁷² Sabahattin Özel, **Atatürk ve Atatürkçülük**, İstanbul, Derin Yayınları, 2006, s.184.

⁷³ Hüseyin Namık Orkun, “Reşit Galip Ve Türk Tarihi”, **Dr. Reşit Galip**, s.175.

müdafaya giriştiği heyecanla sezilir gibi oldu. Bu cümlenin Türk tarihi açısından büyük bir netice doğuracağına inanıldı. Aradan yedi yıl geçti ve Türk tarihinin o kadar uzun asırlar sürmüş tahrif ve iftira boyunduruğundan kurtuluşu ve yeniden kendini buluşu için Atatürk'ün “Artık vakit geldi” demesi 1930 yılı sonbaharında oldu. Atatürk Türk Tarihini araştırma çalışmasına başladı ve uzun süren saatler, günler, haftalar boyunca sürekli okudu ve tereddüt gösterenlere iman, ispat isteyenlere vesika, çalışmak isteyenlere de vazife verdi. Böylece Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Kuruldu. Türk tarihi hakkında Gazi Mustafa Kemal tezinin başlıca esasları şunlardır:

1 – İnsanlığın beşiği Orta Asya'dır. Hayat en evvel orada başladı ve ene evvel orada tekâmül etti.

2 – Dünyanın ilk medeniyeti Orta Asya'da ve Orta Asya'nın asli halkı ve ilk sakini olan Türk ırkı tarafından kuruldu.

3 – Türk ırkını antropolojik ırk tasnifinde brakisefal –alpli tipi temsil eder.

4 – Avrupa ve Asya münasebetleri hadiselerinden büyük muhaceretler garptan şarka doğru değil, daima şarktan garba doğru olmuştur.

5 – Orta Asya'nın muhtelif zamanlarında şiddetini arttıran kuraklık hadiseleri en mühim amil olarak Türkler büyük göçlerle dünyanın muhtelif yerlerine yayılmışlar ve buralarda eski medeniyetleri kurmuşlardır.

6 – Türk dili ana dildir.

7 – Eski medeniyetler için olduğu gibi [haksız olarak İslam medeniyeti denilen] yeni medeniyetler içinde birinci derece kuruculuk ve yapıcılık rolü Türklerindir.

8 – Anadolu yaylası iklimi ve coğrafi konumu bakımından bütün göçlerin en kesif geçit ve temerküz mntıklarından bir olmuştur. Bu sebeple Anadolu paleolitik dönem sonlarından itibaren Türkleşmeye başlamış, kalkolitik devirde bu Türkleşme azami derecede genişlemiş ve Selçuk devri sonlarına doğru binlerce yıl süren istilacı ve hululcü akımlar Anadolu'yu irki manzara itibariyle Türklüğü en saf, en melezsiz temsil eden sahalardan birisi haline getirmişlerdir.”⁷⁴

Reşit Galip'in yukarıdaki yazılarından da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti tarih anlayışında Türk Milletini inkâr etse de Atatürk tarih tezinde tek konu olarak milleti alır, onu okur, onu araştırır ve onu anlatır. Bir milletin hayatına ve geleceğine ait saptama ve hedefleri de ancak onun tarihinden çıkarır.

⁷⁴ Reşit Galip, “Türk Milletinin Tarihini Yeniden Buluşu ve Türk Tarih Tezi Esasları”, **Çığır**, C.VIII, 1933, s.147–148; **Ülkü**, C.II, Sayı 9, 1933, s.166–168.

Reşit Galip din eksenli Osmanlı Tarihçiliği'ni eleştirmiş konuya ilişkin görüşlerini yazılarına da yansıtmıştır.

“Osmanlı devrinde ve ondan önceki zamanlarda yazılmış Türk tarihlerinin milli bakımdan Türk Tarihi adını taşımaya layık olmadıkları ispata hacet kalmayacak derecede bellidir. Bunlarda ırk ve millete yer verilmez. Bunlarda daima bir Han veya Padişah ve onun ordusu vardır.

Cumhuriyetin miras aldığı tarih, büyük bir kısmı doğrudan doğruya sarayın memuru olan Osmanlı vakanüvislerinin veya onlara yardım eden diğer yazıcıların eseridir. Bunlar hemen baştanbaşa seferler, büyük küçük saray memurlarının azil ve nasıpları, sadrazamların, vezirlerin ve diğer saray memurlarının kafalarının kesilmesi veya sürülmesi gibi padişahın incir çekirdeğini dolduramaz icraatlarının hikâyeleridir.

Bunlara göre bir Türk milleti yoktur, bir İslamlık camiası vardır. O camia Halife olan Osman Oğlu'na kayıtsız, şartsız bağlanacaktır. Ona hizmet dine hizmet demektir ve bir çeşit ibadettir. Osman Oğulları kendilerini Türk asalet nesebine bağlamayı denemişlerse de kendileri ve tarihçileri asırlar boyunca Türklükten ayrı ve uzak kalmaktan geri durmamışlardır. Yavuz Sultan Selim bütün hayatında Türkçe şiir söylememiş olmakla öğünürdü. Şiirlerini toplayan divanında Türkçe bir tek mısra yoktur.”⁷⁵

Reşit Galip'in Çığır dergisinde yazdığı başka bir yazıda Türk ırk- dil ilişkisi ile ilgili şunları anlatmaktadır:

“ Dil, ırkın tayininde ehemmiyetli vasıta ve vesikalardan biri olmakla beraber muhit ve şeraite göre değişebilen bir amilin bu hususta tek ve kat'i senet olarak kullanılması elbette doğru olmaz. Dünya üzerindeki diller arasında en az tetkik edilmiş olanların başında maalesef Türk dili gelir.

Türk diline ait tarihi bilgiler 1893'te Türk runiform (Çivi) yazısını okumaya muvaffak olan maruf Danimarkalı âlim Vilhelm Thomsen'in henüz çocukluk devrinde bulunuyordu. İnsan kütlelerinden bir kısmını mutlaka (Ari) ırk diye ayırmak ve

⁷⁵ Reşit Galip, “Osmanlı Tarihçiliği”, **Çığır**, 1933, Sayı 7, s.127–128; **Ülkü**, C.II, Sayı 9, 1933, s.164–166.

vasıflandırmak lazım gelirse doğuş yurdu Orta Asya olan ve bugün dahi büyük milyonları orada yaşayan Türk camiasını ata ırk olarak bunun en başına koymak zaruridir...”⁷⁶

Reşit Galip, yukarıda görüldüğü gibi öncelikle antropoloji ile uğraşmıştır. Antropoloji çalışmalarının önemini ilk defa memlekete anlatmıştır. Irk ve dil konularında yine Çığır dergisinde yayımlanmış “Fransa’da Yeni Bir Irk Tezi” ve “Yeni Bir Cermen Nazariyesi” başlıklı iki yazısı daha bulunmaktadır.⁷⁷

Reşit Galip’in tarih çalışmaları Milli Eğitim Bakanlığı hayatından önceki dönemlerde başlamıştır. 23 Nisan 1930’da, Ankara’da Türk Ocaklarının yeni binasında toplanan Altıncı Türk Ocakları Kurultayı, Türk Tarih Kurumu’nun kuruluşunun ilk temel taşıdır. Kurultay’ın bir toplantısında, Prof.Dr. Afet İnan söz almış ve Türk tarihinin eksikliğini, Türk uygarlıklarını konu alan bir konuşma yaparak kırk imzalı bir önerge vermiştir. Bu önergede “Türk tarih ve medeniyetini ilmi surette tetkik etmek için hususi ve daimi bir heyetin teşkiline karar verilmesini ve bu heyetin azasını seçmek salâhiyetinin Merkez Heyetine bırakılmasını teklif ederiz” demiştir. Afet İnan’ın konuşmasından sonra Prof Sadri Maksudi (Arsal) ve Reşit Galip söz alarak aynı tezi savunmuşlardır. Afet İnan’ın bu önergesi kanun encümenine verilmiş ve kanun çıkartılmıştır. İşte Türk Tarih Kurumu’nun çekirdeği olan “Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti”, Türk Ocakları Yasası’nın bu maddesi gereğince kurulmuştur. Bu heyetin Genel Sekreteri Aydın Milletvekili Reşit Galip’ti.⁷⁸

1930 yılının sonlarına doğru heyet, daha önce okullar için fasiküller halinde bastırılan tarih notlarından da faydalanarak, “Türk Tarihinin Ana Hatları” adlı eseri bastırdı. Onbir bölümden oluşan bu eser; evrenden, dünyanın meydana gelişinden, insanın ortaya çıkışından başlamakta, Türk ırkını ve Türk tarihini en eski çağlardan Cumhuriyet’e kadar kısaca ele almakta idi. Yalnız yüz nüsha bastırılarak ilgili

⁷⁶ Reşit Galip, “Muasır Yabancı Tezler”, **Çığır**, Sayı 9, 1933, s.165–166; **Ülkü**, C.II, Sayı 9, 1933, s.168–172.

⁷⁷ Reşit Galip, “Fransa’da Yeni Bir Irk Tezi”, **Çığır**, Sayı 10, 1933, s.187; “Yeni Cermen Nazariyesi”, **Çığır**, Sayı 1934, 1934, s.207–208; **Ülkü**, C.II, Sayı 9, 1933, s.168–172.

⁷⁸ Uluğ İğdemir, **Cumhuriyet’in 50.Yılında Türk Tarih Kurumu**, Ankara, T.T.K.Basımevi, 1973, s.4.

tarihçilerin ve aydınların eleştirisine sunulan bu eser, Türk Tarihi hakkında yepyeni bir tezi ortaya koymuştur.⁷⁹

1931 Nisan'ının başlarında Türk Ocaklarının kapanması üzerine *Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti*'nin hükmü kalmamış olduğundan, aynı kurul, o zamanki dernekler kanununa göre İçişleri Bakanlığına başvurarak, 15 Nisan 1931'de *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti*'ne dönüştü. Dil inkılâbından sonraysa cemiyetin adı *Türk Tarih Kurumu* olarak değiştirilmiştir.⁸⁰

2 Temmuz 1932 tarihinde Ankara Halkevi'nde Birinci Türk Tarih Kongresi toplanmıştır.⁸¹ Bu kongrede birçok ilim adamları, edebiyatçılar, öğretmenler, müderrisler, tarihçiler ve profesörler hitabetlerde bulunmuşlardır. Bunlardan birisi de Reşit Galip olmuştur. Reşit Galip çok büyük bir alaka ile takip edilerek takdir toplayan bir hitabette bulunmuştur.⁸² “Türk İrk ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış”⁸³ konulu konferansında şimdiye kadar milli tarihin çok ihmal edildiğini, milli tarihe bir milletin mensup olduğu ırkı inceleyerek başlamak gerektiğini, Türk ırkının vasıflarını anlatmış, mevcut bütün göstergelerin Türklerin brakisefal ırkın Alpen tipine mensup olduğunu kanıtladığını vurgulamış ve bu ırk ve uygarlığın Orta Asya'dan geldiğini, bunların da Türk ırkından olan Sümerler olduğunu söylemiştir.⁸⁴ Buradaki konuşması bize tarihe nasıl baktığını yansıttığı için önemlidir:

⁷⁹ İğdemir, **a.g.e.**, s.5.

⁸⁰ A.y., s.7.

⁸¹ Tarih tezinin Türk öğretmenlerine tanıtılması ve ders kitaplarıyla bütünleştirilmesinin yanında, tarih tezinin bütün yönleriyle tartışmaya açılmasının amaçlandığı bir kongre fikri, yeni tarih görüşünün ve tarih öğretiminde tutulacak yolun öğretmenlere anlatılması için bir kurs düzenlenmesini 14 Şubat 1932'de Atatürk'ün Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nden istemesiyle doğdu. Bkz. İğdemir, **a.g.e.**, s.11; Celal Metin, “Türk Tarih Tezi ve Tarih Ders Kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1923–1960)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara,1988, s.45; Kongre 2 Temmuz 1932 sabahı başlamış, 11 Temmuz 1932 akşamına kadar sürmüştür. Bkz. **Birinci Türk Tarih Kongresi**, Ankara, T.C. Maarif Vekâleti, 1932, s.XIV.

⁸² Kongre'de Reşit Galip'e en şiddetli ve kapsamlı itiraz Zeki Velidi (Togan)'den gelmiştir. O'nun tarih öncesi devirlere pek yanaşmayan, bilinen tarih üzerinde, belgelere dayalı konuşma isteği ilmi bir tutum olarak görülse de, kongre boyunca söz alıp konuşmalarındaki subjektif değerlendirme ve tavırları rakiplerince iyi değerlendirilmiştir. Bkz. Metin, **a.g.t.**, s.49; Reşit Galip ve Sadri Maksudi'nin ağır eleştirilerine karşı, Fuat Köprülü gibi, Zeki Velidi de özür diler mahiyette sözler söylemişlerdir. Bkz. **Birinci Türk Tarih Kongresi**, Ankara, T.C. Maarif Vekâleti, 1932, s.162–165, 168–193, 369–400; Türk ırkına, Türk dil, kültür ve tarihine başka açıdan bakmak isteyenlerin itiraz ve önerileri kıyasıya eleştirilip, polemik konusu yapılarak, küçümsenmesi I. Türk Tarih Kongresi'nin amaç ve hedeflerine gölge düşürmüştür. Bkz. Büşra Ersanlı Behar, **İktidar ve Tarih**, 2.bs., İstanbul, Alfa Yayınları, 1996, s.112.

⁸³ Bkz. **Birinci Türk Tarih Kongresi**, Ankara, T.C. Maarif Vekâleti, 1932, s.99–162.

⁸⁴ Sabahattin Özel, **Atatürk ve Atatürkçülük**, İstanbul, Derin Yayınları, 2006, s.194–195.

“ Muhterem Arkadaşlar;

Memleketimizde ilk defa bir Milli Tarih Kongresi toplanıyor. Milli tarihimizin bu güne kadar tarafımızdan ne kadar ihmale uğratılmış ve dünyada ne ağır iftiralara uğratılmış olduğunu tekrarlamaya gerek yoktur. İşimiz onu bu ihmalden kurtarmak ve asırlarca sürmüş batıl telkinlerin ördüğü koyu karanlıktan çıkarmaktır.

Tarih, vesikalarla yazılır, vesikalar ise aranmakla bulunur. Bu itibarla ‘ Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’ bu vadede bir araştırma ve arayanlar birliğidir. Araştırma ne kadar geniş ve ilmi usullere uygun olursa, arayanlar kıymetçe ve sayıca ne kadar artar, gayretlerin kaynağı vazife duygusu ile ne kadar kuvvetlenirse, Milli Tarihin Hakikat gününe ermesi o kadar kolaylaşmış olur. Bütün Türklük Hakikatinin şanlı timsali Büyük Reisi, bu yolu açan ve hepimizi kendi ışığında yürüten rehber olarak tazimle ve şükranla selamlarım.

Tarih, bütün beşeriyetin malıdır. Beşeriyetin en geniş aileleri ırklardır. Bu sebeple milli tarihin tetkikine milletin mensup olduğu ırkın mütalaası ile başlamak lazımdır. Buna ırkların tasnifine ait bir tarihçe ile girmeğe ve her tasnif teklif veya nazariyesinde Türk ırkına verilmiş olan mevki göstermeye çalışacağım.”⁸⁵

Reşit Galip konuşmasının devamında diğer dünya ırklarından ve dünya âlimlerinin Türk ırkı hakkındaki yorumlarından bahsederek, Türk ırkını şu şekilde tarif etmiştir:

“Uzun boylu, uzun, beyaz simalı, düz veya kemerli ince burunlu, muntazam dudaklı, sık sık mavi gözlü ve göz kapakları çekik olmayan, beyaz ırkın en güzel örneklerinden biridir.”⁸⁶

Reşit Galip aynı konuşmasında öğrencilere tarih konusunda öğütler de vermiştir: “Üniversitemizin, muallim mekteplerimizin, liselerimizin; orta mekteplerimizin muhterem, güzide çocukları: Hakikat sizce ve bizce sabittir. Her asil manada cevheri tükenmez Türklük kanı taşıyanlar, bundan şüphe edemezler. Davamız bizim hakikatimizi bütün beşeriyetin itikatları sırasına koymaktır. Sizlerin ve elinizden yetişecek beynelmilel Türk tarih otoritelerinin bilgi ve irşat şimşekleri Türk tarihine asırlardır katran yağdıran yerli

⁸⁵ Elman, a.g.e., s.179.

⁸⁶ **Birinci Türk Tarih Kongresi**, Ankara, T.C. Maarif Vekâleti, 1932, s.159.

ve yabancı taassup bulutlarını paralıya paralıya dağıtacak, Türk tarihi Ergenekon'dan çıkacaktır. Bu yalnız tarihimizin değil, ezeli ve ebedi hakikatın zaferi olacaktır.”⁸⁷

Reşit Galip son zamanlarında Eti'leri araştırmaya başlamıştı. Eti tarihi üzerine haftada beş altı kitap getiriyordu. Eti çivi yazısını okumak için yılmaz bir isteği vardı. Zatürreeye yakalandığı zaman, ateşi kırk dereceyi geçtiği dalgın saatlerinde bile hep Eti'leri sayıklamıştır.⁸⁸ Maalesef bu çalışmalarını kitaplaştıramadan hayata veda etmiştir.

B. Türk Dili Çalışmaları:

Mustafa Kemal Atatürk vatanın istiklali gibi, dilin de istiklalini sağlayarak, Türkçeyi bir an evvel yabancı kelimelerden kurtarıp, temizleyip, sadeleştirmek amacındaydı. Bu sebeple hükümetin önce kendi kurumlarından başlayarak, temizlenmekte olan dili yayma işine soyunması gerekiyordu. Atatürk ise bu işin bir an önce yapılabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı'nı da okullarda yeni kelimeleri yaymakla görevlendirmiş, Bakanlık da işe dört elle sarılarak bütün teşkilatı seferber etmiştir.⁸⁹

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ümmetçi devlet felsefesinin esaslarına göre örgütlenmiş bulunan Osmanlı Devleti'nin aksine, aynı kültürel değerler etrafında bütünleşmiş insanların iradelerine dayanan milli bir devlet olarak kurulmuştu. Bu

⁸⁷ **Birinci Türk Tarih Kongresi**, Ankara, T.C. Maarif Vekâleti, 1932, s.161; **Dr. Reşit Galip**, s.179; **Akşam**, 4 Temmuz 1932, s.2; Birinci Türk Tarih Kongresinde yaptığı bu konuşmadan sonra Dr. Reşit Galip'in Türk tarihine verdiği önemi, çalışmalarına ve sonuçlarına ne kadar inandığı, Ömer Kemal'in yaptığı yorum en iyi anlatanlardandır. “Kongrede tezlerini müdafaa ederken en yüksek hatibin ulaşabileceği belagat seziliyordu. Türklük mevzuu, onun keskin zekâsının sunduğu projektörle aydınlanıyordu. Türk anayurdunun Orta Asya olduğunu, tabiat zorluklarının, bu kültür, bu medeniyet kaynağında yaşayanları muhacerete sevk ettiğini, en son tetkiklere ve eserlere dayanarak anlatırken, bin bir vesikayı gözler önüne seriyor ve aksini iddia edecek hiç kimse çıkmıyordu. Hakikat güneşini konuşuran Dr. Reşit Galip, müdafaada gösterdiği muvaffakiyetle hepimizi kendisine bağlamış ve ısındırmıştı.” Bkz. Elman, **a.g.e.**, s.180.

⁸⁸ Bu konuda Hıfzı Oğuz Bekata, şöyle diyor: “... Reşit Galip son nefesleri esnasında “*Türklük nur ve ışık yağmuruyla (paslarını) siliyor ve aydınlanıyor... Türkler, Etiler, Selçukiler...*” diye sayıkladığını ölürken yanında bulunan doktorlar anlatmıştı... İşte bunu içindir ki basit bir yatak içinde, kitaplara gömülü bir insan vücudunun duran kalbi; O'nun işleyen kafasının ve yüksek hatrasının ufuklarına sessiz bir büyüklük ve fazilet taşıyor.” Bkz. Hıfzı Oğuz Bekata, “Kaybolan İdealist”, **Kaynak**, Sayı 38, 19 Mart 1936, s.52.

⁸⁹ Fakat İsmet Paşa aynı fikirde değildi. Ona göre hemen yapılacak bir iş değildi. Çünkü henüz alışılmamış, yeni kelimelerle yapılacak haberleşmelerin bir sürü anlaşmazlıklara sebebiyet vererek hükümet işlerini aksatabileceğini düşünmekteydi. Bkz. Feridun Kandemir, **Siyasi Dargınlıklar**, C.IV, İstanbul, Ekicigil Matbaası, 1955, s.92.

maksatla devletin ve milletin dili tek olmalıydı. Bu dil de Türkçeydi. Fakat Türkçe, mevcut yapısı itibari ile halkın ve devletin dili olma özelliğinden uzaktı. Bu nedenle de ciddi bir dil inkılâbına ihtiyaç vardı.⁹⁰ 28 Ocak 1928’de Mahmut Esat Bey Ankara Türk Ocağı’nda Türk harfleri hakkında bir konferans verdi. Yeni alfabe ile dilin sadeleştirilmesi ve Türkçeleştirilmesi daha ilk anda beraber ele alındı. 8 Şubat 1928’de İstanbul’da ilk Türkçe hutbe okundu. 20 Mayıs 1928’de Latin rakamları Türk rakamları olarak kabul edildi.⁹¹

Türk harflerinin kabul ve tatbiki için yeni kanun çıktı. İsmet Paşa, bu kanunun kabulü için açılan müzakerelerde yeni harfleri, onların kolaylığını ve faydasını şiddetle savunmuştur. 17 Şubat’ta ise İsmet Paşa bir söylev vererek, harf inkılâbı ile beraber, dilin arınması ve Türkçeleştirilmesi hareketinde de yerini almıştır.⁹²

1 Kasım 1928’de “Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkındaki Kanun”un çıkarılmasından on gün sonra yapılan bir yönetmelikle 24 Kasım 1928’de “Millet Mektebi Teşkilatı” kurularak bir okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Bu örgütün Genel Başkanı Mustafa Kemal Atatürk’tür. 1928–1929 ders yılında, 17.000’e yakın öğretmenle 20.000’in üstünde dersane açılarak, erkek-kadın 600.000 kadar vatandaşa okuryazarlık diploması verilmiştir. Daha sonraki yıllarda, bu millet mektepleri “Halk Dershaneleri”ne dönüştürülerek sürdürülmüştür.⁹³

Türk dili hareketi, aslında yeni alfabenin oluşturulmasıyla aynı zamanda başladı. Atatürk’e göre milli dil ve milli duygu, birbirine bağlıydı ve dil inkılâbı, milli duygu yolunda bir güçlü atılımdı. Atatürk 2 Ocak 1930 tarihli demecinde bu konuda şöyle söylemiştir:

“Milli duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli duygunun gelişmesinde başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir.

⁹⁰ Başar, **a.g.b.**, s.46; Berkes, **a.g.e.**, s.253-254.

⁹¹ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam 1922–1938**, C.III, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s.303.

⁹² Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam 1884–1938**, C.I, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1976, s.377.

⁹³ Tunçay, **a.g.e.**, s.235.

Yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.”⁹⁴

Dr. Reşit Galip’in dilciliği, halkçılık ve köycülük idealinin bir sonucudur. Bir notunda; “...Kendi suçu kabahati yüzünden olmayarak hiç okumamış, okuyamamış ya da az okumuş vatandaşların, insanlık haklarının en azizlerinden biri olan edebiyat zevkini tatmak, kendine göre bilgi seviyesini yükseltmek hakkını kim, nasıl, ne cesaretle inkâr edebilir?” diye sorar.⁹⁵

Atatürk, 1932 senesinin Ramazan ayında din dilinin Türkçeleştirilmesi projesini başlattı. Sık sık Ebu Hanife’nin namazlar dâhil ibadetlerin anadilde yapılmasının caiz olduğu fetvası da hatırlatılarak çevirilere girildi.

Atatürk, Kuran’ı milletine kendi diliyle vermekle kalmamış, ezan ve tekbirin Türkçeleştirilmelerini de sağlamıştır. Bunu Türk dilinin ve kültürünün geliştirilmesi hareketinin bir gereği görmüş ve bu konuda Hafız Saadettin, Hafız Kemal, Hafız Yaşar, Hafız Burhanettin ve arkadaşları gibi İstanbul’un en seçkin yedi sanatkârından yararlanma yoluna giderek bunun için Reşit Galip’i görevlendirmiş, O’nun İstanbul’dan ayrılmasından sonra Hasan Cemil Çambel’e vermiştir.⁹⁶

Reşit Galip’i dil çalışmalarına ağırlık vermeye iten husus, Türklüğün tarihte hakkını hiçe indirmiş klasik tarih anlayışına karşı bir başkaldırma arzusudur. Bu maksatla Hitit dili üzerinde uzun süre çalışmalarda bulunmuştur. Tarih yolunda dile yürüyen Reşit Galip ile dil yolunda tarihe yürüyenler yolun ortasında buluşmuşlar, birleşmişler ve el ele vermişlerdir.⁹⁷

Reşit Galip yayınlanmamış notları arasında bulunan “Türk Halk Dili” isimli denemesinde, dil ıslahının bir inkılâp hızı ile yürümesinin sebeplerini şöyle açıklamıştır:

⁹⁴ Aydemir, **Tek Adam**, s.307.

⁹⁵ Elman, **a.g.e.**, s.195.

⁹⁶ Özel, **a.g.e.**, s.207.

⁹⁷ İbrahim Necmi Dilmen, “Reşit Galip ve Türk Dili”, **Fikirler Mecmuası**, 15 Mayıs 1933, s.2.

“...Diyorlar ki, sanat ve edebiyat herkesin seviyesine indirilemez. Yazılanları herkesin seviyesine indirmek ters yol tutmaktır. Kabahat yazıda değildir. Okuyanların bir şey bilmemelerindedir.

...Deriz ki, dil ıslahatını kendi kültür seviyemize indirmek değil, sanat ve edebiyat dilini ilim ve fen diline doğru indirmek değil, yükseltmektir. Ortada koskoca bir millet, okumaya, öğretmeye taşkın bir ihtiyaçla koşmak isteyen milyonlar var...

...Ey millet, biz sana gelmeyiz, sen bize gel” mi diyelim? Hayır, hayır biz milletin diline doğru halkın diline doğru, ayağına gideceğiz... Gazi'nin ordusuna bir nefer olarak yazılıyorum...”⁹⁸

1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDTC)'nin başkanı Semih Rifat'ın vefatı üzerine başkanlığa Reşit Galip getirildi. TDTC'nin kurultayı, 26 Eylül 1932 tarihinde, aralarında Reşit Galip'in de bulunduğu Türk dil bilginleri, bazı eğitimci ve sanatçılarla birlikte toplanarak, Türk Dili'nin incelenmesi, özdeşleştirilmesi için gerekli ilkeleri belirlediler.⁹⁹

26 Eylül – 6 Ekim 1932'de yapılan Birinci Türk Dili Kurultayı'nın çalışma programını da Atatürk hazırlamıştı. Kendisi Kurultayda tebliğ sunmamıştır ama tam bir dilci gibi bu kongre hazırlanan Mustafa Kemal'in görüşleri, Kurultay'da O'nun sözcüleri tarafından savunulmuş ve toplantıya hâkim olmuştur.¹⁰⁰ Bu Birinci Kurultay'da üzerinde durulan başlıca konular şunlardır:

Türk tarihi gibi, Türkçe'nin de tarihi kökleri araştırılmalıdır. Daha bu toplantıda Türkçe'nin başlıca dünya illerinin anası olduğu ileri sürülmeye başlanmıştır. Atatürk, Türkçe'nin tarihte Sümerceye dayandığını seziyor, bu konudaki araştırmaların derinleştirilmesini istiyordu. Türkçe de, en az Türk toplumları kadar dünyaya yayılmış, başka dillerden kelime aldığı gibi, onlara kelimeler de vermiştir. Bu bakımdan çok mükemmel bir gramere sahip olan Türkçe'nin öz zenginliğini ortaya çıkarmak da, toplantıda konuşulan konulardan biri

⁹⁸ Elman, **a.g.e.**, s.195–196; Barut, **a.g.t.**, s.74; Ayrıca bu konuda Bkz. Milli Kütüphane'de bulunan “Dr. Reşit Galip'in Tasnif Edilmemiş Evrakı”, Hüseyin Cahit Yalçın'a verilen cevap, Ankara, s.5–8.

⁹⁹ **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, “T.D.T.C. Nasıl Kuruldu”, 1933 Eylül, C.II, Sayı 8, s.81–83.

¹⁰⁰ Ergün, **a.g.e.**, s.130.

olmuştur. Kurultay sonunda ayrıca bir de yedi maddelik çalışma tasarısı kabul edilmiştir.¹⁰¹

Reşit Galip Türk dilinin kullanımıyla ilgili sorunları ele almıştı. Her şeyden önce diline, tarihine ve inkılâp ilkelerine bağlı ümmet kültürü yerine milli kültürü özümleyen, çağdaş medeniyete ulaşmaya, hatta onun üstüne çıkmaya azimli bir Türk geçliği yetiştirmek istiyordu. Bu konuda Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleri ona ışık tutuyordu. Reşit Galip'e göre Türk Milleti'nin dili Türkçe olmalı idi. Çünkü ümmet kültürü yerine çağdaş bir milli kültür olmadan millet olma vasfının kazanılmayacağına inanıyordu. Ona göre Türkçe, bütün yabancı unsurlardan temizlenmeliydi. Bu fikirlerini Birinci Türk Dili Kurultayı'ndaki sözlerinden anlaşılmaktadır:

“Son dört yıldır, 9 Ağustos 1928 Sarayburnu hitabesiyle, milli kültürün ana temel unsurları üzerinde inkılâp ve ıslahat pençeleşmesi başlamış bulunuyor. Latin harflerinin alınışı bu sahadaki zaferlerden birincisi oldu. Büyük Reis'in himayesinden şeref ve mütemadi irşatlarında tarih mesaisi, milli tarihin kalbini kanatan iftira ve husumet dikenlerini temizledi. Şimdi ruhumuzun kubbesinde onun yeniden çınlayan sesi bize diyor ki:

Millete verdiğimiz söz daha yerine gelmedi, millet huzurunda içtiğimiz and daha tamam olmadı. Milli kültürün toprağı daha yabancı unsurlardan henüz kurtulmadı. Türk dili kendi asil benliğini bulmadı. Onu sevgi ile ve şefkatle kucaklayın, onu yine ana sütü ile emzirerek taze, coşkun ve ölümsüz hayata eriştirin.”¹⁰²

Bu arada derneğin yönetim kurulu da 17 Ekim 1932'de bir bildiri yayınlarak Türk yazı dilindeki yabancı sözcüklerin atılacağını, bunun için halk dili ile aydınların dilini, konuşma dili ile yazı dilini birleştireceklerini, derlemelere ve lehçelere dayanan sözcükler hazırlanacağını, Batı dillerindeki kavramlara karşılık olarak Türkçe kavramlar yapılacağını duyuruyordu. Reşit Galip bu konudaki çalışmalarını şöyle izah etmiştir:

“Ortada çabucak Türkçeleştirilecek bir Osmanlıca var. Bunun için birinci işimiz, Türkiye lehçesinde, yani halkımızın dilinde yaşayan bütün kelimeleri, geniş bir teşkilat ve

¹⁰¹ **Birinci Türk Dili Kurultayı Müzakere Zabıtları**, İstanbul, 1933, s.455–456.; Barut, **a.g.t.**, s.35.

¹⁰² Elman, **a.g.e.**, s.187.

bolca çalışma ile en kısa zamanda belki altı ay kadar bir zaman içinde toplamaya çalışmak olacaktır. Bir taraftan derleme işi yapılırken, diğer taraftan ilmi heyetler dilimizin bünyesi üzerinde tetkiklerde bulunacaklardır. Buna göre ıstılah koyma veya kelimeleri ıstılahlandırma usullerini tespit edeceklerdir. Bulunan kelimeler gazetelerle, bültenlerle neşredilecektir. Osmanlıcadan Türkçeye bir lügat tertip edilecektir. Bu suretle bulunan kelimeler umumi tenkitten geçirilecek ve bugün yaşamakta olan yabancı kelimelere tam karşılık teşkil edip etmedikleri münakaşası temin edilmiş olacaktır. Gazetelerde çıkacak sütunlarla, tam Türkçe kelimelerle karşılığı olan yazı örnekleri neşredilecektir. Bu vadede en çetin iş, ilim ve fen ıstılahlarının Türkçeleştirilmesi olacaktır.”¹⁰³

Gene bugünlerde bir de Halk Ağzından Söz Derleme Yönetmeliği hazırlanarak her yanda Derleme Ocakları kurulmuş, iki yıldan daha az bir zaman içinde 130.000 fiş toplanmıştır. Bu arada bazı kelime ve kavramların karşılıkları da gazetelerin dil köşelerinde araştırılmaya başlanmıştır. Eski kitaplardaki Türkçe sözler “Tarama Dergisi” ile herkese duyurulmuştur. 1933–1934 yılında iki cilt tarama dergisi çıkarılmış, derleme çalışmaları sonuçları da altı ciltlik “Derleme Dergisi” içinde yayınlanmıştır. Bu çalışmalar yapılırken Türkçeden Osmanlıcaya bir de “Cep Kılavuzu” hazırlanmıştır.¹⁰⁴ Bu konuda Reşit Galip Hâkimiyeti Milliye gazetesine vermiş olduğu beyanatta şu açıklamalarda bulunmuştur:

“...Büyük şefimizin yüksek emir ve irşatları altında açılmış olan söz derleme seferberliğinin büyük bir canlılıkla devam ettiğini şimdiye kadar vilayetlerden gelen fişlerin 100.000’i geçtiğini, öz dil işlerine candan sarılmış milletimize müjdelemekle bahtıyırım. Bu netice Türk dili uğruna açılmış olan milli savaşın ne kadar kutsal ve umutlu bir zafer yolunda yürüdüğünü parlak bir rakam vesikası ile gösteriyor...”¹⁰⁵

VII. Kültür ve Güzel Sanatlar Alanındaki Çalışmaları

Reşit Galip güzel sanatların geliştirilmesine yönelik politikalar da izlemeye çalışmıştır.¹⁰⁶ Yusuf Ziya ile yaptığı bir konuşmasında yalnız edebiyat ve resim

¹⁰³ **Cumhuriyet**, 18 Ekim 1932, s.1–2; Kandemir, **a.g.e.**, s.93.

¹⁰⁴ Ergün, **a.g.e.**, s.131.

¹⁰⁵ **Hâkimiyeti Milliye**, 18 Haziran 1933, s.2.

¹⁰⁶ Reşit Galip sanata ilişkin şöyle diyor: “Dünyada en büyük emelim Türk sanat ve ilminin şöhretleri yetiştirecek dereceye yükselmesidir. Bunu ölmeden görmek arzusu bana yaşamak ve çalışmak için coşkun kuvvet veriyor.” Bkz. Elman, **a.g.e.**, s.92.

sanatlarıyla değil, müzik, mimarlık, heykeltıraşlık, temsil, tezyin sanatları gibi sanat dallarında da Türkün fitri istidat ve kabiliyetini bütün yüksekliği ile geliştirecek imkânları hazırlamaya çalışacağını vurgulamıştır¹⁰⁷. Ayrıca bilim ve güzel sanatların gelişmesi amacı ile eğitim ve öğretimle ilgisi olan her yere kitaplıklar kurulmuş, Ankara’da olduğu gibi diğer illerde de müzelerin kurulmasına, öğretmenlere yönelik sürekli yayınlar yayınlanmasına karar verilmiştir.¹⁰⁸

Reşit Galip ayrıca bütün bu eğitim hakkındaki görüşlerini desteklercesine hemen Ankara’da “Milli Kütüphane”, “Milli Müze” ve “İlimler ve Sanatlar Akademisi” kurulması amacıyla bir projeyi gündeme getirmiştir. Bakanlık döneminde Ankara’yı Anadolu medeniyetleri eserlerinin toplandığı bir merkez haline getirmek amacıyla İstanbul, Kayseri ve Malatya’daki bütün Hitit eserlerini Ankara’ya getirtmiş ve bu müzede sergilenmelerini sağlamıştır.¹⁰⁹ Zaten tarihi ve milli değerlere çok büyük önem veren bakan için müzeciliğin ayrı bir yeri vardı. Bunun için bakanlıkta bu işle meşgul olan büroyu güçlendirmiş değeri olan eski eserleri toplatarak, birçok farklı yerlerde müzeler açtırmıştır. Özellikle Etnografya Müzesinin kurulumu için çok çaba harcayan Reşit Galip, ayrıca eski eserler konusunda sadece ilgili bir bakan olmakla yetinmeyip, bu alanda birçok eserler de okumuştur. Kendi tarihi gelişimi içerisinde artık eserleri yorumlayacak duruma da gelmişti. Nitekim Ankara’nın 18 km. batısındaki Ahlatbeli sitesinin yerini o saptayarak kazdırmıştı.¹¹⁰ Milattan 4000 yıl önce o sitede yaşamış insan iskeletini, birçok bakır ve toprak eşyayı ortaya çıkarmıştır. Müzecilik onda derin bir tutku haline gelmişti. Öyle ki ölümünden bir gün önce dahi Hamit Zübeyir Koşay’a telefon ederek Müzecilik konusunda yeni haberler sormuş ve ‘Menemen Abidesi’ yapılırken temelinde Yunanlılardan önceki devirlere ait olduğu sanılan bazı eserlerin çıkmış olmasını öğrenince çok sevinmiştir.¹¹¹

¹⁰⁷ Yusuf Ziya, “Maarif Vekili İle Bir Saat”, **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1932, s.2.

¹⁰⁸ Elman, **a.g.e.**, s.104-106.

¹⁰⁹ **A.y.**

¹¹⁰ Derviş, **a.g.m.**, s.2.

¹¹¹ M. Fethi Ülkü, **a.g.m.**, s.240.

İKİNCİ BÖLÜM

DR. REŞİT GALİP'İN MİLLİ EĞİTİM ANLAYIŞI VE BAKANLIĞI DÖNEMİNDE EĞİTİMİN DÜZENLENMESİ

I. Eğitim Konusundaki Görüşleri

1928 yılında Türk *Maarif Cemiyeti*¹ adı altında bir cemiyet kurulmuştur. Bu cemiyetin kurucuları arasında o zamanlar Aydın Milletvekili olan Reşit Galip Bey de bulunmaktadır.² Reşit Galip Yusuf Ziya ile yaptığı bir konuşmasında; kendisinin Tanzimat'la birlikte Türkiye'de ortaya çıkan yabancı ülkelerin eğitim sistemlerini örnek alarak Türk Milli Eğitim sistemini oluşturma çabalarının aksine daha çok Türkiye'nin ihtiyaçlarını dikkate alan Türk milletinin inkılâp esaslarını iman edinen milli bir eğitim sistemi yaratmak için çalışacağını vurgulamıştır.³

Dr. Reşit Galip'in asıl mesleği, öğretmenlik değildi. Hekimdi. Fakat çalıştığı yerlerdeki okullarda, kısa süreli de olsa, öğretmenlik yaptığı da olmuştur. 1920'de Antalya Öğretmen Okulu'nda, Mersin'de de Ticaret İdadisinde (Lisesinde) öğretmenlik yapmıştır.⁴

Dr. Reşit Galip, uygulamalı bir bilim dalı olan tıp eğitimi görmüştür. Bu eğitim, “halkçılık” ve “köycülük” ile birleşince, çağdaş eğitim reformlarına yönelik bir biçim almıştır. Hekimlikteki uygulama, eğitim ve öğretim işlerinde de O'nu

¹ Eğitime özel kesimin katkısını sağlamak amacıyla da güden Türk Maarif Cemiyeti 12 Aralık 1939 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Kamuya Yararlı Dernek statüsü edinmiş, 1946 yılından itibaren de Türk Eğitim Derneği adını almıştır. Günümüzde bu isimle faaliyet göstermektedir. Bkz. [www.ted.org.tr/ TR.BelgeGöster](http://www.ted.org.tr/TR.BelgeGöster).

² Ergün, **a.g.e.**, s.42.

³ Yusuf Ziya, “Maarif Vekili İle Bir Saat”, **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1932, s.2.

⁴ Uluğ İğdemir, “Kaybolan Bir İdealist”, **Dr. Reşit Galip**, s.268.

uygulamaya götürmüştür.⁵ 1923 yılında, o zaman Özel İdareye bağlı olan Mersin İdadisi açılırken okul müdürü ile birlikte, okulun adının “Ameli Ticaret İdadisi” olmasını kararlaştırmışlardı.⁶ O zaman, Dr. Reşit Galip, “Burası Mersin, bir ticaret bölgesi. Burada başka türlü okul zaten tutunamaz.” diyordu. Bu, eğitim bilimleri açısından, herkesin kabul edeceği ve uygun bir davranıştır. Dr. Reşit Galip bu sonuca, sağduyusu ile daha bakan olmadan çok önceleri varmıştır.⁷

Dr. Reşit Galip’in buna benzer eğitimle ilgili başka deneyimleri de vardır. 1929 yılında Cenevre’de toplanan Uluslararası Eğitim Kongresi’ne Çocuk Esirgeme Kurumu temsilcisi olarak katılmıştır. Kongreye katılanlardan İzmir temsilcisi Asım İsmet (Kültür)’ün bildirdiğine göre, O, bu kongrede “Bugünkü Türk Kadını” konusunda bir bildiri sunmuştur. Konuşması, kongre üyeleri arasında büyük bir etki yapmış, başka bildirimler o sırada hemen yayımlanmadığı halde, onun bildirisi, Kongre Gazetesi’nde İngilizce olarak yayınlanmıştır.⁸ Dr. Reşit Galip bu kongrede Türk kadını ve Atatürk Türkiyesi’ni dünyaya tanıtmıştır. O, bu bildirisinde şöyle diyordu:

“Bugünkü Türk nesli, harem masallarını ancak romanlarda okuyor. Tarihe, mensup olduğu millet tarafından, en çok sevilen ve büyük kurtarıcı diye geçecek olan Mustafa Kemal’in ve onun etrafında toplanan bütün aydınların en kutsal emeli, ahlâk ve analık meziyetlerinin hepsine malik olan Türk kadını irfan alanında dahi yükseltmek ve Avrupalı ve Amerikalı hemşirelerinin seviyesine çıkarabilmektedir.”⁹

Bu kongre, dünya eğitim tarihinde de yeri olan, sayılı kongrelerden biridir. Kongrede çağdaş okullarda uygulanan yeni eğitim ve öğretim ilke ve yöntemleri tartışılmıştır. Kongre, merkezi Cenevre’de bulunan Uluslararası Eğitim Bürosu tarafından düzenlenmiştir. O zaman, bu büronun başkanı Prof. Dr. Adolf Ferriere idi. A. Ferriere, bir yıl önce 1928’de İzmir Bölgesi Maarif Emniyeti Fuat Bey’in çağrısı üzerine Türkiye’ye gelmiş, İzmir’de bu büronun bir şubasını de açmıştır. Bu kongre, bizim eğitim tarihimizi de etkilemiştir.¹⁰

⁵ Binbaşoğlu, **a.g.m.**, s.6.

⁶ Ali Rıza Yalgın, “Reşit Galip İçin”, **Dr. Reşit Galip**, s.125–126.

⁷ Binbaşoğlu, **a.g.m.**, s.6.

⁸ Asım İsmet, “Ona Dair”, **Dr. Reşit Galip**, s.261–262.

⁹ Dr. Reşit Galip, “Bugünkü Türk Kadını”, **Dr. Reşit Galip**, s.65.

¹⁰ Binbaşoğlu, **a.y.**

Dr. Reşit Galip, Kongre dönüşünde 6 Eylül 1929 tarihinde İstanbul'da gazetecilere verdiği demeçte; "Türkiye'de o gün uygulanan eğitim yöntemlerinin beğenildiğini, bunların, Prof. A. Ferriere tarafından hazırlanan bir eserle dünyaya duyurulduğunu" söylemiştir.¹¹ Bu eğitim yöntemi, 1926'da Mustafa Necati'nin bakanlığı zamanında yayımlanan "İlkokul Programı"yla ilke ve yöntemlerine dayanmaktadır. Bu programa egemen olan "Toplu Öğretim Sistemi" olarak adlandırılan bu sistemde, öğretim, öğrenci ilgisine ve iş ilkesine göre yapılır. Gözlem, deney ve yaparak, yaşayarak öğrenme, bu sistemin temel yöntemleridir.¹²

Dr. Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı'na getirildikten sonra da yalnız ilkokullarda değil diğer okullarda da, bu anlayış doğrultusunda, okul programlarına yön vermek istediği görülmektedir. 1933 yılında çıkan programlarda bu anlayış geçerlidir. Bu amaçla, ünite esasına dayalı İngilizceden fen kitapları çevirtmiş ve bakanlıkça yayımlanmıştır. Bu kitaplar, 1938 yılına kadar orta dereceli okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur. Bugün de bu eserlerden yararlanılabilir.¹³

Dr. Reşit Galip, İstanbul okullarının hazırladığı yıl sonu "*iş sergisi*"ne geldiğinde, bununla ilgili olarak, izlenimlerini oradaki deftere yazmıştır. Bu yazıda eğitim ve öğretimde "*İş Yöntemi*"nin önem ve değeri üzerinde durulmuştur.¹⁴ Bu da O'nun, pedagojik anlayışının, "çağdaş" olduğunu gösteren başka bir belgedir.

Bunların yanı sıra dönemin milli eğitim politikasının bir özelliği de halkçı, halka doğru olmasıdır. Daha çok ilk ve orta öğretimde belirgin olarak ortaya çıkan bu özellik, eğitimde fırsat eşitliğinin yaratılması, okulların bütün ülke çocuklarına açık ve parasız hale getirilmesi anlayışı ile kendini göstermiştir.

Reşit Galip'in kısa süren Milli Eğitim Bakanlığı, kendisindeki iyi idare kabiliyeti, irfan ve terbiye meselelerini anlamaktaki ince zekâsı sayesinde çok önemli adımların atılmasını sağlamıştır.¹⁵ Bunların başında Darülfünun'un üniversite haline

¹¹ Elman, **a.g.e.**, s.67.

¹² Binbaşıoğlu, **a.g.m.**, s.6.

¹³ A.y., s.7.

¹⁴ Hıfzırahman Raşit Öymen, "Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı", **Dr. Reşit Galip**, s.308.

¹⁵ M. Rauf İnan da Reşit Galip'in kişilik özelliklerinin eğitim alanının yeniden düzenlenmesinde ne denli etkili olduğunu şu sözlerle anlatmıştır: "Yeni Türkiye mektepçiliğinin en zor, en buhranlı bir

sokulması gelir. Reşit Galip, Darülfünun'un temelindeki çatırtıyı duymuş ve çalışmalara hiç vakit kaybetmeden başlamıştır.

II. Milli Eğitim Bakanlığı'na Atanması

Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilişi Türkiye'nin reform sürecinin önemli bir aşamasında olmuştur. Reşit Galip, bir süre önce Atatürk'ün kendisine verdiği ve okullarda okutulacak olan dört ciltlik tarih kitabını hazırlamakla görevli Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin Genel Sekreteri olarak büyük sınav vermiştir. Bu kitapların çoğu kısımları, özellikle dördüncü cildindeki "Cumhuriyetin Maarif ve Terbiye Gayeleri" bölümleri, doğrudan doğruya kendi kaleminden çıkmıştır.¹⁶ Türk Tarih Kurumu'nun kurucu üyesi, millî heyecanı bütün benliğinde hisseden, Türk Tarih tezini büyük bir cesaretle savunan Reşit Galip'i Atatürk 19 Eylül 1932'de Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirmiştir.¹⁷

Atatürk'ün bu kadar önemli bir görevi başarıyla yerine getirebilecek tek insan¹⁸ olarak gördüğü Reşit Galip'in göreve getirilme hikâyesi ise oldukça ilginçtir. Bir kaynağa göre; Reşit Galip, Atatürk ile yediği bir akşam yemeğinde o zamanki

zamandı. Bu buhranı doğrultacak ve aydın bir yola yöneltecek kuvvetli bir şahsiyet lazımdı. İlk önce bu şahsiyetin bütün bu işleri yenecek bir bilgi ve ilim kudreti, her şeyi bütünüyle kavrayacak bir anlayışı, bu işleri kökten başaracak bir iradesi, bunların hepsini yapabilmek için bir yurt tanrılığı, bir ulusseverliği ve o yurdun içinde yaşananları içinde hissedebilmek için derin bir duygusu olması gerekiyordu. Yeni Türkiye öyle bir oğul buldu ve bu işin başına getirdi. Dr. Reşit Galip ilmini herkese o kadar ispat etmişti ki; tabu ve tehlike sayılarak kimsenin elini uzatmadığı, Darülfünun'un kapısına kilidi asıp yeni bir inkılâp üniversitesi kurduğu zaman bile kimse onun ilmine şüphe gösteremediler. Dr. Reşit Galip daha işinin başında bir inkılâp üniversitesi yaptı. Mesleğe yeni bir hareket, bir sıcaklık, tamimler, talimatnameler, programlar, üzerinde kurmuş hükümlere; bir dirilme yeni bir hayat getirecek sıcaklık ve heyecan onda vardı. Bu heyecanı o yurduna, ulusuna olan sevgisinden ve inancından alıyordu. O yurdunu, ulusunu duygusu ile düşünce ile sevmiyordu. Heyecanı ile ruhunun taşkınlıkları ile seviyordu. Öyle seven bir oğuldu." Bkz. M. Rauf İnan, "İnkılâpçı Türkiye Mektepçiliğinde Reşit Galip", **Fikirler Dergisi**, C.V, Sayı 124, 15 Mart 1935, s.2-3.

¹⁶ Burhan Göksel, "Atatürk'ün Üç Maarif Vekili", **Milli Eğitim**, Atatürk Özel Sayısı, Sayı 57, Nisan-Mayıs-Haziran 1982, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s.41.

¹⁷ Necdet Öklem, **Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu**, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları, 1973, s.144; **Cumhuriyet**, 20 Ekim 1932, s.1.

¹⁸ Reşit Galip'in Atatürk'ün gönlünde yer almasını şöyle anlatılmaktadır: "*Senin gerçek büyüklüğün – Ben bu ulusun bir ferdiyim- diye öğrenmendir.* Bu sözleri 1923 yılında Mersin'i ziyaret eden Atatürk'e Türk Ocakları Başkanı Dr. Reşit Galip söylemekte ve O'nun gönlünü fethetmektedir." Aynı yazıda Reşit Galip'in konuşmasının devamındaki bir bölümü vererek Soyadı Kanunu kabul edilmeden önce Reşit Galip'in Mustafa Kemal'e BÜYÜK ATA yakıştırmasını vurgulayacaktır: "*-Türk ulusunun O'na sunduğu sevgi, kutsal bir aile mirası gibi kuşaktan kuşağa, değer ve kutsallığı artarak, sonsuza dek yaşayacak ve Mustafa Kemal adı Türk ulusunun bütün tarihinde kurtarıcı ve Büyük Ata olarak daima artan bir coşkunlukla anılacaktır.*" Bkz. Kemal Arıburnu, **Atatürk ve Çevresindekiler**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, s.61.

Milli Eğitim Bakanı Esat Sagay'ı ilerlemiş yaşı nedeniyle eleştirmiş ve Atatürk'ün tepkisini çekmiştir. Fakat Esat Bey'in Atatürk'ün hocalığını yapmış olması nedeniyle eleştirilerinin Gazi'yi fazlasıyla üzdüğünü fark eden Reşit Galip olayın hemen ardından yazdığı bir mektupta Esat Bey'e saygı duyduğunu ve söylediklerinin yanlış olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra, Esat Bey'in normal işleyiş içerisinde görevinden ayrılmasıyla bu göreve Reşit Galip getirilmiştir.¹⁹ Başka bir kaynaktaysa bu olay farklı bir biçimde anlatılmıştır:

“Dolmabahçe sarayında, bir akşam Dr. Reşit Galip maarif meselelerini tenkit ederken, Milli Eğitim Bakanı Esat Bey hakkında biraz sert bir lisan kullanıyor. Atatürk:

“- Dr. Reşit Galip, Esat Bey benim hocamdır. Soframda hocam hakkında böyle konuşmanı istemem.” Deyince Dr. Reşit Galip tereddütsüz:

“- Burası sizin değil milletin sofrasıdır. Vakıta biz saraydayız ama hocamız sultan hocası değildir. Cumhuriyette tenkit serbest değildir midir?”, diye başlayınca Atatürk:

“- Sofradan kalk!” Emrini veriyor. Dr. Reşit Galip hiç aldırmayınca, Ata:

“- O halde ben kalkarım,” diye sofrayı terk ediyor. Sofradakilerde dağılmaya hazırlanırken, yaver şu emri getiriyor:

“- Cumhurbaşkanı Hazretleri kendileri varmış gibi sofranın devamını arz ediyorlar.” Ertesi sabah Dr. Reşit Galip, Ankara'ya hareket ediyor. Fakat aradan çok geçmeden Milli Eğitim Bakanı oluyor.²⁰

Konuya ilişkin diğer bir anlatım da şu biçimdedir:²¹

“Atatürk bir gün Beyoğlu'nda göçmen bir Rus karı kocanın sahibi olduğu, daha önceleri de birkaç kez uğradığı bir gece kulübüne gider ve bu yerin sahibi olan kadın bir ara onun yanına gelerek, banka kredilerinin kesildiğini, zor durumda kaldıklarını söyleyerek yardımı ister. Bunun üzerine Gazi de, orada İş Bankası'na bu yere bir miktar kredi açılmasını

¹⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 yıl**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Kasım 1968, s.132–135.

²⁰ Niyazi Ahmet Banoğlu, **Nükte ve Fıkralarla Atatürk**, İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1990, s.227–228; Özel, **a.g.e.**, s.109.

²¹ Arıburnu, **a.g.e.**, s.64.

isteyen bir mektup yazarak kadına verir. İşte, bu mektup birçok kişi tarafından Gazi'nin bu gece kulübü sahibine yüklü bir çek verdiği biçiminde algılanır.

Dr. Reşit Galip de, Gazi'nin bu Rus göçmenine yüklüce bir çek verdiğini sananlardandır. Halkın parası bir lokantacıya nasıl verilebilir? Atatürk bile yapamaz bunu!.. Ertesi gece Dolmabahçe Sarayı'ndaki yemekte Dr. Reşit Galip, huzursuz, kabına sığmaz, içkiyi de fazlaca kaçırmış durumda. Sofrada Ruşen Eşref Ünaydın, Recep Zühtü, Şükrü Kaya, Tevfik Rüştü Araş, Celal Sahir, Hasan Cemil Çambel ve daha birkaç kişi ve kimilerinin eşleri var. Dr. Reşit Galip, bir ara sözü bir Millî Eğitim Bakanı Esat Bey'e getirir ve ona acı eleştirilerde bulunur. Esat Bey ise, eski bir asker ve Gazi'nin hocası. Doktora göre, Esat Bey, eski kafalı, yaşlı, böyle bir kimse bakanlık yapmamalı. Gazi, konuyu kapatmak ister, Dr. Reşit Galip'e yatıştırıcı birkaç söz de söyler ama o bir kere almış hızını. Arkasından, milletin parasını nasıl olurda bir lokantacıya verebildiğini sorar! Bu haddini bilmezlik karşısında Gazi, ondan sofrayı terk etmesini ister.

“- Lütfen bu sofrayı terk ediniz.”

“- Bu saray da, bu sofrada da, sizin değil, milletin sarayıdır, sofrasıdır!”

Bu kadarı da gerçekten fazlaydı. Üstelik Dr. Reşit Galip nezaket sınırlarını çoktan aşmış durumdadır. Ve herkes, Gazi'nin sert bir biçimde doktora çıkışacağını, azarlayacağını bekler. Oysa O, sessizce ayağa kalkar ve kendisi sofrayı bırakıp gider... Arkasından uşağı Cemal Efendi.

Ölümüne değin 12 yıl boyunca ona hizmet edecek olan Cemal Efendi, onu hiç böyle görmediğini hep anımsayacak: "Atatürk soyunana kadar bir kelime konuşmadı. Sınırları henüz yatışmamıştı. Yüzü sapsarıydı. Cumhurbaşkanı olduktan sonra belki de hiç kimse onunla böyle konuşmamıştı." Gazi öylesine kırılgan, üzgün ve kızgındı ki ağzından şu sözler de dökülecekti:

“- Çelebi Efendi, desene ki yılanı koynumuzda büyütüyormuşuz.”

Dr. Reşit Galip ise yaptığının ezikliği ve utancı içinde kıvranıyordu. Ertesi gün ilk tirenle Ankara'ya gidecekti ama cebinde parası yoktu. O sıra Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olan Tevfik Bıyıklıoğlu'ndan borç isteyerek 25 lira alacaktı. Gazi'nin bir süre sonra bu durumu duyunca Tevfik Bey'e çıkışacaktı:

“İnsan o halde bulunan arkadaşına 25 lira mı verir? Hiç değilse benim hesabımdan birkaç yüz lira vermeliydin.”

Yaptığının acısı içinde kıvranan Dr. Reşit Galip duygularını Atatürk'e özür dileyerek yazmakta gecikmeyecekti:

"Büyük Gazi'nin Yüksek Huzuruna Tazimlerle

Ankara, 30.1.1932

Mübeccel Büyük Paşam, Siz insanların ruhunu, fikrini açık bir sayfa gibi okursunuz. Size tapınırcasına bir iman, sevgi ve saygı ile bağlı olduğumu teveccüh ve itimadınızı hayatımın kıymetli ölçülmez mazhariyeti saydığımı bilirsiniz. Kusur ve kabahatimin çok büyük olduğunu biliyorum. Onun affı ancak sizden istenebilir. Çünkü siz, af ile ders ve ceza vermek mertebelerinden çok daha yükseklerdesiniz. Sizi üzmüş olmak ıstırabının dayanılmaz acısını bütün şiddetiyle çektim. Ellerinizi bin kere öperek affınızı dilerim. Sağlığınız ve saadetiniz temennilerimi candan tekrarlarım, mübeccel büyük paşam. Sizin evlâdınız.

Dr. Reşit Galip"

Mektup Gazi'ye ulaştığında kızgınlığı ve kırgınlığı çoktan geçmişti.²² Gülümseyerek diyecekti ki:

“- Nedir, bir kabahati mi var ki?” Dolmabahçe Sarayı'ndaki o gecenin üzerinden dört ay geçmiş. Gazi, Çankaya'daki eski köşkte dostlarıyla. Bir ara Dr. Reşit Galip'ten de söz açılacak. Gazi:

“- O nerelerde? Hiç görmüyorum.” diyecek ve biraz sonra da yaverine, Çankaya'da yakınlarda bir yerde oturan doktoru çağırılmalarını söyleyecek. O Çankaya gecesinin tanıklarından biri de Yakup Kadri Karaosmanoğlu. Ondan dinleyelim:

²² Bu konuyla ilgili Arıburnu şunları anlatmaktadır: “Atatürk bir akşam Reşit Galip'in [Halkevleri ve Devrimleri] konulu konferansını radyodan dinler. Reşit Galip konferansın bir yerinde: *Devrimlerimiz, Türk ulusunun çektiği uzun çileler sonucu, elde edilen denemelerimizin fikir haline gelmiş kesin inancıdır. Her yerde ve her şeye karşı onları savunacağız. Gerekirse babalarımıza ya da çocuklarımıza karşı bile!*... Artık her şey unutulmuş, Atatürk, Reşit Galip'i çoktan bağışlamıştır. Ve kısa bir süre sonra Reşit Galip Milli Eğitim Bakanı'dır.” Bkz. Arıburnu, **a.g.e.**, s.64.

Dr. Reşit Galip, yemek salonuna girdiği vakit, hepimiz. Zorlu bir imtihan devresi geçirecek sanıyorduk. Fakat her şey hafif bir şaka içinde geçti. Dr. Reşit Galip'e sofrada yer gösterip oturtuktan beş on dakika sonra, dışarıdan iki nöbetçi eri çağrıldı. Mustafa Kemal:

“ Şu efendiyi oturduğu yerden kaldırınız!” dedi ve iki kuvvetli Anadolu çocuğu, bir hamlede Dr. Reşit Galip'i kucaklayıp havaya kaldırdılar. Mustafa Kemal gülerek

“- Biz adamı böyle kaldırmasını da biliriz!” dedi. Ve bu sahne, bu söz, Dr. Reşit Galip'in üç dört ay evvel Dolmabahçe Sarayı'ndaki sofrada:

“- Sen beni buradan kaldıramazsın! Çünkü bu saray ve bu sofraya milletindir!” sözüne bir cevaptı.”²³

Reşit Galip Türkiye'nin önemli kültür politikalarını oluşturulmaya çalışıldığı bir dönemde Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilmişti. Çünkü O görevi Esat Bey'den devraldığı sırada, Atatürk'ün önderliğinde ve rehberliği altında milli tarih, milli dil, milli edebiyat, milli menfaat gibi Türkiye'nin milli ülkülerinin, hedeflerinin belirlenebilmesi için yoğun bir çaba başlatılmıştı. Bu alanlarda bazı önemli başarılar, işler gerçekleştirilmiş ise de yapılacak yine çok önemli işler vardı. Bu işlerin başarılması yine büyük ölçüde Milli Eğitim Bakanlığı'nın görev alanına girmektedir. İşte bu nedenle Reşit Galip'in görevi oldukça ağırdı.²⁴

Reşit Galip kendisini Türk ulusunun mutluluğuna adanmış büyük bir yurtseverdi. O'nun içindeki yurtseverlik duygusunun boyutlarını ve Milli Eğitim Bakanı olarak nasıl çalışacağını, 17.5.1933 tarihinde T.B.M.M.'de yapmış olduğu konuşmasında görevinin kendisi için ne kadar önemli olduğunu kolayca anlamak mümkündür. Milletvekillerine şöyle seslenmiştir:

²³Çetin Yetkin, **Ben de Bir İnsanı**, Antalya, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006, s.53; Lord Kinross'un konuya ilişkin anlatımı şöyledir: “Birkaç ay sonra Atatürk Dr. Reşit Galip'ten öcünü aldı. Bir akşam onu Çankaya'ya davet etti. Dr. Reşit Galip başına bir şey geleceğinden korka korka sofraya oturdu. Gerçekten de, Atatürk'ün iki nöbetçi çağırması bir oldu. “Bu bayı yerinden kaldırıp dışarı atın!” Dr. Reşit Galip çıkarıldıktan sonra Atatürk, kıs kıs gülererek, ‘İşte biz Cumhuriyet idaresinde adamı böyle dışarı atarız.’ dedi. Daha sonra da Dr. Reşit Galip'i yermiş olduğu adamın yerine Milli Eğitim Bakanı yaptı.” Bkz. Lord Kinross, **Atatürk Bir Milletten Doğuşu**, İstanbul, Sander Kitabevi, 1967, s.716.

²⁴ Başar, **a.g.b.**, s.43.

“...Bana gösterilen vazife sahasında millet için milletin, onun Büyük Meclisinin ve şeflerinin teveccühlerine liyakati daima muhafaza edebilmek gayretiyle ölüncesine çalışmayı en iptidai vazife, memleket vazifesi ve en nihayet namus ve haysiyet vazifesi bilirim ve daima öyle bileceğim...”²⁵

Göreve başlamasının hemen ardından Gazi kendisine gereken eğitim politikasını içeren bir mesaj göndermiştir. Gazi bu mesajında Reşit Galip’e önemli görevler düştüğünden ve İnkılâp gençliğini en iyi şekilde yetiştirmek için elinden geleni yapmasını istediğinden bahsetmiş, Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığı için çok doğru bir seçim olduğunu yinelemiştir.²⁶

III. Milli Eğitim Bakanlığı’ndaki İlk Çalışmaları

Reşit Galip ilk iş olarak öğretmenlere hitaben maaşları ile ilgili bir tamim yayınlamış ve şunları söylemiştir:

“Maarif Vekilliğine bugün başladım. Düsturumuz büyük yarına tez varmak için bilgi ile imanla, intizamla usanmayan azimle çalışmaktır.”²⁷

Reşit Galip, TBMM’de yaptığı bir konuşmasında O’na verilen görev içinde milletine ölüncesine çalışmayı en önemli vazife olarak kabul ettiğini belirtmiş, görevine de hem büyük bir aşkla hem de büyük bir imanla başlamıştı.²⁸ Reşit Galip, eğitimin şekillenmesinde politik etkenlerden olabildiğince uzak durmayı hedeflemiş, Türk eğitiminin gerektiği gibi yapılanması için koşulları en uygun haline getirmeye çalışmıştır.

Reşit Galip’in attığı önemli adımlar gerek devletin ve milletin o anki gidişatı gerekse bir nevi geleceğe yapılan bir yatırım olması açısından halk tarafından benimseniyor ve takdir ediliyordu. Ayrıca, gazeteler ve mecmualarda da Reşit

²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi; Devre IV, i:52,C:I, 17.05.1933, s.145.

²⁶ Barut, a.g.t., s.59–61; Dr. Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığı’na getirilmesi ile ilgili kararın Atatürk tarafından Yalova’da alınarak gece yarısı Başbakan İsmet Paşa’ya uykudan uyandırılarak bildirilmiştir. Bkz. Aydemir, İkinci Adam 1884–1938, s.373–374.

²⁷ “Reşit Galip İşe Başladı”, Cumhuriyet, 21 Eylül 1932, s.1–2; Başar, a.g.e., s. 265.

²⁸ Başar, a.g.e., s.265.

Galip'i destekleyen ve ona inanıldığını gösteren haberler yayınlanıyordu.²⁹ Reşit Galip her açıdan halkın güvenini ve sevgisini kazanmıştı. O da gazetelere yaptığı çalışmaları ve girişimleri anlatıyor halkın desteğini sürekli arkasına almaya gayret gösteriyordu. Daha sonra yapacağı işler konusunda da açıklamalar yapıp, hazırlanmakta olduğu atılımların halkın ne kadar yararına olduğunu sık sık hatırlatıyordu. Göreve başlamasının üzerinden yaklaşık 8 ay geçtikten sonra Anadolu Ajansı muhabirine, gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmeyi düşündüğü eğitim icraatları hakkında bilgi vermiştir. İleriye dönük olarak eğitim alanında yapmayı düşündüğü işler konusunda şunları söylemiştir:

“...en iyi ve en sağlam terbiye esasları üzerine kurulmuş Türk Umumi Maarif Teşkilatı kurmaya çalışacağız. İlk tahsile, orta tahsile, mesleki tahsile, yüksek tahsile, halk tebriyesine, umumi kütüphanelerimizin ıslah ve inkişafına, müzelerimizin zenginleştirilmesine ve tekâmülüne, güzel sanatların yükselmesine, hâsılı irfan hayatımızı alakadar eden bütün hususlara ait esaslarla birlikte bunların ameli ve tatbiki noktadan başarılmasını temin edecek yıllara taksim edilmiş programlar hazırlamaktayız...”³⁰

Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde Bakanlığın görev ve sorumluluklarında bir takım yenilikler ve düzenlemeler yapılmıştır. 10 Haziran 1933 tarihinde yürürlüğe giren 2287 sayılı Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve görevleri ile ilgili kanuna³¹ göre Cumhuriyet eğitiminin terbiye ve tedrisatla ilgisi olan işlerinde “Talim ve Terbiye Dairesi'nce” düzenlenmesi kararlaştırılan talimatname, nizamname ve programlarla şura üyeleri tarafından bu tarz konularla ilgili yapılacak teklifleri tetkik ederek sonuçlandırmak üzere danışma organı olarak “Maarif Şurası” (Milli Eğitim Şurası) adı altında bir kurulun oluşturulmasına karar verilmiştir.³² Fakat bu Şura 1939'da Bakan Hasan Ali Yücel'e kadar toplanamamıştır.³³ Milli Eğitim Şurasının, Milli Eğitim Bakanı'nın isteği doğrultusunda her hangi bir zaman,

²⁹ “Yeni Maarif Vekilimiz Dün Akşam Ankara'ya Hareket Etti”, **Cumhuriyet**, 20 Eylül 1932, s.1; “Reşit Galip İşe Başladı”, **Cumhuriyet**, 21 Eylül 1932, s.1-2; “Reşit Galip Bey Çalışıyor”, **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1932, s.1-2; “Reşit Galip Bey Nasıl Çalışıyor, Neler Yapacak?”, **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1932, s.1-2; “Maarif Vekilimizin Söyledikleri”, **Hâkimiyeti Milliye**, 19 Haziran 1933, s.1-2.

³⁰ “Maarif Vekilimizin Söyledikleri”, **Hâkimiyeti Milliye**, 19 Haziran 1933, s.1-2.

³¹ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C.XIV, Ankara, Başvekâlet Matbaası, 1933, s.1459-1467.

³² Başar, **a.g.b.**, s.50.

³³ Cavit Binbaşoğlu, “Dr. Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığındaki Hizmetleri ve Bu Hizmetlerin Türk Eğitim Bilimleri Tarihindeki Yeri”, **Çağdaş Eğitim**, Y.24, Sayı 250, Ocak 1999, s.6.

bunun dışında düzenli olarak 3 yılda bir ama gerekirse veya Milli Eğitim Bakanı isterse olağanüstü de toplanabileceğine karar verilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı Merkez Teşkilatını oluşturacak kolları kendi aralarında ayrılmış ve görevleri de ayrı ayrı belirtilmiştir. Kollar şu şekildedir:

- Müsteşarlık
- Maarif Şurası
- Milli Talim ve Terbiye Dairesi
- Teftiş Heyeti
- Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü
- Orta Tedrisat Umum Müdürlüğü
- İlk Tedrisat Umum Müdürlüğü
- Mesleki ve Teknik Tedrisat Umum Müdürlüğü
- Zat İşleri Müdürlüğü
- Müzeler Müdürlüğü
- Kütüphaneler Müdürlüğü
- Mektep ve Müzeler Müdürlüğü
- Hususi Kalem Müdürlüğü
- İnşaat Dairesi
- Levazım Müdürlüğü
- Evrak Müdürlüğü³⁴

IV. Öğretmen Yetiştirme Çalışmaları

Reşit Galip Milli Eğitim Bakanı olduktan sonra köycülük alanında çalışmaktan geri durmamıştır. Gerek 1932 yılında Halkevlerinin kurulması ve güçlü bir şekilde köycülük çalışmalarına başlanması, gerekse yıllarca Türk Ocaklarında "köycü doktor" olarak çalışan Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanı olması, Türkiye'de tekrar köye yönelik bir hareket doğurmuştur. Köylerde öğretmenlerin yapabilecekleri anlatma ve uygulama faaliyetlerinin nelerden ibaret olacağını ve nasıl yapılacağını

³⁴ Başar, **a.g.b.**, s.50.

tetkik etmek amacı ile Eğitim ve Ziraat Bakanlıkları ve köy işleri ile uğraşan birkaç kişiden oluşan bir komisyon kurmuştur. Komisyonda siyasi parti temsilcileri, eğitimciler, ekonomistler vardı. Siyasi parti temsilcisi olarak, vaktiyle İstiklal Mahkemesi savcılığı yapmış olan Denizli Millet Vekili Necip Ali Küçüka ile Balıkesir Milletvekili Hayrettin Bey, Talim ve Terbiye Kurulundan da Tarım Okulu (Ziraat Mektebi) mezunu olan Tefvik Göymen bulunuyordu. Ekonomist olarak da İsmail Hüsrev Tökin ile Şevket Süreyya Aydemir bulunmaktaydı.³⁵ Böylece, köy işlerindeki herhangi bir sorun ya da aksaklıkta olaya birinci yerden ve anında müdahale imkânı doğmuş olacaktı.

Reşit Galip komisyonun her toplantısına ait zabıtları dikkatle inceleyip konuşulan meseleler konusunda bilgi alırdı. Hatta bu komisyonun başkanlığını bile yaptığı olurdu.³⁶

Reşit Galip'in yaptığı yeniliklerden birisi de, köycülük ve köy öğretmenliği esaslarını öğretmek için Amerika Birleşik Devletleri'ne 10 öğretmen gönderilmesine karar vermesiydi. Amerika'da köy olmadığı ileri sürülerek oraya ne olduğu bilinmeyen köycülük tahsiline gönderilenlere muhalif olup söylenenler vardı. Bu tartışmalar üzerine Kazım Nami Çığır dergisine yazdığı yazıda şunları söylemiştir.

“Şimali Amerika Birleşik Devletleri, bütün yeryüzünün en demokratik cemiyeti sayılır. Orada halk terbiyesi büyük bir genişlik ve kuvvet gösterir. Terbiye meselelerini, ilmin en son verimlerine göre, en ameli bir şekilde tatbik eden orasıdır. Türk genç muallimlerinin orada öğreneceği çok şey vardır. Onun için Dr. Reşit Galip'in bu hizmeti benim açımdan çok önemlidir.”³⁷

1933 yılı, köy kalkınması yönünden, hareketli bir yıl olmuştur.³⁸ Bir taraftan Halkevlerinin Ülkü dergisi, köy eğitimi ile ilgili düşünceler üretmeye devam ederken

³⁵ Cavit Binbaşoğlu, **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi**, İstanbul, M.E. B.Yayınları, 1995, s.222.

³⁶ Ali Haydar, “Reşit Galip Ve Köycülüğü”, **Dr. Reşit Galip**, s.82.

³⁷ Kazım Nami, “Reşit Galip ve Türk Maarifi”, **Çığır**, Reşit Galip Özel Sayısı, 1934, s.231.

³⁸ Cumhuriyet rejiminin köylüler ülkesinde kurulması halkçılığın ve köy üreticiliğinin önem kazanmasına neden olmuş ve '*Köylü Devleti*' olarak nitelendirilen devlet, üreten ve ihraç eden memleket olarak iktisadi yapıyı çözecekti. Ziraatın ilerlemesi gerekiyordu bu nedenle tarımsal politikayı yönlendirmek amacıyla dergiler yayımlanıyor, ülkenin çeşitli bölgelerinde pancar üretimi ve şeker fabrikaları tesis edilmesine yönelik çalışmalar başlatılıyor, Milli Eğitim Bakanlığı'nca köy öğretmenlerinin köylüye daha faydalı olması [köyü kendi içinde kıvıltatmak] için ziraat kursları ile

diğer taraftan, Köy İşleri Komisyonu başka ülkelerdeki uygulamaları dikkate alarak yeni düşünceler üretiyor ve yeni kararlar alınıyordu.³⁹ Komisyon Müzakerelerinde varılan sonuçlardan birisi çerçevesinde köylerde çocukları çağın gerektirdiği gibi yetiştirmekle beraber bilgilendirme ve uygulama vazifelerini üzerine alacak olan öğretmenlerin öncelikle bu işe hazırlanmaları ve sonra merkezden alacakları direktiflerle işe başlamaları gerekmektedir. Öğretmenleri bu işe hazırlamak için yaz tatillerinde kurslar açılması ve bunlar için ayrı bir öğretmen okulu öngörülmektedir.⁴⁰

Komisyon kararı gereğince Ankara, Adana, Bursa, İzmir’de birer kurs açılmıştır. Bu kurslara illerin ilk müfettişleri ve köy öğretmenleri gelmiştir. Kurslara devam edenlere ziraat bilgilerinin yanında sağlık ve iktisadi konularda da dersler verilmiş, bağlar, zeytinlikler ve bahçeler yerlerinde ziyaret edilerek dersler uygulamalı bir şekilde gösterilmiştir.

Bunun yanında kurslarda gösterilen dersler Reşit Galip Bey’in emriyle onar bin nüsha bastırılarak okullara ve öğretmenlere gönderilmiştir. Muallim Kitapları Serisi ismini taşıyan bu kitaplar 15 adettir. Bunların birincisi Reşit Galip Bey’in *Köy Muallimleriyle Sağlık Konuşmaları* ismiyle yeniden bastırılmıştır.⁴¹

Cumhuriyet kurulduktan sonra, halkın kendi kendini idare etmesi isteniyordu. Fakat yüzde doksanı okuma yazma bilmeyen halka bunu öğretecek kişiler lazımdı. Sosyal alanda birçok inkılâplar yapılmıştı ve yapılacaktı fakat iktisadi faaliyette bir değişiklik yoktu. Bu değişikliği temin edecek halkın hayat anlayışını değiştirecek rehberler lazımdı. İnkılâbın yapılması kadar, onu halk tabakalarına yaymak da önemliydi. Bunu da ancak Milli Eğitim teşkilatı ve öğretmenler yapabiliirdi.

Reşit Galip’in eğitime verdiği önem ve bunun için gerçekleştirmiş olduğu birçok icraat Türk eğitiminin gelişimini hızlandırmış ve batılı eğitim sistemleriyle denk gelecek konuma getirmiştir. Gerek ilk ve orta dereceli öğretimde yaptığı

yetiştirilmesi çalışmaları başlatılıyordu. Bkz. H. Cevahir Kayam, “Bir “Dönüm” Politika”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı 8, Y.4/2005, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2007, s.61, 63, 76, 77, 82, 83.

³⁹ Binbaşoğlu, a.g.e., s.219.

⁴⁰ Haydar, a.g.m., s.83.

⁴¹ A.y.

yenilikler gerekse yüksek öğrenim kurumlarına gösterdiği ilgi Reşit Galip'in adını Türk eğitim tarihine yazmasında etkili olmuştur. Reşit Galip eğitimde ilerleme kaydedilmesi için okulların program ve yapısında değişiklikler yapılmasının gerekliliğine inanmasının yanı sıra tüm bu değişikliklerin ancak iyi yetiştirilmiş öğretmenlerle desteklenirse gerçek amacına ulaşacağını da biliyordu. Bunun için öğretmen yetiştirme konusuna da gereken ehemmiyeti göstermeye gayret etmiştir.

Öğretmen yetiştirme konusunda kapsamlı çalışmalar Milli Eğitim Bakanlarından Mustafa Necati döneminde başlamıştır. Mustafa Necati 22 Mart 1926'da göreve başladığı tarihten itibaren bir ay gibi kısa bir zaman içinde 789 numaralı Teşkilat kanunu layihasını Türkiye Büyük Millet Meclisine sundu ve böylece, o zamana kadar bütçelerle düzenlenen teşkilat yerine, Türkiye Maarif Teşkilatı olarak belirlendi. 27 maddeden oluşan kanunun yedinci maddesiyle muallim mektepleri *İlk Muallim Mektepleri* ve *Köy Muallim Mektepleri* olmak üzere ikiye ayrılmıştır.⁴²

Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde, 1932–1933 öğretim yılının başında yukarıda bahsedilen İlk Muallim Mekteplerinin süreleri, Talim ve Terbiye Kurulu'nun Eylül 1932 tarih ve 167 sayılı kararı ile altı yıla çıkarılmıştır. İlk üç yılı ilk devre, son üç yılı mesleki devre sayılmıştır.⁴³ Ortaokul seviyesindeki birinci devreleri aynı tarihten itibaren süreç içinde kaldırılmaya başlanmış ve böylece ilköğretmen okulları, lise dengi üç yıllık birer meslek okulu haline gelmiştir. 1932–1933 reformuyla birlikte bu okullara girebilmek için ortaokul mezunu olmak veya lise onuncu sınıf olmak şartı getirilmiştir. Reşit Galip Milli Eğitim Bakanı olmadan önce Talim Terbiye Kurulu'nun 17.09.1932 tarih ve 167 sayılı kararıyla ilköğretmen okullarında şu düzenlemeler yapılmıştır.

“— İlköğretmen okullarının her sene bir sınıfı kaldırılmak suretiyle 1932-33'te birinci sınıf, 1933-34'te ikinci sınıf, 1934-35'te üçüncü sınıflar lağvolunacaktır.

⁴² Hasan Ali Koçer, **Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848–1967)**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970, s.89.

⁴³ Bu konuda Talim ve Terbiye Heyeti kararında sebep şöyle belirtilmiştir: “Muallim mekteplerinin mesleki sınıflarının üçe iblağı muallim mekteplerinden yetişeceklerin umumi ve mesleki seviyesini yükseltecek faydeli bir tedbir olduğundan heyetçe muvafık görüldü” Bkz. **Talim ve Terbiye Heyeti**, Karar No:167, 17.09.1932.

— Halen 1931–1932 ders yılı mezuniyet imtihanlarını vermekte bulunan beşinci sınıflar talebesi bu sınıfta yine eskisi gibi mezun olacaktırlar.

— 1932–1933 ders yılı başından itibaren öğretmen okullarının dördüncü sınıflarına ortaokul mezunu olarak alınacak öğrenci ile okulun beşinci sınıfına bu sene terfi edecek eski öğrencisi yeni teşkilata göre altıncı sınıfın da teshilini ikmal ettikten sonra mezun olacaktırlar.

— Bu seneden itibaren ilköğretmen okullarının mesleki sınıflarında lise sınıfları haftalık ders cetveli uygulanacaktır.”⁴⁴

Köy Muallim Mekteplerine gelince; köy eğitiminde yapılan yenilikler, bu alanda görev alacak öğretmenlerin bir takım ilkeleri benimsemesinin doğru olacağı ve bu ilkeler ışığında hareket etmeleri gerektiği saptanmıştı. Bazı niteliklere sahip olarak yetiştirilmesi öngörülen öğretmen, köylerde bir yandan devletin temsilcisi, inkılâpların yerleştiricisi ve savunucusu, hem de köyü ekonomik ve sosyal yönden geliştiren bir toplum kalkınmacısı olarak görülmekteydi. Bu anlayışa göre öğretmen kendini sadece okulun sınıflarında görmeyecek, okulun bulunduğu çevrenin de gelişmesini sağlayacaktı. Reşit Galip, Nusret Kemal’le yapmış olduğu söyleşide şunları söylemiştir:

“...Köy muallim mektepleri açılarak bunlarda muayyen bir tahsil devresi ve etraflı bir program ile köy muallimleri yetiştirilebilir. Terbiye sistemimizde köy ile şehri tamamen ayırmak ve muallimleri ona göre yetiştirmek bir zarurettir. Bu itibarla köy muallim mektebine giren bir genç bütün hayatını köye vakfetmeye karar vermiş olarak bu mektebe girer. Mektep ondaki köycülük ruhunu işler. Bu suretle memlekette bir köy ışıklılığı kurulmuş olur...”⁴⁵

Türkiye’nin genel olarak yetiştirmiş olduğu gençler arasından eğitiminin daha üst seviyede olduğu saptananlar bu köylere öğretmenlik yapmak ve bilime aç insanları en hızlı ve şekilde eğitmek için görevlendirilmişlerdir. Çünkü Reşit Galip’e göre köylerdeki insanlara öğretmenlik yapacak olan kişilerin sıradan öğretmenler olması doğru değildi. Onlar köylüyü her an görebilme ve dinleme becerisine sahip

⁴⁴ Serap Merdal, “Türkiye’de Şehir İlköğretmen Okullarında, 1924–1973 Yılları Arasında Uygulanan Ders Programlarının İncelenmesi”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İstanbul, 1992, s.45–47.

⁴⁵ Nusret Kemal, “Maarif Vekili ve Köy Terbiyesi”, **Hâkimiyeti Milliye**, 25 Mayıs 1933, s.1–2.

olmalıydılar. Reşit Galip'in bu yaklaşımlarının daha sonra kurulacak olan Köy Enstitülerinin öngördüğü öğretmen modelinin öncülüğü yaptığını söyleyebiliriz. O'na göre köyde çalışacak öğretmenlerde olması gereken nitelikler şunlardı:

“— Köy muallimi köylüyü her fırsatta görme, dinleme ve okuma becerileriyle bir şeyler öğretebilecek ateşli ve becerikli bir insan olmalıdır. Ateşli ve becerikli bir insan elinde modern vasıtalar olmadan da birçok şeyler yapılabilir. Birkaç ufak gaz tenekesiyle biraz tahta, bir su dolabı yapmak için kâfidir. Bir-iki kazık ve tahta parçası ile becerikli bir adam bir derenin suyunu tutarak hem bir yüzme havuzu yapar, hem de köyün bütün tarlalarını sulayabilir.

— Muallim vücudunun sıhhati, zekâsının başarıcılığı ellerinin becerikliliği, inkılâpçı ruhunun cesaret ve imanı ile yalnız bir köyü değil civarın bütün köylerini ruh bağlarıyla kendine bağlamalı ve muhitinde bir inkılâp rehberi olmalıdır. Muallim toplayacağı köy kurultayları ile bu bağı sık sık perçinleyebilir ve köylüde yarattığı heyecanla onların imkânlarını ve vakitlerini en faydalı işlere sarf ettirebilir.”⁴⁶

O zamana kadar köylerde açılan okullara da, şehirlerdeki öğretmen okullarından yetişen gençler gönderiliyordu. Hatta bunlar 20. yüzyıl başlarından beri Türk gençliğinde görülen yüksek idealist fikirlerle köye seve seve gidiyorlardı. Ama köyde hayal kırıklığına uğruyorlar ve maddî manevi bir yalnızlık içinde karamsarlığa düşüyorlar, köy hayatını yadırgayıp çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği şehir hayatını özleyiyorlardı. Böyle bir durumda öğretmenler, köyden bir an önce kurtulmak için çeşitli yollar arıyorlar, çevresine uyum sağlamayı ve faydalı olmayı düşünmüyorlardı. Köylüler de aynı şekilde, kendileri gibi yaşamayan, giyinmeyen, yemeyen-içmeyen öğretmeni benimsemiyorlardı. Öğretmenler en küçük bir tatilde şehirlere kaçıyorlardı. Bunda öğretmen okullarının da rolü vardı. Orada gençler köy gerçeğinden tamamen uzak, tamamen teorik olarak yetiştiriliyorlardı. Bu durum Türk eğitiminde uzun zamandan beri gözlemlendiği için, ta İkinci Meşrutiyet döneminden beri köy gerçeğine uygun öğretmen yetiştirmek için ayrı öğretmen okulları kurulması öneriliyordu. Bu konuyla ilgili olarak Çakmakçoğlu'nun Çığır dergisinde “Bu işi iyi bilen ve kökten tutan Reşit Galip Beyefendiye” diyerek yazmış olduğu yazı da şehir

⁴⁶ Nusret Kemal, a.g.g., s.1-2.

hayatı ile köy hayatının iki ayrı kutup gibi uzak ve birbirlerine tezat düşünce ve yaşam yapısında olduğu, bu nedenle şehirde yetişenin köy hayatından, köyde yetişenin de şehir hayatından kaçtığı açıklayarak dönemin sorunlarını gözler önüne sermektedir:

“Şehirli Delikanlı! Cumhuriyetin onuncu yılına giriyoruz. Köylü sabırlıdır, henüz bekliyor. Cer hocasını; devlet tahsildarını değil. Seni bekliyor. Köyün felsefesi budur. Köylü topraktan yaratılır, toprağı yer, toprağa gömülür. Toprak asi ve çetindir; onu ancak tanrı yumuşatır. Şehirli, köyü ve köylüyü istismar eder; buna rağmen sevmez. Devlet bir ateştir ki dokunanı yakar.

Cumhuriyet devri köylüye, *memleketin efendisidir*, dedi. Çünkü bu memleket köylü memleketidir. Fakat köylü henüz istismar edilen bir maldan cahil, kaba, geri sıfatlarından kurtulamadı. İnkılâp muallimi kendini köylüye henüz ısındıramadı. İmamın sözü üstün noktadan düşmedi. Çünkü muallim şehirlidir ve köycü değildir.

Şehir zengin, köy fakir. Ağa hakim ve üstündür. Şehir mamur, köy harap. Şehirli nazik, köy kaba. Şehirli güzel, köylü çirkin. Şehirli kurnaz, köylü aptal. Yani her şeyde bir tezat var. Bunun için şehirli köylüyü istismar eder; fakat köylüyü sevmez. İşte bunun için köylü şehirlinin karşısında daima kapalı ve temkinlidir. Köy şehre; şehir köye karşı böyle oldukça inkılâp böyle yarım kalacaktır...

Bu memlekette her şeyin düzelmesinde tek sır vardır. Köy. Çünkü köy bu memleketin kalbidir. O düzelince bütün uzviyet iyi işlemeye başlayacaktır. Kaybedeceğine inandığı için hakkını bile aramayan köylüye, devletin gözlerine bakanı okşayan içli bir anne olduğunu anlatmak lazımdır. Toplu ve teşkilatlı inkılâp gençliği için ilk hedef köydür. Bozkırı cennet sananlar; öyle tasvir edenler iyi yol tutmamışlardır.

Delikanlı! Sen boğuşacağın köyü kendi gözünle gör ki hayalinin hakikatle çarpışmasından çıkacak hükmünün değeri; isabetli olsun. Caddelere, salonlar değil; köylere akın edelim. Oralardan belki tatlı bir hatıra ile dönmeyeceğiz. Fakat kafalarımız yumruklanmış, asabımız gerilmiş ve gönüllerimiz genişlemiş olarak; yeni bir kuvvet ve enerji ile döneceğiz. Bu akın iki koldan olmalıdır:

1 – Köylü delikanlıyı yükseltmek ve kendi köyüne inkılâp muallimi yapmak için şehirlere getirerek;

2 – Şehirli, köycü ve inkılâpçı delikanlıyı köylere yollayarak.

Fakat unutmayalım ki İsviçre seyyahı gibi değil ırgat gibi. Anadolu ırgadı; Bozkır ırgadı gibi dolaşacağız. Çünkü bu vatani ancak delikanlı bozkır ırgatları inşa edebilir.⁴⁷

Halil Fikret (Kanad) de ne yayin organlarının ne memurların ne de partinin ve öğretmen okulu çıkışlı öğretmenlerin inkılâpları köylere yerleştiremeyeceğini; köye yeni tip öğretmenler yetiştirilmesi gerektiğini bildirerek şu modeli öneriyordu:

“Şehirlerden uzakta, geri kalmış köylerde hatta bataklık kenarlarında yeni tip okullar kurulmalıdır. Geniş topraklar üzerinde her türlü tarım çalışması, kooperatifçilik ve kültür dersleri verilerek köylü çocukları buralarda altı yıl okutulmalı ve buradan çıkanlar köye gönderilmelidir. Köyde ancak bunlar başarılı olurlar”.⁴⁸

Reşit Galip Köy öğretmenlerini yetiştirmek amacıyla okullar açılmasının gerekliliğini görüyor, bu konuda çalışmalar yapıyordu. Ona göre köy ve şehir eğitimini tamamen ayırmak ve ona göre öğretmenler yetiştirmek doğru değildi. Köy öğretmenlerinin kendi içlerinden gelerek kendilerini köyü geliştirmeye adanmalarının daha doğru olacağına inanıyordu. Köylerdeki okullara eğitim verecek olan kişilerin öncelikle kendi içlerinde donanımlı ve kendilerinden emin olmaları gerektiğinin önemini vurguluyor, tüm köylüye doğru hedefler ve eğitim aşlamalarının ancak bu şekilde sağlıklı olacağına parmak basıyordu.

Reşit Galip Türk eğitim sisteminde yapılması gereken temel ıslahatları kararlaştırmak amacıyla 1933 yılında kendisinin de başkanlığını üstlendiği bir *Islahat Programı Hazırlama Komisyonu* kurmuştur.⁴⁹ Bu komisyonun amaçları arasında Türk eğitim sisteminde varolan problemlerle ilgili gereken kanuni düzenlemeleri yapmak, yönetmeliklere karar vermek de gösterilmiştir. Komisyonun çalışmalarını 1933 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmelerine kadar tamamlaması ve oluşturulacak olan bütçeye buradan çıkan sonuçların da eklenmesi bekleniyordu.

⁴⁷ Çakmakçioğlu, “Köylere Akın”, *Çığır*, Sayı 5, 1933, s.11–12.

⁴⁸ Koçer, *a.g.e.*, s.212.

⁴⁹ Erneste Hirsch, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi*, C.I, İstanbul, [y.y.], 1950, s.122.

Büyük bir hızla çalışmalarına odaklanması gereken bu komisyon ise çalışmalarına bir dönemliğine ara vermiş ardından tekrar çalışmaya başlamış yani büyük ölçüde zaman kaybetmişti.⁵⁰

Komisyon kendi içinde alt komisyonlara ayrılıyordu. Bu komisyonlar arasında en çok önem taşıyan daha önce de bahsedildiği gibi kuşkusuz ki *Köy İşleri Komisyonuydu*. Köy İşleri Komisyonu kendi içinde daha sık toplanıp alınması gereken önlemlerin neler olduğunu tartışıyor, var olan problemleri saptamaya ve çözümlerini bulmaya çalışıyordu. Tartışmaların sonucu olarak köydeki okullarda var olan sorunların tespitiyle beraber ortaya çıkan en önemli netice köy okullarında görev alan öğretmenlerin seçiminin de büyük önem taşıyor olması idi.⁵¹

Bu komisyon uzun çalışmalar sonucunda bir rapor hazırladı. Bu raporun yazılması tamamlanınca, Reşit Galip onu kaybetmekten korkarcasına, görünür bir heyecan içinde Atatürk'e götürmüştür.⁵² Raporla şöyle denilmiştir:

“ Cumhuriyet dönemi, köy eğitimi alanında bir yapı değişikliği, yani temelde bir değişimin olduğu bir dönemdir. Şimdi bütün sorunumuz, bu yapı ve görüş değişikliğine paralel olarak, köye sarıklı okur-yazardan daha ülkücü ve daha kalabalık, aydın bir genç kuşak (yahut aydın bir köy öğretmeni) atayabilmektir.

Öyle bir köy öğretmeni yaratmalıyız ki, o köylünün, yalnız inançlarını izlemek ve toplumsal ilişkilerine etkili olmakla kalmayın; Köyün maddi yönünü ve yaşamını da değiştirsin. Çünkü içinde yaşadığımız Türk toplumu da, artık daima gelişen, yani maddi yapısı yeniden kurulan, hareketli bir toplum olmak zorundadır.”⁵³

Raporla köy öğretmenlerinin nitelikleri de şöyle belirtilmektedir.

1 – Köyün inançlarına etkili olmak özelliği: Devrimcilik, Laiklik, Cumhuriyetçilik,

⁵⁰ İ.Hakkı Tonguç, **Canlandırılacak Köy**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1947, s.419.

⁵¹ **A.y.**, s.419.

⁵² **A.y.**, s.419.

⁵³ **A.y.**, s.419.

2 – Köyün toplumsal yaşamına etkili olmak özelliği: Medeni kanunun köyde uygulanması ve onun kurallarının ailede, köy görgü kurallarında, toplum ve uygarlık esaslarında yerleşmesi,

3 – Köyün maddi ve ekonomik alanında etkili olabilme özelliği: Köye bilimsel tarım yöntemlerini, geniş mal alışverişini ve düzenli Pazar ilişkilerini sokabilmek yeteneği,

4 – Aydın olma özelliği: İyi ve yetişmiş okul öğretmeni olmak, öğretmenlik mesleğinin bütün yeteneklerini kazanmış olmak.⁵⁴

Bu vasıfları kısaca incelemek gerekirse ne anlama geldiklerini şu şekilde örneklerle açıklayabiliriz. İnkılâpçılık, laiklik ve cumhuriyetçilik prensipleri gerek tüm ülkede gerekse köylerde benimsenmiş ve halka aşılınmış duygulardı. Bu duyguların sürekliliğini korumak amacıyla, köyde eğitim vermekle görevlendirilmiş olan ve köylü halkın birçok anlamda sözünü dinlediği öğretmenler de bu prensipleri benimsemiş ve bu doğrultuda hareket ediyor olmalıydı. Ayrıca, köylerde medeni kanunun geçerli olması ve tatbik edilmesi ile ilgili olarak da öğretmenlere büyük görevler düşüyordu. Öncelikle kendilerinin bu zihniyeti anlamış olması ardından da köy halkına vermesi bekleniyordu. Köylünün sosyal hayatında ekili olabilmeleri, medenî kanunun hükümlerini köyde hâkim kılmaları, modern görgü kurallarını köylüye öğretmeleri onlara düşen görevler arasındaydı. Öğretmenlerden beklenen bir diğer çalışma da maddi ve iktisadi hayata dairdi. Köye gelişmiş ziraat şekillerinin girmesinde yardımcı olmak, pazar ilişkilerini onlara anlatmak ve maddi hayata destek olacak girişimleri desteklemek de yine köy öğretmenlerinden beklenen görevler arasındaydı. Son olarak, öğretmenlerin en önemli görevleri kendilerini en iyi şekilde yetiştirmek ve en iyi eğitimi verebilmek amacıyla en iyi şekilde donanımına sahip olmaktı.

Yukarıda saydığımız bu vazifelerden de anlaşılacağı gibi öğretmenlerin sadece okul içerisinde sorumlu oldukları bir eğitimden çok hem okul içerisinde hem de okul dışında köy ve köy halkının gelişimi için sorumlu oldukları bir eğitimi temsil etmelerine karar verilmişti. Bir köy öğretmenin bunları başarabilmesi için kendine yol gösterecek rehberlere ve bunları başarabilecek yetenekleri kazandıran bir eğitime

⁵⁴ Tonguç, a.g.e., s.419.

ihtiyaç vardı. Yoksa köyde kendisinden beklenen düşünüş ve yaşayış inkılâbını gerçekleştiremezdi. Kültür inkılâpları döneminde Anadolu insanının dil yönünden, tarih yönünden, ideoloji yönünden, güzel sanatlar yönünden Atatürk'ün gösterdiği ilkelere, CHF'nın ve yeni devletin ana prensiplerine göre eğitilmesi, bütün inkılâpların köylerde de uygulanması isteniyordu. Halkevlerinin çalışmaları ise genellikle şehir ve kasabalara has kalıyor, köycülük kollarının çalışmaları bu yolda yeterli sayılmıyordu. Her köye bir öğretmen gönderilmesi isteniyordu. Ancak köycülük çalışmaları da Anadolu köylerinin yerleşme özelliklerini ve çeşitli büyüklüklerde 40.000'den fazla köysel yerleşme biriminin varlığını ortaya çıkarıyordu. Bu kadar dağınık birime devlet hizmetlerinin götürülmesi çok zor olacaktı. Türk köylerinin bu durumu Tarım ve Sağlık bakanlıklarında sık sık söz konusu ediliyordu. Türkiye, bu kadar çok köye devlet hizmetlerini götürmede yeni bir yol bulmalı idi.⁵⁵

Bu arada çalışmalarını sürdürmekte olan ana komisyondan da öğretmenlerin durumlarının kesinlikle üzerinde durulması gereken bir konu olduğuna dair sonuçlar geliyordu. Öğretmenlerin en önemli sorunlarının başında maaş problemi geliyordu. Maaşlarını zamanında alamayan öğretmenler bu durumdan fazlasıyla şikâyetçiydiler. Maaşlarını zamanında alamıyor olmak öğretmenlerde büyük ölçüde bir istek kaybına dolayısıyla da eğitime kapasitelerinde düşüşe sebep olmaktaydı. Reşit Galip öğretmenlerin maaş problemleri konusu üzerinde oldukça ciddiyetle durmuş ve bu konunun hallolmasını sağlamıştır. Ayrıca bir diğer konu da emeklilik durumuydu. Öğretmenlerin emekli olmaları, emekli maaşlarının bağlanması ve düzenlenmesi konularında da gelişmeler kaydedilmiştir. Bunun için öncelikle 14.01.1933 tarihinde 2097 sayılı “vilayet-i hususi idarelerinden maaş alan memur ve öğretmenlerin tekaüt maaşları hakkında kanun” çıkarılmış ardından da *vilayet hususi idareleri tekaüt sandığı* kurulmuş ve bu sandığın ilkokul öğretmenlerinin emekliliğiyle ilgili işlerden sorumlu tutulmasına karar verilmiştir.⁵⁶

Reşit Galip'in öğretmenlik mesleği ile ilgili bir diğer girişimi de henüz iskânı yapılmamış aşiretlerin okul çağındaki çocuklarını okutabilmek için seyyar aşiret muallimliği oluşturmaya çalışmasıdır. Bu konuda Milli Talim ve Terbiye Heyeti

⁵⁵ Metin Aydoğan, **Türkiye Üzerine Notlar**, İzmir, Umay Yayınları, 2005, s.114.

⁵⁶ A.y., s.116.

13.05.1933 tarih ve 100 sayılı kararıyla ‘Seyyar Aşiret Muallimliği Teşkili Hakkında Kanun Layihası’ını onaylamışsa da TBMM.’den geçirilememiştir.⁵⁷ Bu Layihaya göre seyyar aşiret muallimliğine atanmış olanların mevcut maaş derecelerinin bir üstünde maaşlarını almaları aralıksız çalışmaları durumunda da üç yılda bir terfi etmeleri gibi özendirici bazı tedbirler getirilmekteydi. Ayrıca bu şekilde alacakları dereceler de kazanılmış hak sayılacaktı.

Esat Bey’in zamanında öğretmen okullarının orta kısımlarının tedricen kaldırılması ve lise kısımlarının iki yıldan üç yıla çıkarılması kabul edilmişti. İşte bu gelişmeye paralel olarak Milli Talim ve Terbiye Dairesi’nin 17.09.1932 tarih ve 167 numaralı kararı ile 1932–1933 öğretim yılından itibaren öğretmen okullarının lise kısımları üç yıla çıkarılmıştır.⁵⁸ Bu gelişmelerden sonra hazırlanan öğretmen okullarının mesleki sınıflarının müfredatındaki dersler, eski programdaki derslerin üç yıla dağıtılması şeklinde değiştirilmiştir. Eski programda bağımsız olan iktisat dersi 1932 programına eklenmiş, ziraat dersi ise kaldırılmıştır.⁵⁹

Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmen okullarının orta kısımlarının kaldırılması kararı ile birlikte Erzurum kız öğretmen okulundaki öğrenci yetersizliğinden ve Sivas Kız Muallim Mektebinin binasının eski olması ve yeterli teçhizatının bulunmamasından dolayı 1933 Haziran ayında almış olduğu bir karar ile Erzurum ve Sivas Kız Muallim okullarını kaldırmış, bunların yerine Kız Ortamektebi açılmasına karar vermiştir.⁶⁰

Reşit Galip’in bir başka önemli icraatı da köycülük çalışmaları çerçevesinde *Köycülük ve Halkçılık* tahsil etmek üzere, yapılan sınav sonucunda on tane öğretmenin Amerika Birleşik Devletleri’ne gönderilmesini sağlamasıdır.⁶¹ Bu öğretmenler; Sivas Erkek Muallim Mektebi’nden Fevzi Bey, Denizli Köy Malim Mektebi’nden Şazi Bey, Ankara İlk Tedrisat Müfettişi Avni Bey, Elazığ Ortamektep Müdürü Naşit Bey, Eskişehir İlktedrisat Müfettişi Mehmet Ali Bey, İzmir Erkek Muallim Mektebinden İbrahim Yasa Bey, Çorum Merkez Albayrak Mektebi’den

⁵⁷ **Talim ve Terbiye Heyeti**, Karar No:100, 13.05.1933.

⁵⁸ **Talim ve Terbiye Heyeti**, Karar No:167, 17.09.1932.

⁵⁹ **Talim ve Terbiye Heyeti**, Karar No:175, 26.09.1932.

⁶⁰ **Talim ve Terbiye Heyeti**, Karar No:114, 20.06.1933.

⁶¹ **Talim ve Terbiye Heyeti**, Karar No:227, 08.11.1933.

İbrahim Bey, Isparta Merkez İstiklal Mektebi'nden Bilal Rıza Bey, Erzurum Merkez Gazi Mektebi'nden Ömer Bey, Ankara Bala Merkez Mektebi'nden Turgut Bey'dir.

Ayrıca Reşit Galip, *Tatbikat Mektebi* adında bir okul da açmıştır.⁶² Bu mektebin açılış amacı öğretmen okullarında yetişmekte olan öğretmenlerin daha iyi eğitim almalarını sağlamaktı. Bu okullar bir nevi uygulama okulu olmakla beraber öğretmen adaylarının okullarda öğrendikleri bilgiyi pratik yapabilecekleri merkezlerdi.⁶³

V. Örgün Eğitim Çalışmaları

A. İlk ve Orta Öğretim

Bir diğer çözülmeyi bekleyen konu da ilköğretimle ilgiliydi. Reşit Galip, Türk milletinin çocuklarının en iyi şekilde yetiştirilmesini ve en iyi eğitimi almalarını istiyordu. Bu konuda en büyük destekçisi Atatürk idi. İlköğretim çağındaki çocukların bedence sağlam, ahlaki olarak en iyi şekilde yetişmiş olmalarını istiyor, o ana kadar yetiştirilmiş olan herhangi bir Türk'ten çok daha iyi bir eğitimle eğitilmelerini hedefliyordu. Ancak bu şekilde hızla ilerlemek mümkün olacaktı. Reşit Galip, yarının büyük işlerine imza atacak gençlerin ilk önce en iyi şekilde eğitim almaları gerektiğine, eğitim düşünce ve politikasının ferdiyetçi olmaması gerektiğine, her Türk çocuğunu anasının babasının olduğu kadar devletin de milletin de çocuğu olarak görülmesi gerektiğine inanıyordu. O bu nedenle yetiştirilmekte olan bütün Türk çocuklarının eğitim ve öğretimlerinden devletin önemli ölçüde sorumlu olduğunu zaman zaman yaptığı konuşmalarında dile getirmiştir. Reşit Galip'in 1933 yılı 23 Nisan törenlerinde yapmış olduğu konuşması, Türk Milli Eğitim sisteminin nasıl bir kuşak yetiştirmeyi hedeflediğini de göstermesi açısından son derece önemli bir belge niteliğindedir. Türk çocuklarına şöyle seslenmiştir:

⁶² Tatbikat mektepleri muallim namzetlerinin(öğretmen adayları) çocuklara sıkı bir surette temasını temin ederek namzetlerin çocukları tanımalarına ve çocukların zihni inkişaflarını(gelişim) ve seciyelerini(durum) takip etmeğe de imkân sağlar... Tatbikat mektepleri, yeni tedris ve terbiye usulleri hakkında buldukları mntıkların muallimlerine rehberlik vazifesini görerek muhitlerinde yeni usullerin inkişafına(uygulanmasına) da imkân veren hâsılı her noktainazardan muallim mektepleri için zaruri olan müesseselerdir. Bkz. **Talim ve Terbiye Heyeti**, Karar No:20, 11.02.1933.

⁶³ Başar, **a.g.e.**, s.285.

“...Can gözlerimiz üstünüze dikilmiştir. Sizin kafaca, bedence sağlam, gürbüz yetişmenizi, millet dileğini kendi isteklerinizin üstünde tutar gönülle yetişmenizi istiyoruz. Büyük Türk yarınının yapıcıları arasına girmeniz için şimdiden hazırlanan güzel çocuklar, daima kulağınızda çınlasın ki, çalışkan olmayan Türk sayılamaz, ahlaklı olmayan Türk olamaz. Şimdiden bağırarak söylüyorum ki sizlerden çalışmayanlar, millet işlerinde kendi paylarına düşecek olanı en iyi yapmak için bugün en iyi yetişmeye kulak asmayanlar bizim yarın ki düşmanlarımızdır. İçinizde yarın bütün milletin kendisine düşman olmasını isteyen çocuk var mı? ...”⁶⁴

Yetmiş dört yıldan beri ilkokullarda her sabah söylenmekte olan Öğrenci And'ını yazan ve 23 Nisan 1933'te Türk çocuklarına armağan eden Reşit Galip'tir. Prof.Dr. Afet İnan And hakkında şunları söylemiştir.

“1933 yılının 23 Nisan Çocuk Bayramı idi. O heyecanla Çankaya köşküne geldiği vakit, Atatürk'ün yanında bana bir kâğıt uzattı ve şunları anlatmaya başladı. “Sabahleyin ilk bayramlaşmayı kızlarımla yaptım. Onlara bir şeyler söylemek istediğim vakit, bir and meydana çıktı. İşte Cumhuriyetimizin 23 Nisan çocuklarına armağanı” dedi.

“Türküm, doğruyum, çalışkanım. Yasam küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, budunumu özümnden çok sevmektir. Ülküm, yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun.”

Bu sözler, Türk çocukları tarafından o yıldan beri tekrarlanmaktadır. Vatanperver Dr. Reşit Galip, evvela bir baba olarak bu hisleri duymuş, sonra da Milli Eğitim Bakanı olarak okul çocuklarına bu andı içirmiştir.”⁶⁵

Reşit Galip And'ı okurken uyulması gereken kuralları şöyle ifade etmiştir:

“1- Her öğretmen bu and'ı bulunduğu sınıfta tahtaya yazacak ve öğrencilerin defterlerine yazdıracaktır. Öğrencilerin bu and'ı doğru olarak defterine geçirdikleri kontrol edilecektir.

⁶⁴ “Türk Çocuğunun Yasası”, **Hâkimiyeti Milliye**, 24 Nisan 1933, s.1; Fazıl Doğan, “Reşit Galip ve Türk Köycülüğü”, **Dr. Reşit Galip**, s.79–80.

⁶⁵ Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.bs., Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981, s.213.

2- Öğrenci andında yer alan her sözde ve anlamında Türk Millî Eğitiminin amacının özü vardır. And'da geçen her sözün ve ettikleri yeminin anlamı öğrencilere iyi kavratılmalı, öğrenciler, okul içinde ve okul dışındaki hayatlarında, her sabah söyledikleri “and”a göre hareket ederek "doğru" ve "çalışkan" olmalı, küçükleri korumalı, büyükleri saymalı, yurdunu ve milletini özünden çok sevmeli, yükselmeyi ve ileri gitmeyi "ülkü" edinmeli, Atatürk'ün açtığı yolda, gösterdiği hedefe durmadan yürümelidir. Yeri gelince varlığını, Türk varlığına armağan edebilmelidir.

3- Öğretmen and'ın ifade ettikleri fikirleri iyice anlayıp anlamadıklarını emin olmak üzere, her ifade ve fikir hakkında çocuklara çeşitli sorular sorarak, bu ifadeleri yerli yerinde kullanıp kullanmadıklarını anlamak için öğrenciye cümleler kurduracaktır.

4- Çocukların bu andı anlamadan değil, ifade etmek istediği düşünce ve duyguların iyice anlamlarını kavrayarak, onları bütün benlikleriyle duyarak ve candan benimseyerek söylemelerine dikkat olunacaktır.

5- Öğrenciye bu and ayakta ve hep birden söyülecek, öğretmende öğrencilerin karşısında ayakta durarak onlarla birlikte söyleyecektir.

6- Bu and'ı söylerken öğrencinin saygısız bir durum almamasına, dürüst ve ciddi durmasına öğretmen dikkat edecektir.

7- Çocuklar, candan duydukları ve zaman geçtikçe anlamını daha derin bir biçimde anlayacakları asil ve yüksek duygular ifade eden bu andı sevinç ve yüksek arzu ve ilgiyle tekrar ederken milli bir görevi yaptıklarının bilincinde olmalıdır.

Bütün Türk çocuklarının, vicdanlarında yaşatmalarını önemli gördüğüm bu inancı, öğrencilerin yalnız dilinde bırakmayarak hayatlarının her evresinde izlenmesi gerekli bir hayat kuralı olarak kabul etmeleri için bütün meslektaşlarımın ellerinden gelen çabayı göstereceklerine inandığımı bildirir, başarılar dilerim.”⁶⁶

Millî Eğitim Bakanlığı da Talim Terbiye Kurulu'nun 10 Mayıs 1933 tarih ve 101 sayılı kararı ile bu *Öğrenci Andı*'nı, idealist Milli Eğitim Bakanı'nın belirttiği şekilde uygulamaya koymuştur.⁶⁷ Buna ek olarak, 29 Ağustos 1972 tarih ve 14291 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan ilkokullar yönetmeliğinin 78. Maddesinde Öğrenci Andı'na⁶⁸ aşağıdaki son bölüm eklenmiştir:

⁶⁶ Öğrencilerin Hergün Tekrar Edecekleri 'And', **Çağdaş Eğitim Dergisi**, Sayı 297, Nisan 2003, s.3.

⁶⁷ Hüseyin Hüsnü Tekışık, “Millî Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'in Öğrencilere 23 Nisan Armağanı Olan And”, **Çağdaş Eğitim Dergisi**, Sayı 1749/42, 18.05.1933, s.3.; Binbaşoğlu, **a.g.m.**, s.15; Başar, **a.g.e.**, s.267.

⁶⁸ Öğrenci Andı'nın bugün söylenmekte olan metni, Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisinin Ekim 1997 tarih 2481 sayısında yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin

“Ey bu günümüzü sağlayan, Ulu Atatürk; açtığın yolda, kurduğun ülküde, gösterdiğin amaçta hiç durmadan yürüyeceğime ant içerim. Ne mutlu Türküm diyene!”

Bunun yanında Reşit Galip döneminde üç sınıflı köy okulları beş sınıfa çıkarılmış, köy pansiyonlu okulları kurulmuş, köycülük kursları açılmıştır. Ayrıca köylerde varolan Halkodaları aracılığıyla köylülerin kendilerini geliştirmelerine fırsat tanınmıştır.⁶⁹

Bütün bu çalışmaların sonucu olarak halkta da eğitim için büyük bir istek ve şevk uyanmıştı. Fakat eğitim planlandığı şekilde yürümüyordu. Köylerdeki eğitim okulsuz ve de öğretmensiz sürdürülemiyor,⁷⁰ halk bu eğitimlerden hiçbir şekilde fayda alamıyordu. Bunun yanında 3 yıllık okullarda da işleyiş problemleri vardı. Aileler çocuklarının aldıkları 3 yıllık eğitimden uzun süreli fayda göremediklerinden, öğrendiklerini kısa sürede unutuyor olmalarından şikâyet ediyorlardı. Bu durumun tek çözümü olarak da eğitim süresinin uzatılması öngörülüyordu. Fakat üç yıl üzeri eğitim verecek okullar yapmak gerek maddi açıdan gerekse öğretmen sıkıntısından kaynaklanan engellerden ötürü çok zor bir iş olarak gözükiyordu. İlköğretim meselesinin çözümü uzun vadede olabileceği için, eğitim yaşını geçmiş olan gençler için yatılı bölge okullarının açılması, dil ve kültür bütünlüğü açısından bu hareketi zorunlu kılıyordu. Reşit Galip, okul çağındaki çocuklar için yatılı bölge okullarının kurulmasına çok önem verdi. Dil ve kültür birliği bakımından bu girişimi yararlı buluyordu. Bu amaçla ilk yatılı bölge okulları Artvin ve Antalya’da açıldı.⁷¹ Bu konuyla ilgili olarak Reşit Galip TBMM’ de yaptığı bir konuşmasında şunları dile getirmiştir:

10. Maddesiyle belirlenmiştir. Bu maddeye göre ilköğretim okulunda öğrenciler, her gün dersler başlamadan önce öğretmenlerin gözetiminde topluca öğrenci andını okumaktadırlar.

⁶⁹ Binbaşıoğlu, **a.g.m.**, s.7–9.

⁷⁰ Köy eğitimindeki olumsuzluklar öğretmen maaşlarındaki sorunlar ve köylerdeki öğretmen ve okul sayısındaki yetersizliklerden kaynaklanıyordu. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Işıl Çakan, “Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı 2, Y.1/2002, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2002, s.85–127.

⁷¹ Binbaşıoğlu, **a.g.m.**, s.6.

“...bildiğiniz gibi yatı mekteplerini çoğaltmak eğilimindeyiz. Hesap edilirse ilk tahsili hatta ümmilikle mücadeleyi bütün memlekete şamil bir mertebeye götürebilmek için Maarif Vekâleti bütçesine senede 25 Milyon fazla tahsisat koymak ve muallim kadrosunu 20 bine kadar arttırmak gereklidir. Eğer muallim mekteplerimizden bugün çıkmakta olan muallimler ile bu parayı bulduğumuzu farz edersek demek ki yalnız personel yetiştirmek için 20 sene durmak lazım gelecektir. Yani bu merhaleyi 20 yılda kat etmek lazım gelecektir. Muallim mekteplerinin senede 1000 ila 1100 muallim çıkarmakta olduğunu demin arz etmiştim. Eğer bana 25 milyon lira fazla verirsiniz ben bu memlekette ilk tahsili derhal tahakkuk sahasına çıkarırım demek askeri bir tabirle hayalperestlik olur. O halde biz hayalperest olmayarak ancak imkânlar dairesinde azami şartları aramak yolunda olarak düşündüğümüz vakit, birinci tesadüf ettiğimiz bu faydalı müessese bu köy yatıları oldu...”⁷²

Reşit Galip, köy ilkokullarının köylü çocuklarına ilerdeki hayatlarında da kendilerine faydalı olabilecek Ziraat Bilgileri dersi koydurmuştur. Bununla birlikte köy ilkokullarında görev yapan öğretmenlere Ankara, Bursa, İzmir ve Adana’da 40 günlük kurslar düzenlemiştir. Ayrıca bu kurs programına göre bir de broşür hazırlatmış ve kursiyerlere dağıtmıştır. Böylece Öğretmenlere ziraat alanında neler yapacakları ile ilgili talimat niteliğinde bir kitap verilmiştir.⁷³

Reşit Galip, ilköğretim alanında oldukça duyarlı bir çalışma sergilemesine rağmen, istediği sayısal büyümeyi gerçekleştirememiş, yer yer okul kapanması sorunları da gündeme gelmiştir. 1932–1933 öğretim yılında 6773 olan ilkokul sayısı 1933–1934 öğretim yılında 6345’e düşmüştür.⁷⁴ Bu durum, dünyada baş gösteren ekonomik bunalımdan Türkiye’nin de etkilenmesi sonucu il hususi idarelerinin, ilkokulların giderlerini ve öğretmenlerin maaşlarını ödemekte karşılaştıkları güçlükten kaynaklanmaktadır. Okul açıp kapatmak, öğretmenlerin maaşını azaltıp çoğaltmak, okulları denetlemek, ilin eğitim bütçesini hazırlamak, halktan toplanacak eğitim vergisini herkesin ne ölçüde ödeyeceğini tayin etmek, İl özel idarelerinin

⁷² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre IV, i.52, C.I, 17.5.1933, s.148.

⁷³ “Köy Mekteplerinde Ziraat Dersler İçin Kurslar”, **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1933, s.1–2; **Talim ve Terbiye Heyeti**, Karar No:123, 29.6.1933.

⁷⁴ Dr. Reşit Galip köylere yönelik öğretmen yetiştirilmesi konusunu hayata geçirememiştir. Bu hava içinde, Mustafa Necati Bey’in J. Dewey’nin önerilerine göre açtığı, ancak tarım çalışmaları ve diğer uygulamalı dersler, öğretmen ve araç-gereç yokluğundan dolayı güçlendirilemediği için başarısız olan Kayseri-Zincidere Köy Öğretmen Okulu 1932 yılında, Denizli Köy Öğretmen Okulu da 1933 yılında kapatıldı.

görevleriydi. İl özel idarelerinin İlköğretim masraflarının uygulanmasında yaptıkları yanlışlar ve şikâyetler şu şekildedir:

1- Eğitim masraflarının vatandaşların ne miktarda ödeyeceğini İl idare kurulları saptamaktadır. İlköğretim kanunu vergi nispetleri için sağlam normlar koymadığı için yanlış takdirler ve nüfuz oyunları işe karışmaktadır.

2- Eğitim vergilerinin diğer vergilerden farklı olarak toplanması halkta eğitime karşı bir direnme oluşturmaktadır.

3- Halktan kendi okulları için toplanan para çoğu defa bu okullara gitmemektedir. Yıllarca eğitim vergisi ödeyen köylere okul yapılmamakta ve öğretmen gönderilmemektedir.

Bu durumda okul kurmak ve öğretmen maaşı ödemek çok zordu ve böylece ilkokullar yavaş yavaş kapanmaya başladı.⁷⁵

Köylünün eğitimi 1930'larda da hala sorun olmaya devam etmekteydi. 1940'larda köylüyü daha eğitimli hale getirecek öğretmeni yetiştirmek amaçlanmıştır. Bu amaçla 17 Nisan 1940'da 3003 sayılı kanunla "Köy Enstitüleri" kurulmuştur. Köy enstitüleri yurdun dört bir yanında kuruldukları yerin adını alarak açılmış ve göreve başlamıştır. Bu enstitülerden mezun olacak ve köylerde görev

⁷⁵ Wilson - Başgöz, **a.g.e.**, s.88-93; İlkokulların kapanması sorununun 1936-1937 yıllarına adar devam ettiğini, ancak Saffet Arıkan'ın zamanında ilkokulların kapanması sorununun önüne geçilebildiğini belirtmiştir. Dr. Reşit Galip döneminden sonra ise köy öğretmen okulları açılması konusunda Dr. Reşit Galip'in gerçekleştirmek istediği bir takım adımlar atıldı. Eğitimci gönderilemeyecek derecede büyük (nüfusu 400'den fazla) köylere öğretmen yetiştirmek için Saffet Arıkan'ın girişimleriyle 1937 yılında, biri Amerikalılardan alınma bir kolej binası olan İzmir-Kızılcıullu'da, öbürü Eskişehir-Mahmudiye hara binalarının bir kısmında iki köy öğretmen okulu açıldı. Müfredat programları, yönetmeliği, teşkilât kânunu hazırlanmadan, oradaki öğretim kadrosunun tutumuna bırakılarak açılan bu kurumlardan çok şey bekleniyordu. Bakan, buradan çıkanların yalnız öğretmen yetişmeyeceğini, başarılı olanların devlet liselerinde üniversiteye hazırlanacağını, hatta Sorbon'a bile gidebileceklerini söylüyordu. Bu okulların ilk adı "Köy Eğitim Yurdu" idi. Üç yıllık köy ilkokullarından çıkanlar alınmıyor, buralarda beş yıllık ilkokul eğitimi tamamlatıldıktan sonra, üç yıllık bir ortaöğretim veriliyordu. Bu öğretimde genel derslerin yanında bazı zanaatlar ve tarım işleri uygulama tarzında öğretiliyordu. Bu okulların eğitimci yetiştirme bölümleri de vardı ve 1938 yılı başında bu bölüme köylü kızlar ve kadınlar da alınmaya başlanmıştı. Bu Köy Öğretmen Okulları, daha sonra "Köy Enstitüleri" adı altında gelişmişlerdir. 19 Haziran 1942'de kabul edilen 4274 sayılı "Köy Okulları ve Teşkilatı Kanunu"na göre 5 yıllık kent ve kasaba ilkokullarını köy ilkokullarından ayırıp farklı isimlerle ve öğretim sürelerine göre 6 farklı ilkokul getirilmiştir. Bunlar: "Eğitmenli köy okulu", "3 yıl, öğretmenli köy okulu", "5 yıl, öğretmenli ve eğitimci köy okulu", "5 yıl, yatılı ve yatısız köy bölge okulları", "İlkokulla 9 yıl, köy ve meslek okulları", ilkokul mezunu ve yetişkinler için 1948 yılında da yeni bir ilkokul programı uygulamaya konulmuştur. İlköğretim alanında uygulama ve içerik açısından herhangi ciddi bir değişiklik yapılamamıştır. Bkz. Başar, **a.g.b.**, s.52.

yapacak öğretmenlerin her alanda bilgili ve becerili olması ve köylüye en iyi eğitimi vermeleri hedeflenmiştir. Bu öğretmenler köylerde okulların yapımında köylüyü organize etmiş ve kendileri de bizzat çalışmışlardır. Köyde değişme ve gelişme yaratmada lider konumuna girmişlerdir.

Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı sırasında orta öğretim kurumlarında da birçok sorun yaşanmaktaydı. Orta öğrenimdeki öğrencilerin iyi bir eğitim almaları için öncelikle var olan en önemli problem, derslerin içeriğinin ve eğitim isteminin yetersiz oluşuydu. Bu sorunları çözmek amacıyla Reşit Galip birçok teşebbüslerde bulunmuştur. Liselerde okutulan derslerin içeriğinin gözden geçirilmesi gerekiyordu. 1932 yılında Darülfünun'la bir reform önerisi hazırlamak üzere çağrılan Albert Malche yaptığı incelemelerin ardından bu kuruma ilişkin problemlerin kaynağının liselerdeki yabancı dil eğitimindeki problemde olduğuna dikkat çekmiştir.⁷⁶ Aslında ortaöğretim kurumlarının sadece yabancı dil derslerinin, genel olarak eğitimin bütünüyle yetersiz olduğuna ilişkin görüşler o günlerde yaygındı. Reşit Galip de dil sorununun çözümü olarak okullarda daha iyi yetişmiş yabancı dil öğretmenlerinin olmasını görüyordu. Donanımlı öğretmenler yetiştirmek amacıyla “Gazi Terbiye Enstitüsü” ne bağlı bir yabancı dil okulunun açılmasına ve bunlara ilaveten orta öğrenim kurumlarında yabancı dil derslerinin haftada 8–10 saate çıkarılmasına karar verilmiştir. Tüm bu inceleme ve gelişmelerin ardından, büyük yerleşim merkezlerindeki liselerin bir kısmının öğrencileri Darülfünun'a hazırlamaya odaklanması gerektiğine karar verilmiştir.⁷⁷

Reşit Galip, özellikle orta öğretimde eğitimin fonksiyonel olması çabasında idi. T.B.M.M.'de yaptığı bir konuşmada bu konuyla ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

“Öğretimi bölgelerin ihtiyacı ve iktisatlarına göre yapmalıyız. Örneğin Erzurum'da daha 50 yıl hayvan yetiştiriciliği yapılacaktır. Orada öğrenciye verilecek olan hesap kitap ve bilgi hayvan konusu üzerine olmalıdır.”⁷⁸ Bu maksatla okullarda verilecek bilgilerin sosyal hayatta uygulanabilir olmasını istiyordu.

⁷⁶ **Cumhuriyet**, 21 Ocak 1933, s.1–2; Ali Arslan, **Darülfünun'dan Üniversiteye**, İstanbul, Kitapevi Yayınları, 1995, s.315.

⁷⁷ Başar, **a.g.e.**, s.274.

⁷⁸ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre IV, İ:52, C.I, 17.5.1933, s.144.

Ülkemizde okullaşma oranı ve okullaşma politikası ile ilgili olarak şunları söylemiştir.

“ Halen 48 kentimizde ortaokul yoktur. Belki şimdi, elimizdeki 200 bin lirayı yeni ortaokul ve liseler açma yolunda harcayarak ülkemize karşı, ‘işte biz gelir gelmez şu kadar ortaokul, şu kadar lise açtık diye öğünmemiz hatıra gelebilir. Ama ne siz öyle öğünmeyi makbul görürsünüz, ne de ben size ve ülkeme karşı bunu yapmak isterim.”⁷⁹

Orta öğretimdeki bir başka sorun da okutulan kitaplarla ilgiliydi. Okullarda okutulan kitaplarda gözlenen farklılık eğitimde de farklılaşmaya ve tutarsızlığa neden olmaktadır. Çıkarılan bir kanunla Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı tüm okulların kitaplarının basım dağıtım işlerinin tek bir kol tarafından gerçekleştirilmesine karar verildi.⁸⁰ 3.6.1933 tarih ve 2259 sayılı, “Maarif Vekilliğine bağlı mekteplerde okutulacak kitaplar sandığı hakkındaki kanun” çıkarıldı.⁸¹ Aynı zamanda bütün bu işlerle ilgilenmesi için Milli Eğitim Bakanlığı’nı görevlendirmişti.⁸² Milli Eğitim Bakanlığı da bu kanunun üzerine bir talimatname yayınlamış ve bu talimatnamede okullarda okutulmak üzere tek kitap sistemine geçildiğini duyurmuştur. Bu talimatnameye göre geçilen bu tek kitap sisteminin sağladığı faydalardan biri de okuldaki öğrencilerin ihtiyaç duydukları zaman kitap bulabilmeleri ve kitapların çok yüksek fiyattan satılmayacak oluşuydu. Böylece, öğrenciler kitaplarını zamanında ve doğru bir fiyata satın alabilecekler ve bu konuda her hangi bir sıkıntı yaşamayacaklardı.

Reşit Galip işlerinin yoğunluğundan ötürü genel anlamda ilk ve orta öğrenimdeki problemlerle başa çıkmaya çalışmışsa da, büyük ölçüde başarılı olamamış, daha çok Darülfünun’la ilgili işlere yoğunlaşan Reşit Galip gösterdiği ciddi gayrete rağmen ilk ve orta öğrenimdeki düzensiz gidişatı ancak kısa vadede durdurabilmiş, ardından bu kurumlardaki sorunlar tekrar baş göstermiştir. Bir takım basın yayın organlarına verdiği demeçlerde örgün eğitim kurumlarındaki problemlerle yakından ilgilendiğini ve sorunları gidermek amacıyla yeni kanunlar

⁷⁹ A.g.c., s.144,

⁸⁰ **Düstur**, Üçüncü Tertip, C.XIV, Ankara, Başvekâlet Matbaası, 1933, s.1286–1287.

⁸¹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Devre IV, İ:65, C.I, 03.06.1933, s.99.

⁸² **Düstur**, Üçüncü Tertip, C.XIV, Ankara, Başvekâlet Matbaası, 1933, s.1286.

ıkarılması üzerinde çalıştığını ifade etmişse de bu planlarını hayata geçirememiştir. Aynı şekilde teknik ve meslek liselerindeki sorunlara da el atan Reşit Galip maalesef bu alanda da büyük adımlar atamamıştır. Ankara, Konya, Diyarbakır, Kastamonu, İzmir, Bursa, İstanbul, Edirne, gibi yurdun birçok yerinde açılmış olan teknik okullar ve sanat okullarının Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmesi konusunda alıřma⁸³ başlatılmışsa da sonuçlandırılmamıştır.⁸⁴ Bunun dışında Reşit Galip'in mesleki ve teknik eğitim alanında önemli bir icraatı olmamıştır.⁸⁵

B. Yüksek ğretim alışmaları

Tarihimizde yüksek öğrenimi bilinçli ve zamanın koşullarına uygun hale getirebilme konusundaki en ciddi gayret 1845 yılında Büyük Reşit Paşa tarafından gösterilmiştir.⁸⁶ önce bir yüksek ğretim kurumu açtırmış, ancak buraya devam edebilecek düzeyde ğrenci bulunamadığı için Rüştiyelerin kuvvetlendirilmesine ve onun üstünde, Darlfnn'a hazırlık amacıyla *Darlmaarif* adıyla bir öğrenim kademesinin kurulmasına gerek grlmştir.⁸⁷ Bu arada, Darlfnn'da okutulacak kitapları hazırlamak üzere *Encümeni Daniş* kurulmuş,⁸⁸ bir yandan da Ayasofya civarında Darlfnn binası yapımına geçilmiştir. 1863'de bu binada Darlfnn'a başlangıç olmak üzere serbest konferanslar verilmeye başlanmıştır.⁸⁹ Ama bu konferanslar da itibar görmemiştir. Darlfnn'u açma girişimleri 1874'de Galatasaray Lisesi binası içinde sregelmiř⁹⁰ ve 1900 yılında ise Mülkiye Mektebine naklonularak biraz geliştirilmiştir.⁹¹ Bu sırada edebiyat, fen ve ilahiyat fakültelerini içermekte idi. Ama daha önce kurulmuş bulunan mühendishane, harbiye, tıbbiye ve hukuk gibi yüksek öğrenim kurumlarının ders düzeyleri Darlfnn'dakilerden daha

⁸³ **Talim ve Terbiye Heyeti**, Karar No:31, 23.3.1933.

⁸⁴ Bu konuda Talim Terbiye Kurulu, ilgili uzman kişilere hazırlattırılmış bulunan kanun layihasını[Talim ve Terbiye Heyeti Karar No:31, 23.3.1933] onaylamış, yalnız TBMM'ye sevki ve kanunlaşması Dr. Reşit Galip'in zamanında değil, kendisinden sonra Bakan olan Abidin zmen'in görevi sırasında mümkün olabilmiştir. Bkz. Başar, **a.g.e.**, s.274.

⁸⁵ **A.y.**

⁸⁶ Ali Yıldırım, **Türk niversite Tarihi**, Ankara, teki Yayınevi, 1998, s.65.

⁸⁷ Mehmet Ali Ayni, **Darlfnn Tarihi, İstanbul**, Kitabevi Yayınları, 2007, s.9–10.

⁸⁸ Ayni, **a.g.e.**, s.10–11.

⁸⁹ Taner Timur, **Toplumsal Değişme ve niversiteler**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000, s.95.

⁹⁰ **A.y.**, s.115.

⁹¹ Ayni, **a.g.e.**, s.34.

üstün idi.⁹² 21 Ağustos 1909'da Darülfünun Zeynep Kamil Konağına nakledilmiştir.⁹³ 1915 yılında ise o bina ile birlikte eski Harbiye Nezareti Darülfünun haline getirilmiştir. Bundan sonra Tıp Fakültesi, Eczacı ve Dişçi okulları Darülfünun'un bölümlerinden sayılmıştır.⁹⁴

Kurtuluş Savaşı gerçekleştirildikten sonra Cumhuriyeti kuranlar Darülfünun ile yakından ilgilenmişlerdir. Hükümet tarafından Harbiye Nezareti binası Darülfünun'a 1923 yılında verilmiş, 21 Nisan 1924 tarihinde de 493 sayılı kanun ile Darülfünun, "Şahsiyeti hükmiye ye sahip (Tüzel Kişiliğe) ve mülhak bütçe ile idare olunur" bir kurum haline getirilmiştir.⁹⁵ Daha sonra Tevhidi Tedrisat Kanunu ile bir İlahiyat Fakültesi kurulması kararlaştırılmıştır. 492 sayılı kanunun birinci maddesinde "İstanbul Darülfünun'u ve müteşekkil bulunduğu tıp, hukuk, edebiyat, ilahiyat ve fen medreselerinden her biri" diye başlanarak medreselerin sayıları saptanmıştır. İcra Vekilleri Heyetinin (Bakanlar Kurulu) aldığı 4371 sayılı kararın Birinci Maddesine "1927 ders yılı başından itibaren Darülfünun'un bütün yüksek okullarına lise mezunu olmayanların kabul olunmayacakları" kaydı konulmuştur. Darülfünun böylece öğrenime açılmıştır.⁹⁶ Cumhuriyetin ilk on yılında T.C. Hükümeti Darülfünun'un iç işlerine karışmamış, mümkün olduğunca maddi destek sağlayarak ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır.⁹⁷

Birinci Dünya Savaşından beri, Osmanlı Dârülfünun'unun ıslahı için yabancı uzmanlardan ve profesörlerden faydalanma yolunda çeşitli girişimlerde bulunulmuştu. 1915 yılında Almanya ve Avusturya'dan getirilen öğretim üyeleri, dil sorunu yüzünden, Enstitüler ve laboratuvarların dışında verimli bir öğretim yapamamışlardı. Cumhuriyet döneminde aynı çözüm yolu bir kez daha denemişti. 1924 yılı başında Milli Eğitim Bakanlığı, Dârülfünun için Avrupa'dan uzman

⁹² Mehmet Saffet, "Üniversite İnkılâbı", **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, C.II, Sayı 7, Ağustos 1933, s.8-9.

⁹³ Yıldırım, **a.g.e.**, s.196.

⁹⁴ Nevzat Ayas, **T.C. Milli Eğitim Kuruluşları ve Tarihçeleri**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1948, s.278.

⁹⁵ Yıldırım, **a.g.e.**, s.315; Ali Arslan, , a.g.e., s.245.

⁹⁶ Unesco Türkiye Milli Komisyonu, **a.g.e.**, s.120.

⁹⁷ Abdurrahman Çaycı, "Atatürk, Bilim ve Üniversite", **I. Uluslar arası Atatürk Sempozyumu** (Açılış Konuşmaları-Bildiriler) 21-23 Eylül 1987, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1998, s.232.; Şevket Zülfüoğlu, "1933 Yılı Türk Basımında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ve Türk İnkılabı", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2006, s.77.

profesörler getirileceğini, bu yabancı öğretim üyelerine hangi alanlarda ihtiyaç bulunduğunu Dârülfünun'dan sormuştu. Dârülfünun'da 1925 yılı için 13 yabancı profesör, üç tane de teknisyen istihdam edilmesi düşünülüyordu. Fransa, İsviçre ve Belçika'dan getirilecek bu uzmanlar için davet girişimlerini Bakanlık yapacaktı.⁹⁸ Gerçekten de, özellikle Fen Fakültesi için Fransa'dan birçok profesör ve öğretmenler getirilmiş, bunlar Enstitülerde çalışmışlardır.

Ne var ki mevcut Darülfünun, alınan bu tedbirlere rağmen geçen zaman içinde Türk toplumunun ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştiremedi. Ayrıca genç Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş bir toplum olması yolunda yeni ideolojiler üretmedi; topluma ve gençlere kalkınma heyecanı veremedi, yön gösteremedi. Hatta sosyoekonomik ve kültürel alanlarda birçok devrim gerçekleştirilirken, bunlara karşı büyük bir sessizlik içinde kaldı. İşte bu durum Atatürk'ün ve kurmaylarının gözünden kaçmadı. Fakat ilk yıllarda Darülfünun'un zaman içinde kendini düzeltebileceği umuduyla Atatürk ve kurmayları Darülfünun'a hiçbir müdahalede bulunmadılar. Yalnız Darülfünun geçen zaman içinde kendinden beklenen performansı gösteremedi. Özellikle 1930'lu yıllarla gelindiğinde Darülfünun'a karşı her kesimden oldukça ağır suçlamalar gelmeye başlandı. Kurumun fakülte mi, okul mu, statik mi, dinamik mi olduğu tartışmaları yapılmaya başlandı. Bölümler arasında kavgalar çıkıyor, dedikodulardan kurtulamıyordu.⁹⁹ Şikâyetler basında genişçe yer alıyordu. Darülfünun'a yapılan eleştirilerin ana teması Darülfünun'un inkılâplara karşı lakayt kalması noktasında toplanıyordu.¹⁰⁰ Eleştirilerin yoğunlaşması da konunun Büyük Millet Meclisi'nde ele alınmasına neden olacaktı.¹⁰¹

İşte bu gelişmeler sonunda hükümet, 1930 yılının ilk aylarında İstanbul Darülfünun'unda ıslahatın yapılması gerektiğine karar vermiş¹⁰² ve bu işi yürütmek

⁹⁸ Öklem, **a.g.e.**, s.122.

⁹⁹ Darülfünunun dönüşümüyle ilgili kapsamlı çalışma yapmış olan Ali Arslan bu konuda şunları söylemektedir: “Esasında Darülfünun'un tenkit edilen en önemli yönü tek tip düşünceye yönelmemesi, dönemindeki diğer müesseselerin tersine az da olsa özerk bir yapıya sahip olmasıdır. Liberal görüşleri savunup, katı devletçiliğe yönelmemesi de eleştirilen başka bir tarafıdır.” Bkz. Ali Arslan, **Darülfünun'dan Üniversiteye**, İstanbul, Kitapevi Yayınları, 1995, s.258.

¹⁰⁰ A.y., s.251-253.

¹⁰¹ Zülfüoğlu, **a.g.t.**, s.77.

¹⁰² Bu reformu her şeyden önce, tutucu ve Türk devrimine muhalif zihniyetin tasfiyesi olarak görmek gerekir. Bkz. Bülent Erantepli, “1933 Üniversite Reformu ve Türk Üniversitelerinin Gelişim Sürecindeki Yeri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1996, s.63; 1933 reformu, geleneksel eğitim sistemini radikal bir biçimde

üzere Milli Eğitim Bakanlığı'nı görevlendirmiştir.¹⁰³ Milli Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü (Taray) döneminde Darülfünun'un ıslahı ile ilgili bir proje hazırlanarak hükümete sunulmuştur.¹⁰⁴ Hükümet kararını kesin olarak tespit ederek TBMM'ye nasıl bir ıslahat yapmayı tasavvur ettiğini bildirmeden önce, Darülfünun'un kapatılarak yeni bir üniversite kurulacağı ve bu üniversitenin bir ilim ve inkılâp müessesesi halinde faaliyette bulunacağı, vazifelerinin de Türk İnkılâbını kökleştirmek ve ilim yapmak olacağı hususunda basında haberler çıkmıştır.¹⁰⁵ Fakat kısa bir süre sonra görevden ayrılması üzerine Darülfünun ıslahı işi Bakan Esat (Sagay) Bey'in bakanlığı dönemine kalmıştır. Esat Bey, ıslahatın nasıl yapılması konusunda kendisine danışmak, görüş ve önerilerini almak üzere bir yabancı uzmanın Türkiye'ye çağrılmasına karar vermiştir.¹⁰⁶

Darülfünun ıslahatı ve çağdaş bir eğitim vermesi için 1932 yılı bütçe görüşmeleri sırasında da önemli tartışmalar olmuş, Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in çabalarıyla Darülfünun'da ıslahat yapılması için ödenek ayrılmış ve bütçe, ancak yabancı uzman getirilerek bu kurumun temelden düzene sokulması koşulu ile kabul edilmiştir.¹⁰⁷ Yapılan araştırmalar sonucunda Cenevre Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Albert Malche Türkiye'ye davet edilmiştir.¹⁰⁸

Albert Malche, 16 Ocak 1932 tarihinde Türkiye'ye gelmiş Darülfünun'a bağlı bütün müesseseleri, İstanbul'daki diğer yüksek mektepleri, şehir hastanelerini, belli başlı liseleri incelemiştir. Darülfünun'un memurları, hocaları ve talebeleriyle görüşmüş, eski hocalar ve politikacıların da düşüncelerinden faydalanmıştır. Ayrıca fakülteler tarafından Darülfünun ve fakülteler hakkında hazırlanan raporları da

değiştirmek ve bu sistemin İstanbul Darülfünunundaki temsilcilerini tasfiye etmek amacıyla yapılmıştır. Bkz. Behar, **a.g.e.**, s.167.

¹⁰³ Başar, **a.g.b.**, s.56.

¹⁰⁴ Darülfünun'a ilişkin olarak Milli Eğitim Bakanı Esat (Sagay) Bey'in yumuşak yaklaşımı sürerken, geleceğin Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip Bey'in, Birinci Türk Tarih Kongresinde kendisine hedef seçtiği Zeki Velidi (Togan) Bey'i Darülfünun'dan istifaya zorlamasıyla; 1933 tasfiyesi, daha 1932'de fiilen başlamış oluyordu. Bkz. Mete Tunçay-Haldun Özen, "1933 Darülfünun Tasfiyesi", **Yeni Gündem**, İstanbul, 1987, s.16-19.

¹⁰⁵ **Cumhuriyet**, 3 Şubat 1933, s.1.6.

¹⁰⁶ Bu konuda Utkan Kocatürk şöyle diyor: "Atatürk'e göre; Darülfünun'un hocaları!.. yoktur. Şimdilik dışarıdan getirmek gerekir. Ondan sonra da çocuklarımızı yabancı üniversitelerde yetiştirmek lazım." Başka bir ifadeyle; yabancı hocaları Türkiye'ye getirmek bir amaç değil, mevcut öğretim üyesi açığı dikkate alındığında kullanılacak geçici bir araçtır. Bkz. Utkan Kocatürk, "Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İlgili Notlar", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.I, Sayı 1, Ankara, 1984, s.7.

¹⁰⁷ Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Ankara, Yurt Yayınevi, 1982, s.217.

¹⁰⁸ Ergün, **a.g.e.**, s.139.

incelemiştir.¹⁰⁹ Bu kurum ve kişilerle yapmış olduğu görüşmelerin sonuçlarına dayalı olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na bir rapor¹¹⁰ sunmuş ve daha sonra Türkiye'den ayrılmıştır. Bu rapor incelemeye alınmış fakat Esat Bey'in görevden ayrılması sonucunda incelemeler tamamlanamadan görev Reşit Galip'e devredilmiştir.¹¹¹

Reşit Galip her ne kadar ilk ve orta kurumlarda yaptığı atılımlarda çok belirleyici olamamışsa da yüksek öğretim kurumlarıyla ilgili kayda değer gelişmeler ve ilerlemelerde rol oynamıştır. Üniversite, hem halkın belli araştırma-geliştirme ağının odak noktası olarak disiplinler bazında mükemmelliğe ulaştırıldığı bir öğretim kurumu hem de ülkenin ulusal bir kalkınma amacı olarak görülmekteydi. Bu doğrultuda Reşit Galip Prof. Dr. Albert Malche'in Esat Bey zamanında hazırlamış olduğu raporu bizzat kendisi alıp incelemeye başladı.¹¹² Raporda, köklü bir değişime gitmeden, iyileştirmenin olanaksız olduğu vurgulanıyordu.¹¹³

Ayrıca, Malche ıslaha muhtaç bir üniversiteyi, muhtariyeti (bağımsız yönetim) zedelemek korkusuyla kendi kaderine terk etmenin doğru olmadığını belirtmiştir. Esas tenkitlerini öğretim programları ve metotları üzerine yoğunlaştırmıştır. Ders programlarının hem fazla yüklü hem de ansiklopedik mahiyetli olduklarını, ders notlarının hiç değiştirilmeden ve geliştirilmeden uzun yıllardan beri aynen okutulduklarını, şahsi çalışma ve araştırmalara, düşünme ve konuşmaya yer vermeyen, mevcudu tekrar etmekten ibaret olan ortaçağ metodunun kullanıldığını ısrarla vurgulamıştır.¹¹⁴ Malche'in raporu kısaca şöyle özetlenebilir:

1 - Bilimsel özerklik korunarak, personel seçiminde hükümet sorumluluk almalıdır.

¹⁰⁹ Arslan, **a.g.e.**, s.291–292.

¹¹⁰ Malche'in 29 Mayıs 1932'de tamamladığı raporu esas olarak iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Darülfünun'un mevcut durumu tetkik ve tahlil edilmiş; ikinci bölümde ise yapılması gereken ıslahatlara yer verilmiştir. Bkz. Arslan, **a.g.e.**, s.292.

¹¹¹ Dr. Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı'na atanmasına Üniversite Reformunu gerekçe göstermiştir: "...Türkiye'yi kökünden yenileştiren Atatürk, artık modern ve çağdaş "*Üniversite*"yi Türk gencine vermek istemektedir... Genellikle, her konuda eskiyi bozmak, yeniyi yapmaktan zordur. Bu işi becerecek çok kuvvetli bir *kafaya* ihtiyaç vardır. İşte Mustafa Kemal, bu başı Dr. Reşit Galip'te bulur..." Bkz. Göksel, **a.g.m.**, s.40–41.

¹¹² "Prof.Malş'ın verdiği rapor", **Cumhuriyet**, 5 Ekim 1932, s.1–2.

¹¹³ Ergün, **a.g.e.**, s.140.

¹¹⁴ Ersoy Taşdemirci, **Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları**, Ankara, Bizim Büro Yayınevi, Ocak 1992, s.3–4.

2 - Darülfünun belli bir hedefe ilmi ve fikri bakımdan ağır hareket etmektedir.

3 - Profesörler mümkünse yurt dışında yetiştirilmelidir.

4 - Öğrenciler Darülfünun'da ders notu tutma yöntemini terk edip, araştırma ve uygulamaya yönelik yöneme geçmelidir.

5 - Yabancı yayınların takip edilebilmesi için öğrencilere ilk yıllarında mutlaka yabancı dil öğretilmesi gereklidir.

6 - Kütüphaneler yetersizdir. Kütüphaneler merkezileştirilmeli ve öğrenciye ödünç kitap verilmelidir.

7 - Öğretim görevlileri ders saatleri dışında öğrencilerine zaman ayırmalı, öğrenciler kişisel araştırmalara yönlendirilmelidir.

8 - Darülfünun öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamalı, pansiyonlar, yurtlar, kantinler, spor alanları öğrencinin hizmetine sunulmalıdır. Mezunlar dernekleri kurularak mezunların Darülfünun'la ilişkisinin kesilmemesine çalışmalıdır.

9 - Darülfünun'un yenileşmesi ve dışarıya açılması geniş bir çevreye faydalı olabilmesi bakımından önemlidir. Bunun için halka açık konferanslar düzenlenmeli halka hitap eden kitap-dergi yayınlanmalıdır.¹¹⁵

Reşit Galip, gerek şahsi incelemelerini,¹¹⁶ gerek A. Malche'in raporunu, gerekse Atatürk'ün raporla ilgili yorumlarını ve Darülfünun'la ilgili görüşlerini dikkate alarak bu ıslahat teşebbüsünün de daha öncekiler gibi başarısızlıkla sonuçlanmaması için, Darülfünun'un ilga edilerek yerine yeni üniversitenin kurulmasına karar vermiş ve Darülfünun ilgasını şu gerekçelere bağlamıştır:

“Ülkede siyasal, toplumsal büyük devrimler oldu, Darülfünun bunlara karşı yansız bir gözlemci kaldı. İktisadi alanda birçok hareketler oldu, Darülfünun bunlardan habersiz göründü. Hukukta köklü değişiklikler oldu, Darülfünun yalnız yeni yasaları öğretim programına almakla yetindi. Harf devrimi oldu, özdil hareketi başladı, Darülfünun hiç tınmadı. Yeni bir tarih anlayışı, ulusal bir hareket halinde bütün ülkeyi sardı. Darülfünun'da

¹¹⁵ Ergün, **a.g.e.**, s.140; Çaycı, **a.g.m.**, s.410-411; Akyüz, **a.g.e.**, s.325-326; Malche'in raporu ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. Ali Arslan, **a.g.e.**, s.291-322.

¹¹⁶ “Profesör Malş'ın Raporu”, **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1932, s.1-2.

buna bir ilgi uyandırabilmek için üç yıl kadar beklemek ve uğraşmak gerekti. İstanbul Darülfünun'u artık durmuştu, kendisine kapanmıştı, dış dünyadan elini ayağını çekmişti.”¹¹⁷

Türk camiasının hayat seyri içinde bu kadar tecerrüt halinde kalabilen İstanbul Darülfünun'u dünyanın başka yerlerindeki ilim hareketlerine karşı da, bittabi yakınlık ve alaka gösteremezdi. Ve bundan da uzak kaldı. İstanbul Darülfünun'u ilmi taharri ve tetkikler için bir faaliyet sahası olmadı. Şahsi mesai için fırsat ve imkân veren bir çalışma muhiti haline girmedi. Tedrisatının tarz ve usulünü mümasil Garb müesseselerindeki tarz ve usullere uygun bir hale getirmedi. Türkiye gibi radikal bir inkılâp memleketinde vatanın müstakbel zimamdarlarının terbiyesi, hayattan bu kadar uzak kalan, inkılâbın seyrine bu kadar uzak duran bir müesseseye artık tevdi edilemezdi.

Reşit Galip'e göre Darülfünun'un belli başlı eksiklikleri şunlardır:

a- Darülfünun'un fakülte ve müesseseleri arasında ilmi mesai teşrikini temin edecek bir irtibat bulunamaması,

b- Bazı fakültelerin münhasıran tedrisat ile alakadar olarak bir meslek mektebi vaziyetinde kalmaları,

c- Tedris heyetinin, ekseriyet itibariyle, kendisini yalnız muayyen saatlerdeki derslerden mesul sayarak ilmi tetkik ve taharriden uzak kalması,

d- Talebe ile tedris heyeti arasındaki münasebetlerin dersane hududunu dâhilinde kalarak, bunun haricinde talebenin her türlü rehberlikten uzak, kendi başına kalması,

e- Tedrisatın gene ekseriyet itibariyle müderris takririne inhisar etmesi, talebenin öğrenme mesuliyetinin de muayyen bir kitabın sahifeleri veya müderrisin takririnde tutulan notlar dâhilinde kalması,

f- Seminerlerin ekseriyetle, lâfzî murat bir halde kalması,

g- Laboratuarlarda ekseriya, ziyade demonstrasyonla iktifa edilerek talebenin şahsi faaliyette bulunması ve tetkik usullerine alışması imkânlarının asgari hadde indirilmesi,

¹¹⁷ Nilüfer Kuruyazıcı, “Farklı Bir Sürgün: 1933 Türkiye Üniversite Reformu ve Alman Bilim Adamları”, **Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi XI**, Cumhuriyetin 75.Yılına Armağan Sayısı, İstanbul, Çantay Kitabevi, 1999, s.40.

- h- Telifat ve neşriyatın yok denecek derecede azlığı,
- i- Ekseri müderris ve muallimlerin harici iş ve alakalarının çokluğu yüzünden Darülfünun'daki vazifelerinin ikinci derecede sayacak kadar müessese ile ilişkilerini azaltmaları,
- j- Darülfünun tedrisatının memleketin hayat ve faaliyetleri ile temasını kayıp ederek nazari bir tecerrüt halinde kalması,
- k- Haydarpaşa'da kendi halinde kalan Tıp Fakültesi'nin şehrin hastaneleri ile temas edememesi yüzünden Tıp Tahsil ve terbiyesinde birinci derecede ehemmiyeti olan klinik tedrisatını pek mahdut bir sahaya münhasır kalması,
- l- Bir kısım müderris ve muallimlerin yıllardan beri Darülfünun'da çalıştıkları halde ortaya henüz ilmi kıymeti haiz belli başlığı bir eser çıkaramamaları,
- m- Basit bir tecrübenin bile tez olarak kabul edilmesi ve bu yüzden şahsi tetkik ve telifin hiçe indirilmesi,
- n- Aynı fakülte dâhilindeki müderris ve muallimler arasında bile mesut semereli bir fikir ve ideal birliği, ilmi mesai teşriki yerine zıddiyet ve münafetler hüküm sürmesi,
- o- Eminlik, reislik, divan azalıkları gibi vazifelerin, sadece bazı müderrisler arasında ihtiras ve haset doğuran birer mansıp ve makam halini alması,
- p- Darülfünun muhtariyetinin yalnız mevki ve makam ihtirasları kaynaştıran menfi bir amil derekesine inmesidir.¹¹⁸

Reşit Galip'e göre; İstanbul Üniversitesi yeni bir müessesedir ve "Darülfünun ile hiçbir münasebeti yoktur. Ananesi kendisiyle başlayacaktır."¹¹⁹

"Yeni üniversitenin en esaslı vasfı milliliği ve inkılâpçılığıdır. Bunun içindir ki üniversitenin Edebiyat ve Hukuk fakültelerinin tedrisatı bu iki mühim esasa göre teşkilatlandırılmıştır. Millî tarih için yeni kürsüler ihdas edilmiştir. Türk inkılâbının ideolojisini yeni üniversite işleyecektir. Bu maksatla kurulan Türk İnkılâbı Enstitüsü üniversitenin en mühim cihazı ve bu cihaz yalnız orada çalışanların değil, talebesinden profesörüne kadar bütün Cumhuriyet münevverlerinin, bütün memleketin malıdır. O inkılâp aşkı ve imanın kürsüsü olacak, hangi fakülteden olursa olsun, her talebe ancak orada ancak bir imtihan geçirdikten sonra diploma almayı vazife ve şeref bilecektir. İnkılâp Enstitüsü, hukukî, siyasî, adlî, içtimaî, iktisadî ve malî sahalarda ve umumî surette millî kültür

¹¹⁸ Arslan, a.g.e., s.357-358.

¹¹⁹ Cumhuriyet, 1 Ağustos 1933, s.1-2.

sahalarında Türk inkılâbını doğuran sebepleri, Türk inkılâbının ana unsurlarını, prensiplerini, inkılâptan doğan Türk istikbalini her safhasında tetkik edecektir.”

“Yeni üniversite, içinde çalışacak birkaç yüz kişi için kurulmuş lüks bir tesis değildir. Millet, Cumhuriyetin, devletin inkılâbın en hayatî, en temelli maksatlar ve ihtiyaçlar için bel bağladığı, yarının devlet ve millet adamları olacak bugünkü gençliği, kaybedilmiş asırları kazandıracak şekil ve ruh kuvveti ile yetiştirmek vazifesini başarmak için kurduğu kudretli bir irfan yurdu olacaktır.”¹²⁰

Albert Malche ile Darülfünun ıslahı konusunda 6 Mart 1933 tarihinde bir sözleşme imzalanır.¹²¹ Bu sözleşmenin maddeleri özetle şöyledir:

1. Malche 1933 senesi Nisanı başından 1934 senesi Mart ayı sonuna kadar Milli Eğitim Bakanlığı'nın hizmetinde ve Bakanlığın direktifleri doğrultusunda Darülfünun'un umumi ıslahatı ile ilgili işlerde çalışmayı kabul etmiştir.

2. Kendisine aylık olarak 1829 TL. verilecektir.

3. Bir yıllık görevi sırasında kendisine üç ay izin ve bu izinli olduğu sırada 1104 lira para verilecektir.

4. Türkiye Cumhuriyeti kanunları nezdinde, memurların maaşlarından yapılan kesintilerin kendi maaşından da yapılmasını kabul etmiştir.¹²²

Yapılan araştırmalardan sonra Malche'a bir an önce çalışmalara başlaması için izin verildi.¹²³ Malche bu görevi sırasında bakanlığın teknik danışmanı olarak çalışacaktı. Malche Ankara liselerini geziyor ve hükümet de *Teşkilat Kanunu* taslağı hazırlıyordu. Tıp Fakültesinin İstanbul'a taşınması için Malche'ın başkanlığını yaptığı, Talim ve Terbiye Dairesi üyeleri Avni Başman ve Rüştü Uzel, Mühendis Mektebi Müdürü Kerim Erim ve Ankara Lisesi Müdürü Osman Horasanlı'nın da içinde bulunduğu bir *Islahat Komitesi* kurulmuştu.¹²⁴ Bu komite, Tıp Fakültesi'nin Beyazıt'a naklinin yanında, fakülte, mektep ve enstitülerin yeniden yerleştirilmeleri, Darülfünun'dan Üniversiteye alınacak hocaların tespit edilmesi gibi konularda

¹²⁰ Arslan, a.g.e., s.359–360..

¹²¹ **Talim Terbiye Heyeti**, Karar No:23, 06.03.1933.

¹²² Başar, a.g.m., s.51.

¹²³ **Cumhuriyet**, 23 Mart 1933, s.2.

¹²⁴ Öklem, a.g.e., s.124; Arslan, a.g.e., s.331.

hazırlıklar yapıp, Milli Eğitim Bakanlığı'na göndermiş ve Bakanlığın tasdik ettiklerini tatbika koymuştu.¹²⁵

Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey, 7-9 Mayıs 1933 tarihlerinde, Fakülte Reisleri, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili memurları ve Malche'nin de katıldığı toplantılar tertip etmiştir. Toplantılarda yapılan hazırlıklar ve yapılacak işler anlatılmış ve fakülte reislerinin birer layiha haline getirmeleri istenmiştir. Bunların haricinde, Darülfünun Divanı ve fakülte meclislerinin de düşüncelerini bildiren muhtıraları hazırlamaları kararlaştırılmıştır.¹²⁶

Bu sıralarda hükümet de Darülfünun'un ortadan kaldırılarak yerine İstanbul Üniversitesi'nin getirilmesi konusunda hazırladığı kanun tasarısını meclise veriyordu. Hükümet tarafından kabul edilen bu kanun tasarısına göre; Darülfünun 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren ortadan kaldırılıp, yerine İstanbul Üniversitesi'ni kurma görevi Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmişti. 1933 yılının Mayıs ayının sonlarına doğru, hükümetin de incelemesinden geçtikten sonra Darülfünun Kanunu Layihası TBMM'ye sunulmuştur.¹²⁷ Bu arada bazı gazetelerde hazırlanmış bulunan kanun layihasının metni de yayınlanarak kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Layihaya göre İstanbul Darülfünun'u ve ona bağlı bütün birimler, kadro ve teşkilatlarıyla birlikte 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren kaldırılacak ve Milli Eğitim Bakanlığı da aynı tarihten itibaren İstanbul'da İstanbul Üniversitesi adıyla bir üniversite kuracaktır. 31 Temmuz 1933 tarihinden 31 Mayıs 1934 tarihine kadar, İstanbul Üniversitesi'nin geçici bir öğretim kurulunun oluşturulmasından ve bu kurula da yabancı öğretim elemanları ile birlikte Türk öğretim elemanlarının atanmasından Milli Eğitim Bakanlığı sorumlu ve yetkili olacaktır. Ayrıca layihada İstanbul Üniversitesi'nin yeniden oluşturulacak öğretim kadrosunda görev alacak olan Darülfünun hocalarına eski maaşlarının verilmesi, yeniden atanacak olanlara da derecelerine göre maaş veya ücret verilmesi kararlaştırılmıştır. İstanbul Üniversitesi'nin geçici teşkilatının yapılmasından da Milli Eğitim Bakanı sorumlu tutulmuştur.¹²⁸ 14 maddeden oluşmuş bulunan kanun tasarısı 31 Mayıs 1933 tarihinde TBMM'de yapılan görüşmelerden sonra kabul edilmiş ve 6 Haziran 1933

¹²⁵ Arslan, a.g.e., s.332.

¹²⁶ Cumhuriyet, 8 Mayıs 1933s.1; Hâkimiyeti Milliye, 11 Mayıs 1933, s.1.

¹²⁷ Arslan, a.g.e., s.328.

¹²⁸ Arslan, a.g.e., s.326.

tarihinde (2252 sayılı İstanbul Darülfünunu'nun İlgasına ve Yeni Bir Üniversitenin Kurulmasına Dair Kanun)¹²⁹ yayınlanarak yürürlüğe girmiştir¹³⁰.

Reşit Galip, Üniversitenin nasıl olacağını, ondan neler bekleneceğini de şöyle belirtmiştir:

“Bugün kuruluşu başlayan İstanbul Üniversitesinin dünkü İstanbul Darülfünun'u ile hiçbir münasebeti yoktur. Üniversite yeni bir müessesedir. Geleneği kendisiyle başlayacaktır. Bu kurum, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Türkçe uygun bir ad buluncaya kadar ‘Üniversite’ unvanı taşıyacaktır. Yeni Üniversitemiz gerçekleri araştırmak ve derinleştirmek, bilgiyi derlemek, yükseltmek ve yaymak gayreti güder.

Profesör, sadece bir takdir makinesi değil, öğrenciye daima ilham veren, rehberlik eden, onun için çalışma ve araştırma şevkini daima coşkun tutabilen bir kaynaktır. Gerçek profesör, kendisi de bilimin daimi öğrencisi olandır. Yeni Üniversitenin en esası niteliği milliliği ve inkılâpçılığıdır. Milli tarih için yeni kürsüler kurulmuştur. Türk İnkılâbının ideolojisini Üniversite işleyecektir. O, İnkılâp ile aşk ve imanın kürsüsü olacaktır. Hangi fakültede olursa olsun her öğrenci ancak, orada bir sınav geçirdikten sonra diploma almayı görev ve onur bilecektir.

Her Profesör, her ders yılının başında, o yıl bütün dünyada kendi bilim koşuluna ait olup bitenleri yani fikir cereyanları, yeni eleştiri öngörülerini de eklemesiyle bir konferans verecektir. Bu konferanslar bir ay içinde en az bir yabancı dile çevrilerek basılacak, bütün dünya üniversitelerinde bilim koluna uygun kürsülere, enstitülere, bilim dergilerine ve akademilere gönderilecektir. Üniversitelerimizin çıkaracağı dergi, tertip edeceği bilimsel kongreler, yabancı ülkeler bilim kurumlarıyla sıkı bağlantı kurulmasına yarayacaktır. Türkiye’ de uluslararası büyük kongreler toplanmasında da hiçbir engel yoktur.

Yeni Üniversitenin özelliklerinden biri de bakalorya belgeleri olmadığından asli öğrenci sırasına giremeyen yurttaşlar için serbest dersler açmak olacaktır.

¹²⁹ **Düster**, Üçüncü Tertip, C.XIV, Ankara, Başvekâlet Matbaası, 1933, s.1229–1231.

¹³⁰ **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1933, s.1; Bu kanunun ilk iki maddesi şöyleydi: *Birinci Madde*: İstanbul Darülfünunu, ona bağlı bütün müessese, kadro ve teşkilatıyla beraber 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren kaldırılmıştır. *İkinci Madde*: Milli Eğitim Bakanlığı, 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren İstanbul Üniversitesi adıyla bir müessese kurmaya memurdur. Ali Rıza Başaran, **Üniversite ve Fakültelerle İlgili Kanun ve Yönetmelikler**, İstanbul, Bayrak Matbaacılık, 1987, s.24; Unesco Türkiye Milli Komisyonu, **a.g.e.**, s.244.Bkz. Başar, **a.g.b.**, s.58.

Öğrenciye daha iyi özel yaşam koşulları sağlamayı düşünüyor ve çarelerini arıyoruz. Öğrencinin ucuz ve temiz yaşayabileceği yurtlar açmak, buralar da mütalaa salonları, toplanma yerleri, spor, duş yerleri vücuda getirmek istiyoruz. Bu yurtlar öğrencinin evi halini almalı, içinde yaşamaktan mutluluk duyacakları, üstün anılarla ayrılacakları gerçek yuva olmalıdır.”¹³¹

Öncelikle Darülfünun’un kapatılması dolayısıyla açıkta kalmış olan çalışanlarına yeni bir iş buluncaya kadar maaşlarının verilmesine ve İstanbul Üniversitesi’ne de geçici bir kadro kurulmasına karar verildi.¹³²

Yeni kurulacak olan bu üniversitede görev alacak kadronun¹³³ tespiti için Bakanlık ve Malche araştırmalar yapıyordu. 15 Temmuz’da Reşit Galip, hazırlanan kadro ile beraber İstanbul’a gelmiştir. İslahat Komitesi Reşit Galip’in başkanlığında diğer meselelerle birlikte kadro üzerinde son görüşmeleri yapmıştır. Reşit Galip son şeklini verdiği ve bir kısım Darülfünun hocalarının üniversite geçici kadrosuna alındığı ve bir kısmının da hariç tutulduğu üniversite kadrosunu Dolmabahçe Sarayı’nda Atatürk’e göstererek kalanlar ve ihraç edilenler hakkında izahlarda bulunmuştur. Atatürk kadroya müdahale etmeyerek, bu husustaki sorumluluğu Reşit Galip’e bırakmıştır.¹³⁴ Kadro hazırlanırken, bazı hocalardan bilgiler alınmış, fakat varılan neticelerden o zaman Darülfünun Emin Vekili ve Tıp Fakültesi reisi olan Tevfik Salim Paşa dahi haberdar edilmemiştir. Bu hususta Tevfik Salim Paşa, kadronun son derece gizli tutulduğunu, kadroyu hazırlayanlardan başka kimsenin haberi olmadığını ve Reşit Galip’in bu işle bizzat uğraştığını belirtmiştir.¹³⁵

İstanbul Üniversitesi üç kaynaktan sağlanan öğretim üyeleriyle kurulmuştur. Almanya’dan gelenler,¹³⁶ Darülfünun’dan seçilenler ve daha önce yurt dışına gönderilenlerden geri dönenler. Almanya’dan gelenler: Bunlar Almanya’dan Türkiye’ye sığınan mültecilerdir. Hitler 1933 yılında iktidarı ele geçirmesinden sonra, ‘Devlet Memuriyetinin Meslek Olarak İfasına Yeniden Dönüş’ kanununu

¹³¹ M. Fethi Ülkü, **a.g.m.**, s.246; **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1933, s.1-2.

¹³² **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1933, s.1.

¹³³ Yeni kurulacak kadroya ilişkin itirazlar olmuş bu da basına yansımıştır. Bkz. Yunus Nadi, “Üniversite Kadrosuna karşı İlk İtirazlar”, **Cumhuriyet**, 28 Temmuz 1933, s.1,6.

¹³⁴ Arslan, **a.g.e.**, s.334.

¹³⁵ **Cumhuriyet**, 5 Temmuz 1933, s.1.

¹³⁶ Getirilecek yabancı Profesörlerin sayısının daha sonra azaltılmıştır. Bkz. “Fazla Ecnebi Profesör Getirilmesinden Şimdilik Vazgeçildi”, **Akşam**, 2 Eylül 1933, s.1.

çıkarmıştır. Bu kanunla bütün memurların kadroları askıya alınmıştır. Yine bu kanuna göre ‘arî ırka mensup olmayan’ bütün bilim adamları işten atılmıştır. “Nazi Almanyası’ndan kaçan Yahudi ve Anti-Nazi öğretim üyelerinin de bu üniversiteye yerleştirilmesi için de “Notgemeinschaft Deutcher Wissenschaftler im Ausland” adındaki bir örgüt de Philip Schwartz’ı Türkiye’ye göndermiştir.¹³⁷ İsviçre’nin Zürih şehrinde bulunan “Beynelminel Profesörler Cemiyeti”nin başkanı olan Schwartz, Reşit Galip’e uluslararası alanda ün yapmış profesörlerin listesini sunmuştur.¹³⁸ Bu bilim adamlarının Türkiye’ye getirilip anlaşma yapılması konusunda Reşit Galip şunları söylemiştir:

“...500 yıl kadar önce İstanbul’u kuşattığımız zaman Bizanslı bilginler İtalya’ya göç etmişler ve buna engel olamamıştık. Bunun sonucu Rönesans gerçekleşti. Bugün Avrupa’dan bunun karşılığını alıyoruz. Bilim ve yöntemlerinizi getirin, gençlerimize bilginin yollarını gösterin.”¹³⁹

Yapılan çalışmalar sonucunda 30 yabancı öğretim üyesi ile sözleşme imzalanmıştır.¹⁴⁰

Darülfünun’dan seçilenler; kapatılan kurumdaki 240 üye ve yardımcısından 83’ü üniversiteye atanmıştır. 83’ün 17’si profesördür. 88 Profesörden 71’i tasfiyeye uğramıştır. *Yurtdışından gelenler;* Cumhuriyet’le birlikte çok sayıda yetenekli genç, doktora için yurtdışına gönderilmiştir. Bunlardan ülkeye dönenler üniversiteye alınmışlardır.¹⁴¹

Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip kendisine Üniversitede bir oda hazırlatarak buradan çalışmalarını daha yakından takip edebilme fırsatı bulmuştur. Tüm bu hızlı çalışmaların sonunda 31 Temmuz 1933 tarihinde üniversitenin yeni kadrosu açıklanmıştır.¹⁴² Buna göre; Tıp, Fen, İlahiyat, Hukuk, Edebiyat Fakülteleri, Eczacılık

¹³⁷ Hirsch, **a.g.e.**, s.222.

¹³⁸ **A.y.;**

¹³⁹ M. Tahir Hatipoğlu, **Türkiye Üniversite Tarihi**, Ankara, Selvi Yayınevi, 2000, s.128; Ayrıca Reşit Galip yapılan çalışmalara duyduğu güveni basına yaptığı açıklamalarla ilan ederken, yeni Üniversite’nin dünyanın en yüksek bilim kurumlarından biri haline getirileceğini ifade ediyordu. Bkz. **Cumhuriyet**, 20 Temmuz 1933, s.1.

¹⁴⁰ **Cumhuriyet**, 13 Temmuz 1933, s.2.

¹⁴¹ Hatipoğlu, **a.g.e.**, s.130.

¹⁴² “Üniversitenin Kadrosu Ali Tasdika İkran Etti”, **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1933, s.1, 6.

ve Dişçilik Okullarından toplam 92 kişi çıkarılmış, 59 kişi görevde kalmıştır.¹⁴³ Hazırlanmış olan bu kadro Mustafa Kemal'in onayına sunulmuş ve hemen ardından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. 31 Temmuz 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi, Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in de katıldığı bir törenle açılmıştır.¹⁴⁴

Mustafa Kemal 1933 yılında yaptığı konuşmasında üniversite tesisine verdiği önemi, yarım tedbirlerin kısır olduğuna dair şüphesinin olmadığını, bütün işlerde olduğu gibi eğitimde ve kurulan üniversitede radikal tedbirlerle yürümenin kesin karar olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵

Yeni düzenlemeye göre, Darülfünun kadrosundaki hocaların büyük kısmı kadro dışı bırakılmış, bunların yerine yabancı profesörle anlaşma yapılmıştır. Bazı istisnalar dışında tüm dersleri yabancı hocalar verecekti. Ayrıca kadroya alınacak diğer elemanlardan asistanlar profesörler tarafından seçilecek, öğretmen yardımcılarını da sınavla alınacaktı.

Darülfünun'un kaldırılıp yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulmuş olması halkın çoğunluğunu memnun ettiği gibi, buna karşı çıkanlar da vardı. Özellikle Darülfünun'da çalışan ve yeni üniversitenin kadrosuna alınmayıp işsiz kalan birçok insan yapılan bu elemeyi eleştiriyordu.

İstanbul Üniversitesi tıp, hukuk, fen ve edebiyat fakülteleri ve sekiz enstitüden meydana geliyordu. Bunun yanında Türk inkılâp ideolojisini de inceleyecek olan üniversitede *Türk İnkılâbı Enstitüsü* de kurulmuştu.

Alışlagelmiş yarım gün ders işleme sisteminden farklı olarak tüm gün eğitime geçmişti. Üniversitenin ders programı profesörler henüz tamamlanmadığı için hazırlanamıyordu. Ancak profesörler işlerine başladıkça programlar yapılıyordu. Bu profesörlere üniversite dışında çalışmalarını ya da muayenehane açmalarını

¹⁴³ **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1933, s.1-2.

¹⁴⁴ 27 Temmuz günü, Darülfünun kapısında yazılı olan "İstanbul Darülfünunu" levhası kaldırıldı ve yerine "İstanbul Üniversitesi" levhası takıldı. Bkz. **Cumhuriyet**, 28 Temmuz 1933, s.1,6; Yunus Nadi köşesinde Üniversite'yi destekleyen bir yazı yazıyor ve şöyle diyor: "...Onu dünden beri artık başlamış olan yepyeni hayatında en büyük ümitlerle ve bütün dikkatimizle takip edeceğiz." Bkz. **Cumhuriyet**, 2 Ağustos 1933, s.1-2.

¹⁴⁵ Ergün, **a.g.e.**, s.121; Arslan, **a.g.e.**, s.325.

yasaklanmıştı. Darülfünun'un kapatılmasından sonra görevden alınan bazı öğretim üyelerine ise *Telif ve Tercüme Heyeti*'nde çalışma fırsatı verilmiş fakat bu sırada üniversite kurma çalışmalarında aksaklıklar olmuştu. Önce Üniversite Emni ve Fen ve Edebiyat Fakültesi başkanları, ardından da sağlık sorunları nedeniyle Reşit Galip istifalarını vermişlerdi. Daha sonra Emin ve Edebiyat Fakültesi Başkanı görevlerine geri dönseler de, Fen Fakültesi başkanı dönmemiştir.

Öğretim üyeleri konusunda baş gösteren bazı problemler de vardı. Örneğin, bir takım profesörlere üniversite dışındaki görevlerini bırakıp üniversitede çalışmaları söyleniyor iken aynı zamanda zaten üniversitede çalışmakta olan bazı profesörler de maaşlarının azlığından ötürü işi bırakıyorlardı. Ayrıca yurtdışından çağrılacak profesörler davet edilmiyordu. Halen Fen ve Tıp fakültelerinde öğretim üyesi açığı devam ediyordu. Avrupa'daki profesörlerin de çağrılması için Başbakan Malche'a direktifler veriyordu.

Malche 5 Nisan 1934'te Türkiye'den ayrılırken verdiği mesajlarda, üniversitede görev alan profesörlerin çok donanımlı ve iyi olduklarını, onları çöktürmek amacıyla yapılan tüm propagandaların yersiz ve yanlış olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁶

Darülfünun'da çalışanların işten çıkarıldıktan sonra emeklilikleriyle ilgili tüm mali sorumluluğun üniversite bütçesine verilmesiyle zorluklar yaşayan üniversitenin bütçesi genel bütçeye bağlanmış bunun yanı sıra, yabancı öğretim üyelerinin maaşları ve üniversitenin inşaat ve tamirâtı için harcanan bütçenin de çözümü için kanunlar çıkarılmıştır.

Bu arada Haydarpaşa'da bulunan Tıp Fakültesinin İstanbul tarafına alınması girişimi daha önce genişçe tartışmaya yol açmıştı.¹⁴⁷ Reşit Galip 7 Haziran 1933 de verdiği demeçte konuyu şöyle değerlendirdi:

“İyi bilinmelidir ki Tıp Fakültesinin İstanbul'a nakli ile ilgili tartışmalar Tıp Fakültesinin Haydarpaşa'ya nakli gününden oluşur. Mektebi Tıbbiyeyi Askeriye olarak

¹⁴⁶ Ergün, a.g.e., s.146.

¹⁴⁷ *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1933, s.3.

Haydarpaşa'da kurulması, hürriyet fikrinin ilk kaynağı olan Askeri Tıbbiye (Mektebi Tıbbiye-i Şahane)'nin İstanbul'dan deniz aşırı bir yere sürülmesi ve Hürriyet mefkûresinin o zamanki zihniyete göre Selimiye Kışlasının süngü ve dipçığı altına sokulması maksadından doğmuştur.”¹⁴⁸

Tüm eleştiri ve engellemelere karşın Reşit Galip Tıp Fakültesinin İstanbul tarafına naklini gerçekleştirdi. Bu önemli bir başarıydı.

Bunun yanı sıra Akil Muhtar Özden, Mazhar Osman, Hulusi Behçet, Tevfik Salim Sağlam Paşa, Neşet Ömer gibi kendi alanlarında ünlü Türk hocaların İstanbul Tıp Fakültesi kadrosunda yer almış olmaları sonucunda İstanbul Tıp Fakültesi, 1933'teki Atatürk'ün Üniversite Reformu'ndan sonra Avrupa'nın en önemli tıp fakültelerinden biri haline gelmiştir.

Üniversite ile Türk inkılâpları arasında sıkı bir ilişki kurulmalıydı. Bu amaçla üniversitede bir Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü¹⁴⁹ kuruldu ve üniversite öğrencilerine bu dersler son sınıfta okutulmaya başlandı. Bu dersten geçmeyen diploma alamayacaktı.

¹⁴⁸ **Cumhuriyet**, 8 Haziran 1933, s.1-2; Osman Ergin, **Türkiye Maarif Tarihi**, C.III, İstanbul, Osmanbey Matbaası, 1941, s.1026.

¹⁴⁹ Ülkenin gerek önder ve yöneticileri gerekse aydınlarının ifadelerinden, İstanbul Üniversitesi'nin Türk devriminin bir parçası olması isteği anlaşılmaktadır. Zira 1933 reformunun da temel hedefi bu olmalıydı. Nitekim Türk devrim ideolojisini işleyip geliştirmesi için kurulan İnkılâp Enstitüsü, yeni üniversitenin milli ve inkılâpçı niteliğini ortaya koymaktaydı. Bkz. Erantepli, **a.g.t.**, s.78-79; Daha reformun ilk günlerinde kimi yazarlar yeni üniversitenin '*inkılâpçı*' bir nitelik taşıması gerektiğini dile getiriyorlardı; “Bütün sosyal bilimler, Türk inkılâbına göre mütalaa edilecek ve bütün öğrenciler hangi üniversiteden olursa olsun, diplomasını alabilmek için inkılâp enstitüsünde imtihan verecektir. Yani Türkiye'de tahsil görmüş meslek erbabı için birinci şart inkılâpçı olmaktır. İnkılâptan imtihan veremeyen hayattan dönecektir. Darülfünun milli inkılâp hareketlerine karşı hissizliği ve yeni Türk üniversitesini her şeyden evvel milli inkılâp fikriyatını kavrayacak şekilde teşkilatlanmasını, bu yeni müessesenin kuruluş gerekçesinde resmi ifadesini bulmuştur. İşte İnkılâp Enstitüsü, bu gerekçenin ifade ettiği zarurete cevap olmak için kurulmuştur. İnkılâp Enstitüsünün milli hayatımız ve inkılâp kültürümüz için anlamı, yeni Türk üniversitesinin açılış töreninde şu şekilde izah olundu; “*Üniversitenin en birinci vasfı, milliliği ve inkılâpçılığıdır. Türk inkılâbının ideolojisini yeni üniversite işleyecektir. Bu maksatla kurulan Türk İnkılâp Enstitüsü, üniversitenin en mühim cihazıdır. Ve bu cihaz yalnız orada çalışanların değil, talebesinden profesörüne kadar bütün üniversitenin, Cumhuriyet münevverlerinin, bütün memleketin mahdır. Herkes onun talebesidir*”. Hükümetin bu emir ve izahının manası kısa fakat açıktır; *İnkılâp Enstitüsünün vazifesi, inkılâbın ideolojisini yapmaktır*”. Bkz. Şevket Süreyya (Aydemir), “İnkılâbın İdeolojisi, İnkılâp Kürsülerinde İnkılâp İlmileşmelidir”, **Kadro**, C.III, Sayı 28, Nisan 1934, s.5-6; Yeni üniversite, Türk inkılâbının ideolojisini oluşturacak ve işleyecekti. Böylelikle inkılâp felsefesinin bir yandan yurt içinde perçinlenmesi hedeflenirken, öte yandan Türk inkılâbının yurt dışına da nüfuz etmesi bekleniyordu. Nitekim Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey'in Türk İnkılâp Enstitüsündeki derslerinde, Türk inkılâbının '*evrensel*' niteliğine işaret eden şu sözleri, yeni üniversitenin söz konusu bu amacını ortaya koymaktır; “Türk inkılâbının tesirleri yalnız bu topraklara münhasır değildir. Zira o mevzi bir hadise değildir. Türk inkılâpı cihan-şümûldür, örnekler” Bkz. Şevket Süreyya (Aydemir), **a.g.m.**, s.8.

Üniversite ülke sorunlarını her yönüyle ele almalı, araştırmalı ve ulusla üniversite arasında bir bağ kurulmalıydı. Bu amaçla bilimsel enstitüler kurulmalıydı.¹⁵⁰

Ayrıca yüksekokullar, fakülte yönetim kurulu ve enstitüler ve bunların işleyişleriyle ilgili olarak kanunlar çıkarılmıştı.¹⁵¹

Bütün bu çalışmaların sonucu olarak Türkiye’de modern bir üniversitenin temelleri atılmış, Türkiye’nin hedefleriyle orantılı, Avrupa üniversiteleri standartlarına yaklaşmış bir üniversite kurulmuştur.

VII. Milli Eğitim Bakanlığı’ndan İstifası

Üniversite reformundan memnun olanların yanında, reformun eksik ve yanlış yapıldığını öne sürenler de olmuştur. Reforma karşı yönetilen eleştiriler, hem öğretim elemanlarının seçiminde kullanılan ölçütlerin belirgin olmaması, hem de İslahat Komitesi’nin alanın uzmanı bilim adamlarından oluşturulmamış olması noktalarında yoğunlaşmıştı.¹⁵² 2252 sayılı kanun ve uygulamaları yalnız kamuoyunda eleştirilmekle kalmayacak, bir sonraki aşamada yeni üniversitenin Emine Neşet Ömer Bey ile Edebiyat Fakültesi Reisi Fuat Bey’in de görevlerinden çekilerek uygulamaları protesto etmelerine kadar varacaktır.¹⁵³

Edebiyat Fakültesi’nin 2 Ağustos 1933 gün ve 1 sayılı tezkeresiyle Fakülte kadrosundaki Türk İnkılâbı Kürsüsü hocalığının, inkılâpları bizzat yaşayan ve yakından bilen bir kişi olan Reşit Galip tarafından kabul edilmesini istenmiş ve bu duruma Üniversite Emine Neşet Ömer Bey tarafından da *yürekten iştirak* edildiği

¹⁵⁰ Ergün Aybars, **Atatürkçülük ve Modernleşme**, İstanbul, Ercan Kitabevi, 2003, s.43–44.

¹⁵¹ Başaran, **a.g.e.**, s.26.

¹⁵² 1933–1952 yılları arasında Türkiye’de kalan, ayrılırken bir rapor veren Ord. Prof. Philipe Schwartz, 1933 reformunun bekleneni vermediğini, bunun da başlıca şu nedenlerden ileri geldiğini öne sürer: 1-Birçok Türk aydınındaki yetersizlik duygusu ve bunun sonucu olarak böbürlenmek, gerçekten çalışkan, başarılı olanları çekememek. 2-Yine bu aydınlardaki güvensizlik duygusu ve bunun sonucu olarak da bizzat bilimsel çalışmaya değil, mevki ve makamlara, özel işlere önem vermek. Bkz. Akyüz, **a.g.e.**, s.327.

¹⁵³ **Cumhuriyet**, 11 Ağustos 1933, s.1; **Cumhuriyet**, 12 Ağustos 1933, s.1,6.

belirtilerek Reşit Galip'e bildirilmiştir.¹⁵⁴ Reşit Galip de bu teklifi kabul etmiştir.¹⁵⁵ Bu durum, Yalova'da bulunan Atatürk tarafından hoş karşılanmamış, Üniversite Emni Neşet Ömer ve Edebiyat Fakültesi Reisi Fuat Köprülü'ye bu meselenin aslının nasıl olduğunu sormuştur. Köprülü ve Neşet Ömer Beyler de Reşit Galip'in kendilerine Atatürk'ün bu kürsüyü kendisine verilmesini istediğini bildirmesi üzerine işlemin yapıldığı cevabını vermişlerdir.¹⁵⁶ Neşet Ömer ve Fuat Köprülü, Reşit Galip'in teklifini Atatürk'ün bir emri olduğu için kabul ettiklerini ayrıca belirtmişlerdir. Atatürk kendisinin söylemediği bir şeyin emriymiş gibi nakledilmesinden dolayı Reşit Galip'e çok kızmıştır.¹⁵⁷

Reşit Galip, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Başkanlığı'nı Mustafa Kemal'i durumdan haberdar etmeden kabul edince yaşanan bu olay Mustafa Kemal ile Reşit Galip arasında bir soğumaya neden olmuştur. Reşit Galip bu olayın ardından İsmet Paşa'ya bir mektup yazmıştır. Mektupta şöyle yazmaktadır:

“...Türkiye Cumhuriyeti'nin maarife vermekte olduğu büyük ehemmiyet malumdur. İki seneden¹⁵⁸ beri Türk maarifini arzu olunan gayeye yükseltmek için elimden geldiği kadar çalıştım, buna şeflerimin şahit olduğuna kaniim. Bundan çok müteşekkirim. Ancak benim gördüğüm şudur ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür faaliyeti o kadar yüksek, faal teşebbüs ister ki, bunu benden daha iyi yapan bir idealist benim yerime geçmekle bizzat tavassut benim için şerefli bir vazife olacaktır. Bu vazifemi, yerimi Büyük Başbuğ'umuzun nokta-i nazarını bundan daha muvaffakiyetle yapabileceğine kani olduğum arkadaşlara bırakmaktır...

...Vicdanen müsterih olarak yerime seçeceğiniz büyük kıymetli arkadaşımızın muvaffakiyetini temenni ile müsterihim. Bana gerek zat-ı devletlilerinin ve gerek bütün heyet-i vekile arkadaşlarımızın mütesanit yardımları büyük oldu. Riyaset-i devlet büyük himayenizle ifa etmiş olduğum Maarif Vekilliği'nin bende bir hatıra bırakmış olduğunu arz ederim efendim.”¹⁵⁹

İsmet Paşa, 13 Ağustos 1933'te Mustafa Kemal'e yazdığı tezkerede Reşit Galip'in sağlık problemleri nedeniyle Milli Eğitim Bakanlığı'ndan istifa etmesinin

¹⁵⁴ **Cumhuriyet**, 3 Ağustos 1933, s.1,4.

¹⁵⁵ **Cumhuriyet**, 6 Ağustos 1933, s.1,4; Koçer, **a.g.e.**, s.43.

¹⁵⁶ Arslan, **a.g.e.**, s.369.

¹⁵⁷ **A.y.;**

¹⁵⁸ Burada iki seneden kasıt (Eylül) 1932 – (Ağustos) 1933 tarihleridir.

¹⁵⁹ Necdet Sakaoğlu, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, [y.y.], 1989, s.49.

gerekliliğini bildirmiştir. Mustafa Kemal de istifayı kabul etmiştir.¹⁶⁰ Bu gelişmeler üzerine Reşit Galip de bu emr-i vaki ile Milli Eğitim Bakanlığı'na bırakmış ve bedeni yorgunluğunu gerekçe göstererek görevinden çekilmiştir.¹⁶¹ Milli Eğitim Bakanlığı'na vekâleten Sıhhiye Vekili Dr. Refik Saydam getirilmiştir.¹⁶² Aynı gün daha önce istifa etmiş bulunan üniversite Emni Ömer Bey ile Edebiyat Fakültesi Reisi Fuat (Köprülü) Bey istifalarını geri almışlardır. Böylece Ömer Bey ile Fuat Bey, uygulamaların sorumlusu olarak gördükleri Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in görevden çekilmesini sağlamışlardır.¹⁶³ Reşit Galip'in 19 Eylül 1932'de başlayan Milli Eğitim Bakanlığı hayatı 13 Ağustos 1933'te sona ermiştir.¹⁶⁴ Neticede, Reşit Galip'le beraber Darülfünun'un ilgasını gerçekleştiren ve hocaların tasfiyesinde önemli rol oynayan Islahat Komitesi'nin Kerim Erim hariç, diğer bütün üyeleri Reşit Galip'in görevden alınmasından sonra Üniversite'den uzaklaştırılmış ve komite feshedilmiştir.¹⁶⁵

İstanbul Üniversitesi reformunu gerçekleştiren Reşit Galip, bu icraatıyla o gün için her ne kadar herkesi memnun edememişse de daha sonraki yıllarda olumlu meyvelerini vermeye başlayan çağdaş bir Türk üniversitesini kuran Milli Eğitim

¹⁶⁰ Bu konuyu Ali Arslan şöyle dile getiriyor: “12 Ağustos tarihinde Başvekil, Maarif Vekili, Neşet Ömer ve Fuat Köprülü Yalova'da bulunmaktadırlar. Reşit Galip Bey, Hikmet Bayur'la beraber Atatürk'le Darülfünun'da olanlar hakkında bir görüşme yapar. Bu görüşmede Atatürk'ün; İnkılâp Tarihi'ni Mareşal Fevzi Çakmak'ın okutabileceğini, kendisinin okutamayacağını söylemesi ve *esasen, arkadaşlar sizden çok şikâyetçi, bir müddet çekilseniz iyi olur* diye görüş belirtmesi üzerine Reşit Galip, Maarif Vekilliği görevinden istifa eder. Daha sonra Neşet Ömer ve Fuat Köprülü ile görüşen Reşit Galip Bey, onların istifa mektuplarını yırtar ve kendisinin istifa ettiğini onlara açıklar.” Bkz. Arslan, **a.g.e.**, s.370–371.

¹⁶¹ **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1933, s.1–2; Reşit Galip, Kafkas savaşına katıldığı sırada ağırca bir rahatsızlık geçirmiş, Arabistan'da da sağlığı bozulmuştu. Köycülükle meşgul olduğu yıllarda zor kuşular altında çalışmıştı. Tabipliği, milletvekilliği, özellikle bakanlığı sırasındaki yoğun çalışmalar, Hele üniversitenin kurulması görevi gibi ağır sorumluluklar onu son derece yormuştu. Gürbüz görünümüne karşın bünyesi zayıftı. Sık sık hastalanıyordu. Ama gene de görevini ihmal etmiyordu. Bakanlığının son günlerinde doktorlar ona kesin dinlenmesini söylemişlerdi. Bu da Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı'ndan istifasını kamuoyuna daha münasip bir açıklama yapmasına imkân verdi: “İki haftadır devam eden rahatsızlığımın uzunca bir dinlenme ile iyileşeceğini doktorlar söyledi. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığından affımı Başvekil Paşa Hazretlerinden rica ettim. Kabul buyurdular. Milli Eğitim işleri Sağlık Bakanı Dr. Refik Beyefendi tarafından ifa edilecektir. İlköğretim, orta mesleki öğretim, halk eğitimi, köycülük, güzel sanatlar, müzeler, kütüphane, milli müze, İstanbul Üniversitesi gibi başlamış işler Cumhuriyet'in en kıymetli yöneticilerinden Refik Bey'in çalışmaları ile en iyi sonuca ulaşacaktır.” Bkz. “Reşit Galip”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, Unesco Milli Komisyonu, 1987, s.249.

¹⁶² **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1933, s.1–2.

¹⁶³ Başar, **a.g.b.**, s.60.

¹⁶⁴ Ragıp Nurettin Ege, Reşit Galip'in istifasına şöyle bakıyor: “...Hatta dikkat edilirse görülür ki, on ay kadar bir vekillik ettikten sonra bu makamdan ayrılmasına da yine bu davanın (Üniversite Reformu) bir kısmı olan İnkılâp Kürsüsü meselesi sebep olmuştur. Reşit Galip bu şekilde bir unvana gelip dayanan siyasi bir kazaya-daha açıkçası bir komploya-kurban edilmeseydi, kendisinden maarifimiz sahasında çok istifade etmek imkânı vardı. Bkz. Ragıp Nurettin Ege, “Reşit Galip Maarif Vekilliği”, **Dr. Reşit Galip**, s.130.

¹⁶⁵ Arslan, **a.g.e.**, s.372.

Bakanı olarak Türk Eğitimi tarihine adını yazmıştır. Bu yüksek öğrenim hayatının başlangıcında da gerek yerli hocalar gerekse Avrupa'dan getirilmiş hocalar önemli bir rol oynamış, birikim ve eğitim anlayışlarıyla en iyi şekilde eğitim vermeye gayret etmişlerdir. Bu ilk niversitenin kuruluşundan sonra Türkiye'de zaman içinde birçok niversite kurulmuş ve Türkiye ağdaş eğitim seviyesine yükselmiştir.

SONUÇ

Hayatı boyunca ülkesine faydalı olmak için azimle ve bitmeyen bir vatan aşkıyla çalışan Dr. Reşit Galip, Türk insanına birçok eser bırakmıştır. Tüm hayatını Türkiye için çalışarak geçirmiş, ülkenin hak ettiğini kazanması için canla başla işlerine sarılmıştır. Daha öğrencilik yıllarında gösterdiği mücadele ile halkçı ve köycü olarak tanımlanan Reşit Galip'in bir yılı bile doldurmayan (19 Eylül 1932 – 13 Ağustos 1933) Milli Eğitim Bakanlığı süresince, ilkokullardan üniversiteye kadar tüm okulları içine alan milli kültür davalarının öz kaynakları ile geniş bir halk eğitimi etrafında esaslı problemler ele alınmıştır.

Halk üniversiteleri ve yüksek okulları niteliğinde bir halk terbiyesi faaliyetini başlatmış, halk kitapları yayımını yaptırmış ve Halk Eğitim Şubesi Müdürlüğü'nü kurmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın görev ve sorumluluklarını tayin eden ilk merkez teşkilatı kanunun çıkarılmasını sağlamış, Periyodik olarak toplanacak Maarif Şurasının kuruluşunu gerçekleştirmiştir.

Özellikle köycülük çalışmalarıyla ülkenin belki de baş edilmesi en zor sorunlarından birinin çözümüne katkıda bulunmuştur. Yatılı köy bölge okulları ve pansiyonlu okulların kurulmasını sağlamış, köy okullarının tam teşkilatlı hale getirilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Eğitim yolu ile köylerin kalkındırılması yoluna gidilmiştir. Bu maksatla kurulan Köy İşleri Komisyonu ve aynı zamanda Köy Enstitüsüyle sonuca ulaşan köy öğretmeni yetiştirilmesi yolunda en önemli çalışma olan köy öğretmenin nitelikleri onun zamanında belirlenmiştir.

Hala İlköğretim okullarında her sabah tekrarlanan *Öğrenci Andı* Reşit Galip tarafından hediye edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin milli birliğinin destekleyicisi olarak Türk dili ile ilgili çalışmalara her zaman önem vermiştir. İlk Türk Dil Kurultayı O'nun zamanında gerçekleşmiş ve Türk dilinin yabancı unsurlardan arındırılması faaliyetleri hız kazanmıştır. Aynı şekilde Türk tarihi ile ilgili olarak da sahip olduğu özel ilgiyle hareket etmiştir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin yoğun çalışmaları Reşit Galip zamanında olmuştur. O koyu bir Mustafa Kemal hayranı ve taraftarı olduğunu her zaman ve her hareketinde belli etmiş ve daima Gazi'nin ışığında ilerlemiştir. Türk tarih tezinin oluşumuna katkıda bulunmuş ve bu konuda Osmanlı Devleti tarih anlayışının Türk Milletini inkâr ettiğini ancak Atatürk tarih tezinde tek konu olarak milletin ele alındığını, milletin araştırılıp anlatıldığını belirtmiş ve milletin hayatına, geleceğine ait saptama ve hedefleri de ancak onun tarihinden çıkarılacağını savunmuştur.

Ayrıca Türkiye'nin geleceği adına çok büyük bir adım atmış, Darülfünun'un ıslahı çalışmalarına da girişmiştir. İstanbul Üniversitesi'nin yeniden ve çağdaş bir sistemle kurulmasına ait hazırlıklar ve üniversite reformu Reşit Galip zamanında başarılımıştır. İstanbul Darülfünun'un ıslahı hareketlerinde de Milli Eğitim Bakanı olarak elinden geleni yapmıştır. Ülkeye kazandırdığı batı seviyesindeki üniversite ile tüm Türk halkı adına büyük bir kalkınmışlığın öncüsü olmuş, milletin çıkarları için gözünü kırpmadan tüm fedakârlıkları yapmıştır. Bu konuda yaptığı tüm çalışmalar kendisinin de belirttiği gibi bir başkasının zorlukla ya da hiç bir şekilde başaramayacağı türdendi. Bu sebeptendir ki Mustafa Kemal kendisini Milli Eğitim Bakanlığı'na en uygun aday olarak görmüş ve bu göreve getirilmesini sağlamıştır. Reşit Galip'in kısa ömrüne rağmen elde ettiği başarılar sonucunda İstanbul Üniversitesi İnkılâp Tarihi Kürsüsü'nün profesörlüğünü Gazi'ye danışmadan alması Mustafa Kemal ile Reşit Galip'in arasının açılmasına neden olmuştur. Bu olayın ardından zaten Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı hayatı son bulmuştur.

Hassas olan bünyesi zaman zaman O'nun istediği hızda çalışmasına izin vermese de O tam bir milliyetçilik örneği gösterip karşısına çıkan engellerin kendisini durdurmasına izin vermemiş her türlü koşulda işlerini tamamlamaya gayret göstermiştir. Reşit Galip 41 yılı bulan ömründe her zaman farklı alanlarla da ilgilenen bir devlet adamı olmuştur. Reşit Galip tüm çalışmaları boyunca yıllardır

Türk halkının ihtiyacı olan milli duyguları kabartmış, milliyetçilik duygusunu kendi hissettiği kadar tüm halka da aşılarmıştır. Reşit Galip'in vefatı üzerine görevleri sırasında da kendisine çoklukla destek olan basın-yayın organları da O'nun ne derece değerli, ne derece çalışkan ve ne derece işine sağdık bir devlet adamı olduğu, ölümünün ülke için büyük bir kayıp olduğunu yazmışlardır.

Tüm bu gelişmelerin ışığında söyleyebiliriz ki, Dr. Reşit Galip tam bir fikir adamı, araştırmacı, tarihçi, eğitimci, halkçı, iyi bir milliyetçi ve başarılı bir devlet adamıydı. Vatanının çıkarları ve gelişimi için hiç bir fedakârlıktan kaçınmayacak kadar vatanına milletine bağlı, bir o kadar da çalışkan ve dürüst bir siyasetçiydi.

BİBLİYOGRAFYA

I – RESMÎ YAYINLAR

**Birinci Türk Dili Kurultayı
Müzakere Zabıtları:** İstanbul, 1933.

Birinci Türk Tarih Kongresi, Ankara,
T.C. Maarif Vekâleti, 1932.

Düster, Üçüncü Tertip, C.XIV, Ankara,
Başvekâlet Matbaası, 1933.

Talim Terbiye Kurulu Kararı:

Karar No:167, 17.09.1932;

Karar No:175, 26.09.1932;

Karar No:20, 11.02.1933;

Karar No:23, 06.03.1933;

Karar No:31, 23.03.1933;

Karar No:100, 13.05.1933;

Karar No:114, 20.06.1933;

Karar No:123, 29.06.1933;

Karar No:227, 08.11.1933.

**T.B.M.M. Azasının Tercümeihal
Kâğıdı Örneği** No:455.

TBMM Zabıt Ceridesi:

Devre IV, i.52, C.I, 17.05.1933;

Devre IV, İ:65, C.I, 03.06.1933.

II – KİTAPLAR

Adivar, Abdülhak Adnan:

Osmanlı Türklerinde İlim, Remzi
Kitabevi, İstanbul, 1982.

Akçura, Yusuf:

Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri,
Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları,
1981.

- Akyüz, Yahya: **Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2001.
- Ali Haydar: “Reşit Galip Ve Köycülüğü”, Ahmet Şevket Elman, **Dr. Reşit Galip**, Yeni Matbaa, Ankara, 1955, s.82–83.
- Arıburnu, Kemal: **Atatürk ve Çevresindekiler**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994.
- Arslan, Ali: **Darülfünun’dan Üniversiteye**, İstanbul, Kitapevi Yayınları, 1995.
- Atatürk Araştırma Merkezi: **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, C.I, 1977.
- Ayas, Nevzat: **T.C. Milli Eğitim Kuruluşları ve Tarihçeleri**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1948.
- Aybars, Ergün: **Atatürkçülük ve Modernleşme**, İstanbul, Ercan Kitabevi, 2003.
- Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam 1884–1938**, C.I, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1976.
- _____ **Tek Adam 1922–1938**, C.III, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999.
- Aydoğan, Metin: **Türkiye Üzerine Notlar**, İzmir, Umay Yayınları, 2005.
- Ayni, Mehmet Ali: **Darülfünun Tarihi**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2007.
- Baltacıoğlu, İ.H.: **Halkın Evi**, Ankara, CHP Halkevleri Bürosu Yayınları, 1950.
- Banoğlu, Niyazi Ahmet: **Nükte ve Fıkralarla Atatürk**, İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1990.
- Barut, Mustafa: “Dr. Reşit Galip Zamanı ve Düşünce Sistemi”, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi A.B.D., İstanbul, 1993.

- Başar, Erdoğan: **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri 1920–1960**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.
- Başaran, Ali Rıza: **Üniversite ve Fakültelerle İlgili Kanun ve Yönetmelikler**, İstanbul, Bayrak Matbaacılık, 1987.
- Başgöz, İlhan – Wilson, Howard: **Türkiye Cumhuriyeti’nde Eğitim ve Atatürk**, Ankara, Dost Yayınları, 1968.
- [Baydur], Reşit Galip: **Köy Muallimleri İle Sıhî Muhasebe**, İstanbul, [y.y.], 1933.
-
- “Bugünkü Türk Kadını”, Ahmet Şevket Elman, **Dr. Reşit Galip**, Yeni Matbaa, Ankara, 1955, s.65.
- Behar Ersanlı, Büşra: **İktidar ve Tarih**, 2.bs., İstanbul, Alfa yayınları, 1996.
- Berkes, Niyazi: **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Binbaşıoğlu, Cavit: **Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1995.
- Çakan, Işıl: **Konuşunuz, Konuşturunuz**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004
- Çaycı, Abdurrahman: “Atatürk, Bilim ve Üniversite”, **I. Uluslar arası Atatürk Sempozyumu** (Açılış Konuşmaları-Bildiriler) 21–23 Eylül 1987, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, 1998, s.232.
- Çeçen, Anıl: **Halkevleri**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2000.
- Doğan, Fazıl: “Reşit Galip ve Türk Köycülüğü”, **Dr. Reşit Galip**, [Haz.] A.Şevket Elman, Ankara, Yeni Matbaa, 1955, s.79–80.
- Eğe, Ragıp Nurettin: “Reşit Galip Maarif Vekili”, Ahmet Şevket Elman, **Dr. Reşit Galip**, Yeni Matbaa, Ankara, 1955, s.129–131.

- Eliçin, Emin Türk: **Kemalist Devrim İdeolojisi**, İstanbul, Ant Yayınları, 1971.
- Elman, Ahmet Şevket: **Dr. Reşit Galip**, Yeni Matbaa, Ankara, 1955.
- Erantepli, Bülent: “1933 Üniversite Reformu ve Türk Üniversitelerinin Gelişim Sürecindeki Yeri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1996.
- Ergin, Osman: **Türk Maarif Tarihi**, C.III, İstanbul, Osmanbey Matbaası, 1941.
- Ergün, Mustafa: **Atatürk Dönemi Türk Eğitimi**, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1982.
- Gencer, Ali İhsan - Özel, Sabahattin: **Türk İnkılap Tarihi**, 9.bs., İstanbul, Der Yayınları, 2004.
- Georgeon, François: **Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900–1930)**, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004
- Grew, C. Joseph: **Gazi ve İsmet Paşa Çalkantılı Dönem (1922–1932)**, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2005.
- Hatipoğlu, Tahir: **Türkiye Üniversite Tarihi**, Ankara, Selvi Yayınevi, 2000.
- Hirsch, Erneste: **Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi**, İstanbul, [y.y.], 1950.
- Ilıkan, Sema-Faruk: **Ankara İstiklal Mahkemesi Resmi Zabıtlar**, İstanbul, Simurg Yayınevi, 2005.
- İğdemir, Uluğ: **Cumhuriyet’in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1973.
- _____
- “Kaybolan Bir İdealist”, Ahmet Şevket Elman, **Dr. Reşit Galip**, Yeni Matbaa, Ankara, 1955, s.268–273.

- İnan, Afet: **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.bs., Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1981.
- İsmet, Asım: “Ona Dair”, Ahmet Şevket Elman, **Dr. Reşit Galip**, Yeni Matbaa, Ankara, 1955, s.258–262.
- Kandemir, Feridun: **Siyasi Dargınlıklar**, İstanbul, Ekicigil Matbaası, 1955.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri: **Politikada 45 yıl**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Kasım 1968.
- Kinross, Lord: **Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, İstanbul, Sander Kitabevi, 1967.
- Kocatürk, Utkan: **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, Ankara, Edebiyat Yayınevi, 1969.
- “Atatürk’ün Üniversite Reformu ile İlgili Notlar”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.I, Sayı 1, Ankara, 1984, s.7–10.
- Koçer, Hasan Ali: **Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848–1967)**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- _____ **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, (1773–1923)**, İstanbul, MEB Yayınevi, 1991.
- Kushner, David: **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, İstanbul, Kervan Yayınları, 1979.
- Lewis, Bernard: **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev. M. Kıraltı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.
- Merdal, Serap: “Türkiye’de Şehir İlköğretmen Okullarında, 1924–1973 Yılları Arasında Uygulanan Ders Programlarının İncelenmesi”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İstanbul, 1992.

- Metin, Celal: “Türk Tarih Tezi ve Tarih Ders Kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1923–1960)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1988.
- Oğuzkan, Turhan: “Atatürk’ün Eğitimci Kişiliği”, **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, Unesco Milli Komisyonu, 1987, s.19.
- Orkun, Hüseyin Namık: “Reşit Galip Ve Türk Tarihi”, Ahmet Şevket Elman, **Dr. Reşit Galip**, Yeni Matbaa, Ankara, 1955, s.175–177.
- Öklem, Necdet: **Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu**, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları, 1973.
- Önder, İzzettin: “Eğitim Üzerine”, **Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? Yök: Nereye**, [Haz]. Faruk Alpkaya v.d., İstanbul, Ütopya Yay., 1999, s.19.
- Öymen, Hıfzırâhman Raşit: “Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığı”, Ahmet Şevket Elman, **Dr. Reşit Galip**, Yeni Matbaa, Ankara, 1955, s.304–308.
- Öz, Esat: **Türkiye’ de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1992.
- Özel, Sabahattin: **Atatürk ve Atatürkçülük**, İstanbul, Derin Yayınları, 2006.
- Sakaoğlu, Necdet: **Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, Ankara, [y.y.], 1989.
- _____ **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, [y.y.], 1989.
- Şemin, Refia: **Eğitim ve Öğretim Problemlerimiz**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973.

- Taşdemirci, Ersoy: **Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları**, Ankara, Bizim Büro Yayınevi, 1992.
- Tekeli, İlhan - İlkin, Selim: **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara, TTK Yayınları, 1993.
- Tezel, Yahya Sezai: **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Ankara, Yurt Yayınevi, 1982.
- Timur, Taner: **Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**, Ankara, İmge Kitabevi, 2000.
- Tonguç, İ. Hakkı: **Canlandırılacak Köy**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1947.
- Tunçay, Mete: **T.C.'de Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, Ankara, Yurt Yayınları, 1955.
- Turan, Şerafettin: **Türk Devrimi Tarihi- Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)**, 3. Kitap, Birinci Bölüm, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1995.
- _____ **Türk Devrim Tarihi-Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (10 Kasım 1938 - 14 Mayıs 1950)**, 4.Kitap, I.Bölüm, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999.
- Us, Asım: "Reşit Galip", **Dr. Reşit Galip**, [Haz.] Ahmet Şevket Elman, Ankara, Yeni Matbaa, 1955, s.60-61.
- Uyar, Hakkı: **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul, Boyut Kitapları, 1999.
- Ülgen, Refet: **Türk Maarif Cemiyeti Çalışmaları ve Yaptıkları Yardımlar**, Ankara, [y.y.], 1940.
- Ülkü, M. Fethi: "Reşit Galip", **Cumhuriyet Dönemi Eğitimcileri**, Ankara, Unesco Milli Komisyonu, 1987, s.235-251.

- Yalgın, Ali Rıza: “Reşit Galip İçin”, Ahmet Şevket Elman, **Dr. Reşit Galip**, Yeni Matbaa, Ankara, 1955, s.124–128.
- Yetkin, Çetin: **Atatürk’ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası**, 2.bs., İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997.
-
- Ben de Bir İnsanı**, Antalya, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2006.
- Türkiye’de Tek Parti Yönetimi**, İstanbul, Altın Kitaplar Matbaası, 1983.
- Yıldırım, Ali: **Türk Üniversite Tarihi**, Ankara, Öteki Yayınevi, 1998.
- Yorgancıgil, Perran: “Cumhuriyet Döneminde Orta Öğretimde Çağdaşlaşma Hareketleri, (1924–1951)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2004.
- Zülfüoğlu, Şevket: “1933 Yılı Türk Basınında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal ve Türk İnkılâbı”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı, 2006.

III – SÜRELİ YAYINLAR

-
- Akşam**, 6 Mart 1934, 5 Mart 1935, 4 Temmuz 1932; 2 Eylül 1933.
-
- Cumhuriyet**, 20 Eylül 1932; 21 Eylül 1932; 23 Eylül 1932; 20 Ekim 1932; 5 Ekim 1932; 18 Ekim 1932; 26 Kasım 1932; 22 Aralık 1932; 21 Ocak 1933; 3 Şubat 1933; 23 Mart 1933; 8 Mayıs

1933; 24 Mayıs 1933; 1 Haziran 1933;8 Haziran 1933; 22 Haziran 1933; 26 Haziran 1933; 5 Temmuz 1933; 13 Temmuz 1933; 20 Temmuz 1933; 28 Temmuz 1933; 30 Temmuz 1933; 1 Ağustos 1933; 2 Ağustos 1933; 3 Ağustos 1933; 6 Ağustos 1933, 14 Ağustos 1933; 6 Mart 1934; 5 Mart 1935.

Hâkimiyeti Milliye, 24 Nisan 1933, 11 Mayıs 1933; 25 Mayıs 1933, 18 Haziran 1933, 19 Haziran 1933, 6 Mart 1934.

Akyüz, Yahya:

“Atatürk’ün Eğitim Tarihindeki Yeri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.IV, Sayı 10, Kasım 1987, s.76.

(Aydemir), Şevket Süreyya:

“İnkılâbın İdeolojisi, İnkılâp Kursülerinde İnkılâp İlmileşmelidir”, **Kadro**, C.III, Sayı 28, Nisan 1934, s.5–8.

Banguoğlu, Tahsin:

“Halkevleri Ne Zaman Kapandı”, **Halkevleri Dergisi**, Ankara, 1974, s.37.

Başar, Erdoğan:

“Maarif Vekili Olarak Reşit Galip”, **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı 40, Şubat 1996, s.44–58.

[Baydur], Reşit Galip:

“Büyük Ata”, **Kemalizm**, Sayı 184, Kasım 1977, s. 4–6.

“Gazi Mustafa Kemal”, **Ülkü**, Sayı 1, Şubat 1933, s.11–13.

“Halkevlerini Açılış Konuşması”, **Ülkü**, Sayı 1, Şubat 1933, s.13–14.

“Halkevlerinin Çatısı Altında”, **Ülkü**, C.II, Sayı 11, Aralık 1933, s.356–367.

“Türk Milletinin Tarihini Yeniden Buluşu ve Türk Tarih Tezi Esasları”, **Çığır**, C.VIII, 1933, s.147–148.

“Osmanlı Tarihçiliği”, **Çığır**, Sayı 7, 1933, s.127–128.

- _____
- “Muasır Yabancı Tezler”, **Çığır**, Sayı 9, 1933, s.165–166.
- _____
- “Fransa’da Yeni Bir Irk Tezi”, **Çığır**, Sayı 10, 1933, s.187.
- _____
- “Yeni Cermen Nazariyesi”, **Çığır**, Sayı 1934, 1934, s.207–208.
- Bekata, Hıfzı Oğuz:
- “Köy”, **Çığır**, Reşit Galip Özel Sayısı, 1934, s.228–229.
- _____
- “Kaybolan İdealist”, **Kaynak**, Sayı 38, 19 Mart 1936, s.52–53.
- Binbaşıoğlu, Cavit:
- “Dr. Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığındaki Hizmetleri ve Bu Hizmetlerin Türk Eğitim Bilimleri Tarihindeki Yeri”, **Çağdaş Eğitim**, Y.24, Sayı 250, Ocak 1999, s.5–15.
- Çakan, Işıl:
- “Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı 2, Y.1/2002, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınevi Müdürlüğü, 2002, s.85–127.
- Çakmakçıoğlu:
- “Köylere Akın”, **Çığır**, Sayı 5, 1933, s.11–12.
- Dilmen, İbrahim Necmi:
- “Reşit Galip ve Türk Dili”, **Fikirler Mecmuası**, 15 Mayıs 1933, s.2.
- Derviş, Mecdi:
- “Doktor Reşit Galibi de Kaybettik”, **Resimli Şark**, Sayı 40, Nisan 1934, s.1–2.
- Ergün, Mustafa:
- “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.VI, Mart 1990, s.223.
- Göksel, Burhan:
- “Atatürk’ün Üç Maarif Vekili”, **Milli Eğitim**, Atatürk Özel Sayısı, Sayı 57, Nisan-Mayıs-Haziran 1982, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1982, s.39–42.

- Hatipoğlu, M.Tahir: “Dr. Reşit Galip ve Őniversitesi”, **Abece Eğitim ve Sanat Dergisi**, Sayı 141, Mayıs 1998, s.9.
- İnan, M.Rauf: “İnkılâpçı Türkiye Mektepçiliğinde Reşit Galip”, **Fikirler Dergisi**, C.V, Sayı 124, 15 Mart 1935, s.2–3.
- Kayam, H. Cevahir: “Bir “Dönüm” Politika”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, T.C. İstanbul Őniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı 8, Y.4/2005, İstanbul, İstanbul Őniversitesi Yayınevi Müdürlüğü, 2007, s.61–90.
- Kazım Nami: “Reşit Galip ve Türk Maarifi”, **Çığır**, Reşit Galip Özel Sayısı, 1934, s.231.
- Keçecioğlu, Yusuf: “Cumhuriyet Döneminde Bir Tıbbiyeli, Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip”, **Dirim**, Sayı 3–4, Mart-Nisan 1997, s.120–121.
- Kırdar, Lütfü: “Reşit Galip”, **Kaynak**, Sayı 38, 19 Mart 1936, s.50–51.
- Kuruyazıcı, Nilüfer: “Farklı Bir Sürgün: 1933 Türkiye Őniversite Reformu ve Alman Bilim Adamları”, **Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi XI**, Cumhuriyetin 75.Yılına Armağan Sayısı, İstanbul, Çantay Kitabevi, 1999, s.37–50.
- Mehmet Saffet: “Őniversite İnkılâbı”, **Őlkü**, Sayı 7, C.II, Ağustos 1933, s.8–9.
- Nusret Kemal: “Köy Seferberliğine Doğru”, **Őlkü**, Sayı 5, Haziran 1933, s.355–357.
- _____ “Bir Köycülük Projesi”, **Őlkü**, Sayı 8, Eylül 1933, s.118–125.
- _____ “Maarif vekili ve köy terbiyesi”, **Hâkimiyeti Milliye**, 25 Mayıs 1933, s.1–2.
- [Orkun], Hüseyin Namık: “Reşit Galip”, **Őlkü**, C.III, Sayı 14, Nisan 1934, s.88–91.

- Server Rifat: “Doktor Reşit Galip Bey’in Evinde”, **Yedigün**, Y.1, Sayı 14, 14 Haziran 1933, s.10–13.
- Şapolyo, Enver Behnan: “Reşit Galip’in Hayatı”, **Çığır**, Reşit Galip Özel Sayısı, 1934, s.221–225.
- Uluğ, M.: “Kaybolan Bir İdealist”, **Çığır**, Reşit Galip Özel Sayısı, 1934, s.252.
- Tekışık, Hüseyin Hüsnü: “Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip’in Öğrencilere 23 Nisan Armağanı Olan And”, **Çağdaş Eğitim Dergisi**, Sayı 1749/42, 18.05.1933, s.3.
- Tunçay, Mete - Özen, Haldun: “1933 Darülfünun Tasfiyesi”, **Yeni Gündem**, İstanbul, 1987.
- Yunus Nadi: “Üniversite Kadrosuna karşı İlk İtirazlar”, **Cumhuriyet**, 28 Temmuz 1933, s.1,6.
- Yusuf Ziya: “Maarif Vekili İle Bir Saat”, **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1932, s.2.